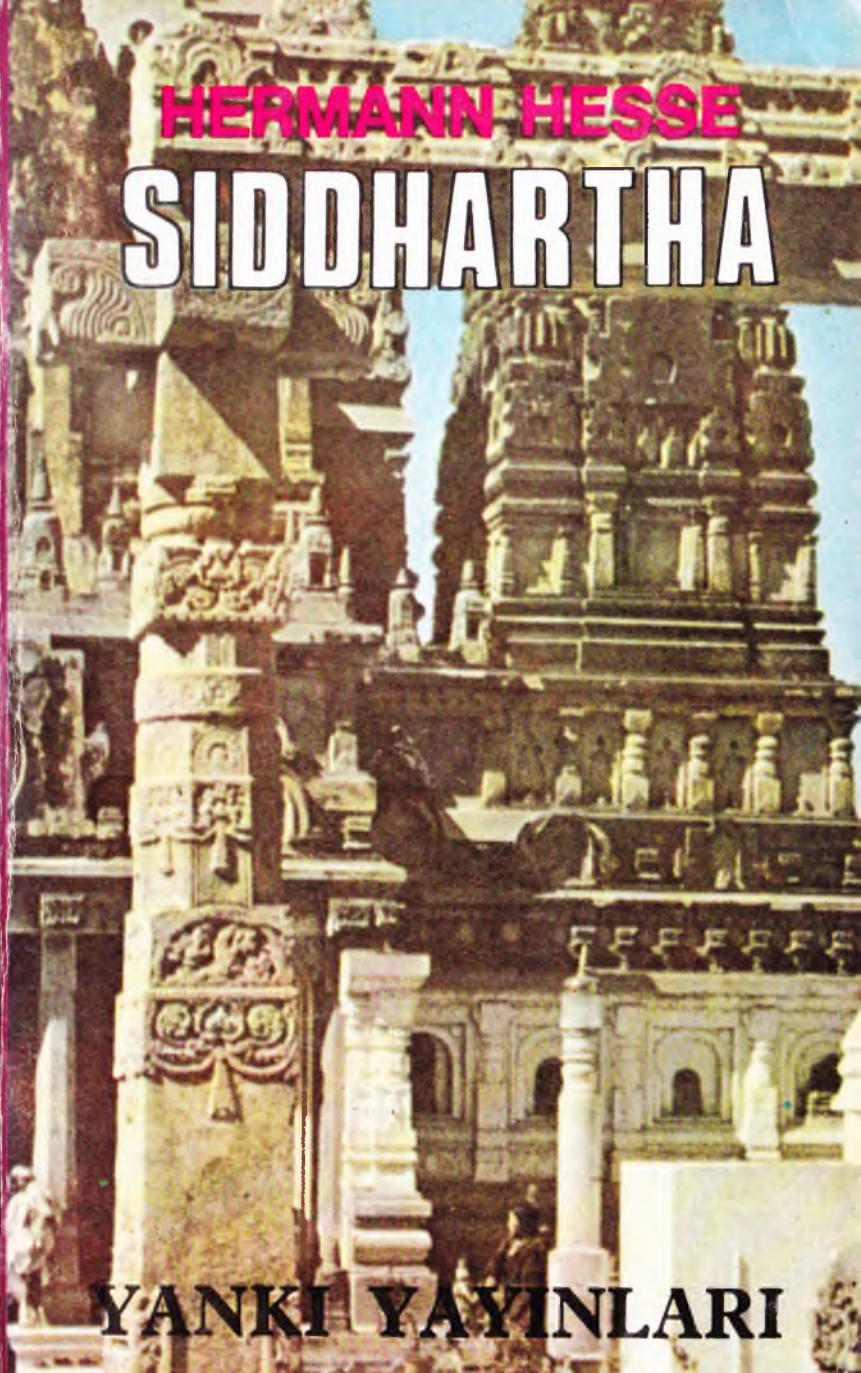
HERMANN HESSE

SIDDHARTHA

YANKI YAYINLARI

HERMANN HESSE SIDDHARTHA

65

Sen ey değerli kişi, gerçekten
bir aranansın, belki!
Çünkü amacına doğru güvenlikle
ilerlerken gözünün önünde
duran bir çok seyi görmüyor.

SIDDHARTHA

Aramak bir amacı olmak
demektir,
Oysa bulmak; özgür olmak
almaya açık olmak,
amacı olmamak
demektir.

Nisan 1989

Seri No 65

HERMANN HESSE

SIDDHARTHA

Türkçesi

ÜNER EYÜBOĞLU

YANKI YAYINLARI

Dizgi Baskı
Yaylacık Matbaası
İstanbul, 1973

Birinci Bölüm

BRAHMİN'İN OĞLU

Evin gölgesinde, güneşli ırmak kenarındaki teknelerin arasında, söğüt ve incir ağaçlarının altında beraber büyüdüler: Brahminin yakışıklı oğlu Siddhartha ile arkadaşı Govinda. Irmak kıyılarında, kutsal sularda yıkanırken ve sungu törenlerinde narin omuzları güneşin ışınları ile kararırdı. Babası bilgeler yetiştirirken, anası türküler okurken o mango ormanlarında oynar, arayan gözlerinin önünde imgeler biçimlenirdi.

Siddhartha uzun zamandan beri derin derin düşünüyor, arayanlarla beraber düşünüyor, düşüncelerinin dünyasını yaşıyor, bilgelerle uzun uzun konuşuyor, ve bunları dostu Govin-

da ile aynı şekilde yaşıyordu. Daha şimdiden Om'u, bu sözcükler sözcüğünü sessizce söylemeyi öğrenmişti. Soluk alırken onu sessizce içe doğru söylüyor, alnı saf düşüncenin ışığı ile parlarken bütün ruhu yüzünde yansıyordu. O daha şimdiden varlığın derinlerindeki yok edilemezi, evrenin kökeni olan Atman'ı tanıyabiliyordu.

Oğlunun akıllı ve bilgiye susamış olduğunu görmekle babasının kalbi mutlulukla doluyor, onun bilgili bir insan, bir rahip, Brahminler arasında bir prens olacağını görüyordu.

Onu yürürken, otururken, kalkarken gören annesinin göğsü gururla kabarıyordu, kuvvetli, yakışıklı, narin ve annesini tüm saygıyla selamlıyan oğlu Siddhartha'yı.

Siddhartha kentin sokaklarında gururlu alnı, kral gibi gözleri, ince yapısı ile dolaşırken genç Brahmin kızlarının kalpleri coşkuyla çarpıyordu.

Arkadaşı, Brahmin oğlu Govinda onu herkesten çok severdi. O Siddhartha'nın gözlerini ve berrak sesini severdi; onun yürüyüşünü, hareketlerindeki eşsiz saygılılığı severdi. O, Siddhartha'nın her yaptığını her söylediğini severdi ama hepsinden çok onun aklını, olgun ateşli düşüncelerini, kuvvetli azmini, ümit dolu geleceğini severdi. Govinda onun ileride sıradan bir Brahmin, tembel bir sungu memuru, bir tılsımlı sözler simsarı, kendini beğenmiş bir konuşmacı, hain ve sinsi bir rahip ya da büyük sürünün içinde iyi kalpli aptal bir koyun olma-

yacağını biliyordu. Aslında Govinda da bunlardan hiç biri olmak istemiyordu. Kendi cinsinden binlercesi gibi bir Brahmin olmak istemezdi o da! O, sevgili ve yüce Siddhartha'sını izlemek istiyordu. Eğer Siddhartha, günün birinde Işıklı Yüceliğe, tanrıya ulaşırsa, o zaman Govinda da arkadaşı, yoldaşı, uşağı, kılıç taşıyıcısı, gölgesi olarak onun peşinden gitmek istiyordu.

Herkes Siddhartha'yı imrenerek severdi. O herkesi hayranlıkla doldurur, onları mutlu kılardı. Ama Siddhartha mutlu değildi. İncir bahçesinin güllü patikalarında dolaşırken, ormanın mavimsi gölgesinde yoğun düşünce içinde otururken, günlük yaşamından temizlenmek için ellerini ayaklarını yıkarken, görünüm ve davranışının bütün inceliğiyle mango ormanının gölgeli derinliklerinde sungularını verirken, görenlerin içini kıvançla doldururdu. Herkes onu severdi, ama onun kalbinde kendi için hiç sevinç yoktu. Irmaktan, gecenin göz kırpan yıldızlarından, güneşin eritici ışınlarından düşler ve tedirgin eden düşünceler akıyordu ona. Sungunların dumanından yükselen, Rig-Veda'nın dizelerinden yayılan, yaşlı Brahminlerin hikmetlerinden sızan düşler ve içbunalımı ile doluyordu.

Siddhartha, içindeki doyumsuzluk tohumlarını hisseder olmuştu. Anlamaya başlamıştı ki anne ve babasının sevgisi, hatta arkadaşı Govinda'nın sevgisi artık onu mutlu kılmaya, ona dinginlik sağlamaya, onu doyurmaya yet-

meyecektir. Endişeyle anlamaya başlamıştı ki değerli babası, öğretmenleri, akıllı Brahminler bilgeliklerinin tüm ürününü ona aktarmışlardı; bilgilerinin en büyük kısmını onun bekleyen tasına dökmüşlerdi, fakat tas hâlâ dolu değildi ruhu aradığını bulamamış, aklı tatmin olmamış, kalbi durulmamıştı. Yıkanışlar iyiydi, ama su günahları temizleyemez, acı çeken kalbi rahatlatamazdı ki! Sungular ve yalvarışlar kusursuzdu ama herşey mi demekti bunlar? Sungular mutluluk veriyor muydu? Ya ilahiler? Dünyayı yaratan gerçekten Prajapati miydi? Atman değil miydi dünyayı yaratan, sadece o değil miydi? Tanrılar da senin ve benim gibi yaratılmış,ölümlü, geçici varlıklar değil miydi? O halde tanrılara sungular vermek doğru muydu, akıllıca ve değerli bir davranış mıydı bunlar?

Ondan, Tek Olan Atman'dan başka kime adaklar sunulur, saygı gösterilebilirdi? Ve Atman nerede bulunabilirdi, nerede yaşardı o? O'nun ölümsüz kalp atışı Ben'de en derinde, her insanın içinde taşıdığı sonsuzlukta değil de nerede duyulabilirdi? Ve bu Ben, bu -en derindeki- nerede bulunurdu? O et ve kemik değildi, düşünce ve bilinç de değildi. Ama bilgeler böyle öğretiyorlardı onu. O halde o neredeydi? Ben'i ve Atman'ı aramak- izlemeye değer başka bir yol var mıydı? Hiç kimse yolu göstermiyordu, hiç kimse bilmiyordu onu ne babası, ne öğretmenler ve bilge kişiler ne de sunu türküleri. Brahminler ve onların kutsal kitapları herşeyi, herşeyi bilirlerdi dünyanın yaradılı-

şını, konuşmanın kökenini, besinleri, nefes almayı ve nefes vermeyi, duyuların sırasını, tanrıların yaptıklarını. Onlar sayısız şey bilirlerdi ama önemli olan şeyi, önemli olan tek şeyi bilmedikten sonra bu kadar çok bilgi edinmek neye yarardı?

Kutsal kitapların birçok dizesi, ve hepsinin üstünde Samaveda'nın Upanishad'ları bu en derindeki şeyi dile getiriyordu. «Ruhun bütün dünyadır» yazılıydı bunlarda, ve yazılıydı ki, insan uyurken kendinin en derinine iner ve Atmanda yaşar. Eşsiz hikmet vardı bu dizelerde; arıların topladığı bal kadar saf ve büyüleyici bir dille en büyük bilgelerin hikmeti veriliyordu bu sözlerde. Hayır, akıllı Brahminlerin birbirini izleyen kuşaklar boyunca biriktirdikleri ve sakladıkları bu büyük bilgi zenginlikleri kolay kolay küçümsenemezdi. Ama bu en derin bilgilere sadece sahip olan değil de aynı zamanda onları yaşayan Brahminler, rahipler, bilge kişiler neredeydi? Rüyasında Atman'ı bulduktan sonra bilincinde, yaşamında, konuşmasında, davranışlarında, herşeyinde onu yaşatabilen bu «yola çıkmış» kimseler neredeydi? Siddhartha pekçok değerli Brahmin tanırdı, kutsal, bilgili ve en fazla saygıya lâyık olan babasını tanırdı. Babası hayran olunacak bir kişiydi, davranışları sakin ve soyluydu. İyi bir yaşamı vardı. Konuşması akıllıcaydı, kafası kusursuz ve değerli düşüncelerle dolu idi fakat bu kadar çok şey bilen bu insan bile mutluluk içinde mi yaşı-

yordu, içi rahat mıydı? O da arayan bir susuz değil miydi? O da doymak bilmeyen bir susuzluk la kutsal pınarlara, kitaplara, sunulara, Brahminlerin aydınlatıcı konuşmalarına koşmaz mıydı? Günahsız bir kimse olan o, hergün yeniden günahlarından arınmaya ve temizlenmeye neden gerek duyuyordu? Atman onun içinde değil miydi? Pınar onun kalbinde değil miydi? Kişi kaynağı kendi Ben'inde bulabilmeli, ona sahip olmalıydı. Bunun dışındaki her yol bir avuntu, bir sapma, bir yanılgı idi.

Siddhartha'nın düşünceleri işte bunlardı; onun susuzluğu, onun acısı bunlardı.

Bir Chandogya - Upanishad'ındaki sözleri sık sık kendine yinelerdi: «Gerçekte Brahman'ın adı Satyamdır. Onu bilen kuşkusuz cennetsi dünyaya hergün yeniden girer.» Bu cennetsi dünya çoğu kez yakın görünürdü, ama ona hiç bir zaman tam anlamıyla yaklaşamamış, susuzluğunu sonuna dek gidememişti. Öğretimlerinden zevk aldığı ermiş kimseler arasında da o cennetsi dünyayı gerçekten bulan, sonu gelmez susuzluğunu tümüyle gideren kimse yoktu.

«Govinda,» dedi arkadaşına. «Govinda, benimle banyana ağacına gel. Yoğun düşünme çalışması yapacağız.»

Banyana ağacına gittiler ve birbirlerine yirmi adım uzaklıkda oturdular. Om'u telâffuz etmeye hazır, oturdukları sırada Siddhartha şu üçlüyü okudu:

Om yaydır, ruh ise ok,
Brahman okun ereğidir,
Sapmadan erişilmesi geren bir erek.»

Bu çalışmalar bitince Govinda kalktı. Akşam olmuştu. Temizlenme zamanı gelmişti. Siddhartha'ya adıyla seslendi; cevap alamadı. Siddhartha dalmış, uzaklardaki bir amaca bakarmış gibi, dilinin ucu dişlerinin arasından hafifce görünerek oturuyordu. Nefes alışı bile belli değildi. Kendini yitirmiş, Om'u düşünerek, ruhu Brahman'a yönelmiş ok gibi öylece duruyordu.

Siddhartha'nın kentinden bir zamanlar bazı Samanalar geçmişti. Bunlar dolaşan zahitlerdi, kendini tüketmiş üç zayıf insan, ne ihtiyar ne genç, hemen hemen çıplak, omuzları toz ve kan içinde, güneşten kavrulmuş, yalnız, insanlara yabancı, ürkütücü insanların dünyasında sıska çakallardı onlar. Onlardan durgunluk içinde bir ruh zenginliği, tüketen bir kendini veriş, acımasız bir kendini yadsıma havası yayılıyordu etrafa.

Akşam üstü, yoğun düşünme saatından sonra Siddhartha Govinda'ya dedi ki: «Yarın sabah dostum, Siddhartha Samanalara katılacak. O da bir Samana olacak.»

Bu sözleri işiten Govinda'nın rengi sarardı, arkadaşının azimli yüzünde, yayından kurtulmuş ok gibi, dönüşü olmayan kararlılığı okumuştu. Govinda arkadaşı için birşeylerin başladığını anladı. Siddhartha kendi yoluna gidi-

yordu, yazgısı önünde açılıyordu; kendininki de beraber. Kurumuş bir muz yaprağı gibi sararmıştı.

«Ah, Siddhartha,» diye bağırdı. «Baban buna izin verir mi?»

Siddhartha uykudan yeni uyanmış biri gibi baktı ona. Şimşek hızıyla Govinda'nın içini, tedirginliğini ve teslimiyetini okumuştu.

«Sözcükleri boşuna harcamayacağız, Govinda,» dedi yumuşakca. «Yarın sabah gün ağarırken Samanaların yaşamına katılacağım. Bunun bir daha sözünü etmeyelim.»

Siddhartha, babasının ağaç kabuklarından yapılmış hasırın üstünde oturduğu odaya gitti; arkasından ona yaklaştı ve babası geldiğini farkedene değin orada ayakta bekledi. Brahmin, «Sen misin Siddhartha? Ne söyleyeceksin bana?» diye sordu.

«İzninle şunu söylemeye geldim baba, yarın sabah evinden ayrılmak, zahitlere katılmak istiyorum. Bir Samana olmak istiyorum. Babamın isteğime karşı çıkmayacağını umuyorum.»

Brahmin o kadar uzun ve sessiz beklediki, geçen zaman içinde küçük pencereden görünen yıldızlar yer değiştirdi, gök yüzünde yeni bir biçim aldılar. Oğlu kollarını kavuşturmuş kıpırdamadan duruyordu. Baba, sesiz ve devinimsiz hasırın üstünde oturuyor, gökteki yıldızlar yer değiştiriyordu. «Brahminlere kuvvetli ve kızgın sözler söylemek yakışmaz,» dedi baba sonunda. «Fakat kalbimde hoşnutsuzluk var.

Bu isteğini bir ikinci kez işitmek hoşuma gitmeyecek.»

Brahmin yavaş yavaş yerinden kalktı. Siddhartha, kollarını kavuşturmuş, ses çıkarmadan bekliyordu.

«Niçin bekliyorsun?» diye sordu babası.

Siddhartha, «Niçin olduğunu biliyorsun.» diye karşılık verdi.

Babası üzülerek odadan çıktı ve yatmaya gitti.

Aradan bir saat geçmiş Brahmin uyuyamamıştı. Kalktı aşağı yukarı dolaştı ve evden çıktı. Odanın küçük penceresinden içeri baktı Siddhartha'nın kollarını kavuşturmuş, devinimsiz ayakta durduğunu gördü. Soluk cübbesinin donuk ışıkta parıldayışını seçebiliyordu. Baba, tedirgin yatağına döndü.

Aradan bir saat daha geçmiş Brahmin uyuyamamıştı. Yine kalktı, aşağı yukarı dolaştı, ayın yükselmiş olduğunu gördü. Pencereden içeri baktı. Siddhartha kavuşmuş kollarıyla devinimsiz duruyor, ay ışığı çıplak dizlerinde parlıyordu. Baba içi acı ile dolu yatağına döndü.

Bir saat sonra, iki saat sonra, tekrar geldi. Ay ışığında, yıldızların ışığında, karanlıkta pencereden her bakışında onun devinimsiz ayakta durduğunu gördü. Kalbi hırsla, tedirginlikle, korkuyla ve üzüntüyle doldu.

Gün ağarmadan önce yine döndü. Odaya girdi. Genç adam ayakta bekliyordu. Ona olduğundan daha uzun boylu ve yabancı biriymiş gibi göründü.

«Siddhartha,» dedi. «Neden bekliyorsun?»

«Neden mi? Biliyorsun.»

«Gün doğana, sonra öğleye ve akşama dek beklemeye devam edecek misin?»

«Bekleyeceğim.»

«Yorulacaksın, Siddhartha.»

«Yorulacağım.»

«Uyuya kalacaksın, Siddhartha.»

«Uyumayacağım.»

«Öleceksin, Siddhartha.»

«Öleceğim.»

«Babana baş eğmektense ölümü mü yeğliyorsun?»

«Siddhartha her zaman babasına baş eğmiştir.»

«Demek kararından caymayacaksın?»

«Siddhartha, babası ne söylerse onu yapacak.»

Günün ilk ışıkları odaya giriyordu. Brahmin, Siddhartha'nın dizlerinin titrediğini farketti, ama Siddhartha'nın yüzünde hiç bir titreme yoktu. Gözleri uzaklara dikilmişti. Babası Siddhartha'nın artık onunla evde kalamıyacağını anladı daha şimdiden onu terketmişti bile. Siddhartha'nın omuzuna dokundu.

«Ormana gidip bir Samana olacaksın,» dedi. «Mutluluğu ormanda bulursan gel ve onu bana öğret. Eğer bulduğun hayal kırıklığı olursa geri gel, yine birlikte tanrılara sungular verelim. Şimdi git, anneni öp ve ona nereye gideceğini söyle. Benim ırmağa gidip, ilk temizliğimi yapmamın zamanı geldi.»

Eli oğlunun omuzundan düştü, odadan çıkıp gitti. Siddhartha yürümeye çalışınca önce bir sendeledi. Ama kendini toplayıp babasının ardından saygıyla eğildi, sonra söyleneni yerine getirmek için annesine gitti. Uyuşmuş bacaklarının üstünde, uyuyan küçük kentten ağır ağır uzaklaşırken görülmekten korkuyormuş gibi eğilmiş bir gölge kenar kulübelerden birinden çıkarak bu kutsal yolculuğa katıldı. O Govinda idi.

«Demek geldin,» dedi Siddhartha gülümseyerek.

«Geldim,» diye yanıtladı Govinda.

SAMANALARIN YANINDA

Aynı günün akşamı Samanalara yetiştiler. bağlılıklarını bildirip onlarla beraber olmak istediklerini söylediler ve kabul edildiler.

Siddhartha giysilerini yolda gördüğü fakir bir Brahmine verdi, sadece peştemalını ve toprak rengi dikişsiz cüppesini sakladı. Günde yalnız bir kez yemek yedi ve hiç yemek pişirmedi.

Ondört gün oruç tuttu. Yirmisekiz gün oruç tuttu. Yanaklarındaki ve bacaklarındaki etler incelip kayboldu. Büyümüş gözlerinde garip düşler yansıdı. İnce parmaklarının tırnakları uzadı, çenesinde kuru, fırçamsı bir sakal belirdi. Kadınlarla karşılaştıkca bakışları camlaştı; iyi giyimli insanların bulunduğu bir kentten geçerken nefretle dudak büktü. Alış veriş yapan iş adamları, ava giden prensler gördü. Ölülerine ağlayan yaslılar, vücutlarını veren fahişeler, hastalara bakan doktorlar gördü. Tohum atma gününü seçen rahipler, sevişen aşıklar, çocuğunu yatıştıran anneler gördü. Hiç biri, bunların hiç biri bir göz atmağa değer şeyler değildi; herşey yalandı, herşey fesat kokuyordu; bunların hepsi duyuların aldanması, mutluluk ve güzelliğin sadece bir görüntüsü idi. Hepsinin yazgı-

sı çürümekti. Dünyanın asıl tadı acı idi. Yaşam acı çekmekdi.

Siddhartha'nın tek amacı vardı: Boşalmak, isteklerden ve hevesden, düşlerden, zevklerden ve bunların acısından kurtulmak, Ben'i ölüme terketmek. Ben'i olmamak, arınmış bir kalbin erincini duymak, saf düşünce halini tatmak onun amacı artık bunlardı. Ben'ini yenip ondan kurtulunca, ihtiras ve arzu susunca, o zaman en sonuncu şey uyanmalıdır; varlığın en derinindeki. Artık Ben olmayan... Büyük giz!

Siddhratha kızgın güneşin altında acıyı ve susuzluğu duyarak durdu. Acıyı ve susuzluğu artık duymayana dek bekledi. Kışın soğuğunda saçlarından akan su, donmuş omuzlarından kalçalarına ve bacaklarına süzülürken sessizce durdu. Omuzları ve bacakları artık soğuğu duymayana, hissiz kalana dek bekledi. Dikenlerin arasından gözünü kırpmadan geçti. Acıyan derisinden kanlar aktı, çıbanlar çıktı, Siddhartha kan duruncaya, acı ve sızı dininceye dek kaskatı, kıpırdamadan bekledi.

Siddhartha dik oturup, derin soluk almadan az nefesle yetinmeyi, nefesini tutmayı öğrendi. Nefes alırken kalp vuruşunu yavaşlatmayı, seyrekleştirmeyi, en az sayıya indirmeyi öğrendi.

Siddhartha, Samanaların en yaşlısının öğrencisi olarak Samana kurallarına göre Ben'ini yadsıma ve yoğun düşünce çalıştı. Bambu ormanının üstünden uçan bir balıkçıl kuşunda kendi ruhunu yaşadı, onu benliğinin içine aldı,

dağların ve ormanların üstünden uçtu, kendisi de balıkçıl oldu, balık yedi, balıkçıl açlığını tattı, balıkçıl dili konuştu, balıkçılın ölümüyle öldü. Kumsalın üstünde bir çakal ölüsü yatarken, Siddhartha'nın ruhu cesedin içine girdi, ölü bir çakal oldu, kumun üstünde vücudü şişti, koktu, çürüdü, sırtlanlar tarafından parçalandı, akbabalar tarafından gagalandı, iskelet oldu, toz oldu, dağıldı, atmosfere karıştı. Ve Siddhartha'nın ruhu geri geldi, yine öldü, çürüdü, toz oldu, tükenip yenilenmenin, yaşam akışının acılarını defalarca yaşadı. Bu akışın tekrarının bittiği, onu yapan nedenlerin etkisiz kaldığı, acısız sonsuzluğun başladığı uçurumun kenarında bir avcı susuzluğu ile bekledi. Duyularını öldürdü, belleğini öldürdü ve binlerce değişik biçimde Ben'inden sıyrıldı. Hayvan oldu, leş oldu, taş oldu, tahta oldu, su oldu ve her defasında kendi oldu. Güneş ve ay parladı, o yine kendisiydi, varlığa dönmüştü, susuzluk duydu, susuzluğu yendi, yeniden duydu, sonra yine yendi.

Siddhartha Samanalardan çok şey öğrendi, Ben'ini yok etmenin yollarını öğrendi. Acıyı umursamadı, isteyerek acı çekip onu yendi. Açlığı, susuzsuğu ve yorgunluğu yaşıyarak bedenini yadsıdı. Aklını bütün imgelerden boşaltarak yoğun düşünceyle varlığını yadsıma yolunda yürüdü. Bu yollarda ve buna benzer başka yollarda ilerlemesini öğrendi. Belki bin kez Ben'ini yitirdi günlerce var olmayışın içinde yaşadı. Fakat onu Ben'inden uzaklaştıran bütün yollar sonunda yine ona götürdüler. Siddhartha'nın

binlerce kez Ben'inden kaçmasına, yoklukta, hayvanda, taşta yaşamasına karşın geri dönüş kaçınılmaz oluyordu; güneşte, ay ışığında, gölgede ya da yağmurun altında yine kendini bulduğu, yine Ben, yine Siddhartha olduğu, yinelenen yaşamın ağırlığı altında ezinç duyduğu an geri geliyor, ondan kurtulamıyordu.

Yanıbaşında gölgesi, Govinda vardı; o da aynı yollardan yürüyüp aynı çabaları gösteriyordu. İbadet ve çalışmalarının dışında pek nadir konuşuyorlardı.

Bazan kendilerine ve öğreticilerine yiyecek istemek için kasabaları dolaşırlardı. Birgün yine yiyecek sağlamak için yola çıkarlarken Siddhartha, «Ne düşünüyorsun Govinda,» diye sordu. «Yol aldığımıza inanıyor musun? Eriştiğimize vardık mı?»

«Çok şey öğrendik. Hâlâ da öğreniyoruz,» diye yanıtladı Govinda. «Sen büyük bir Samana olacaksın Siddhartha. Bütün hünerleri çabucak öğrendin. Yaşlı Samanalar seni çok beğendiler. Birgün sen kutsal bir insan olacaksın Siddhartha.»

«Bana öyle görünmüyor dostum,» dedi Siddhartha. «Samanalardan şimdiye dek öğrendiklerimi her hangi bir handa, bir fahişenin odasında, yük taşıyanların ve zar atanların yanında çok daha kolay ve çok daha çabuk öğrenirdim.»

«Siddhartha şaka yapıyor,» dedi Govinda. «Telkinle soluğunu tutmayı, açlığa ve acıya karşı duygusuz kalmayı bu zavallı insanların yanında nasıl öğrenebilirdin?»

Siddhartha kendi kendine konuşuyormuş gibi, yumuşak bir sesle karşılık verdi: «Telkin nedir? Vücudün terkedilmesi nedir? Nefesini tutmak nedir? Bunlar Ben'den saklanış Ben'in çektirdiği acıdan geçici bir kaçıştır. Bunlar yaşamın boşluğuna, anlamsızlığına ve insana çektirdiği acıya karşı geçici bir avuntudur. Öküz sürücüsü de handa bir iki kâse pirinç şarabı ya da hindistan cevizi sütü içtiğinde aynı geçici haz ilacını almış, aynı kaçışı yapmış olur. Artık ne Ben'ini duyar ne de yaşamın acılarını; sadece kaçışın geçici huzurunu yaşar. Onun şarap kâsesinin üstüne düştüğü zaman bulduğu şey, Siddhartha ve Govinda'nın uzun çalışmalar sonunda bedenlerinden kaçıp Ben'in dışında yaşarken bulduklarından başka birşey değildir.»

«Böyle söylüyorsun ama dostum,» dedi Govinda, «yine de bilirsin ki ne Siddhartha bir öküz sürücüsüdür, ne de Samanalar ayyaş. İçki içen kuşkusuz ki kaçmış olur, onda kısa bir dinlenme ve rahatlık bulur, ama bu düşten geri döndüğünde herşeyin tıpkı eskisi gibi kaldığını görür. Ne bilgisi artmıştır, ne bilgelik kazanmıştır ne de olduğundan daha yükseğe çıkabilmiştir.»

Siddhartha bir gülümsemeyle, «Bilmem,» diye yanıtladı. «Ben hiç bir zaman sarhoş olmadım. İbadet ve yoğun düşünce sonunda sadece geçici bir rahatlık buluyorum. Bilgelik ve son kurtuluştan ana rahmindeki bir çocuk kadar uzaktayım. Bildiğim bu Govinda.»

Yoldaşlarına ve öğreticilerine yiyecek di-

lenmek için ormandan çıktıkları başka bir gün de Siddhartha şöyle konuşmaya başladı: «Söyle Govinda, doğru yolda mıyız? Bilgi kazanıyor muyuz? Kurtuluşa yaklaşıyor muyuz? Yoksa yaşamın yinelenmesinden kaçmayı düşleyen bizler, bir kısır döngünün içinde yuvarlanıp gidiyor muyuz?»

«Biz çok şeyler öğrendik, Siddhartha,» dedi Govinda. «Daha da öğrenecek çok şey var. Biz kısır döngünün içinde dolanmıyoruz. Yukarı doğru çıkıyoruz. Yolumuz dolambaçlıdır ama daha şimdiden epeyce tırmandık.»

«En değerli öğretmenimiz olan yaşlı Samananın kaç yaşında olduğunu tahmin ediyorsun?» diye sordu Siddhartha.

Govinda, «En yaşlının altmışında olduğunu sanıyorum,» dedi.

Siddhartha şöyle konuştu: «O altmış yaşında ve Nirvanaya erişememiş. O yetmiş yaşına, seksen yaşına gelecek; sonra seninle ben de onun kadar yaşlanacağız; çalışacağız oruç tutacağız, yoğun düşünceye dalacağız. Fakat Nirvanaya erişemeyeceğiz. Onun erişemediği gibi. Öyle sanıyorum ki Govinda, bütün Samanalar arasında bir tanesi bile Nirvanaya erişemeyecek. Biz teselli arıyoruz, kendimizi avutmak için hileler öğreniyoruz ama asal olan şeyi -yolu- bulamıyoruz.

«Böyle korkunç şeyler söyleme Siddhartha,» dedi Govinda. «Nasıl olur da bunca öğrenmiş insan, bunca Brahmin, bunca ahlâk sahibi değerli Samana arasından, bunca arayan, içyaşa-

ma kendini adamış kutsal insan arasından hiç kimse o yolu bulamaz.»

Siddhartha cevap verirken yumuşak sesinde biraz üzüntü biraz da alay vardı. «Yakında Govinda, arkadaşın bunca zamandır seninle birlikte yürüdüğü Samanaların yolundan ayrılacak Susuzluğum bana acı çektiriyor, Govinda. Bu uzun Samana yolunda susuzluğum hiç azalmadı. Her zaman bilgiye susuzdum, her zaman sorularla doluydum. Yıllar boyu Brahmin'lere sorular sordum, yıllar boyu kutsal Veda'larda sorularıma yanıt aradım. Bana öyle geliyor ki Govinda, eğer sorularımı gergedanlarla şempanzelere sormuş olsaydım yaptığım şey aynı derecede iyi, aynı derecede kutsal ve akılıca olurdu. Uzun zaman harcadım, öğrenmeyi bitiremediğim şey şu oldu Govinda: Kişi hiç bir şey öğrenemez. İnanıyorum ki herşeyin kökeninde öğrenmeyle uzanamıyacağımız bir şey var. Her yerde, senin içinde, benim içimde, her yaratığın içinde olan, Atman olan bir bilgi var dostum. İnanmaya başlıyorum ki bu Bilginin bilgili insandan ve öğrenme'den daha büyük düşmanı yok.»

Bunun üzerine Govinda yolun üstünde hareketsiz durdu ve ellerini kaldırıp, «Siddhartha,» dedi, «böyle konuşarak arkadaşını kedere boğma. Bu sözlerin gerçekten beni üzüyor. Düşün, eğer senin dediğin gibi öğrenmek olmasaydı kutsal dualarımızın, Brahmin'lerin azizliğinin ve Samanaların kutsallığının ne anlamı kalırdı? Siddhartha, dünyada değerli bildiğimiz her-

şey ne olurdu, kutsal ne kalırdı, eşsiz diyecek ne bulurduk?»

Govinda Upanishad'dan bir dize mırıldandı kendi kendine:

«Kim ki gerçek yanı ile Atman'a yaklaşır,
O, sözlerle anlatılamaz mutluluğa erer.»

Siddhartha konuşmadı. Govinda'nın söylemiş olduğu sözler üzerinde düşünceye daldı.

Başı önüne eğik, evet diye aklından geçirdi, bize kutsal görünenlerden arda kalan ne? Ne kalıyor? Elimizde kalan ne? Umutsuzca başını salladı.

İki genç üç yıl kadar süreyle Samanalarla birlikte yaşayıp onların yaşamlarını paylaştıkları sırada birçok söylentiler, birçok haberler işitmişlerdi. Gotama, Yüce Kişi, Buddha çıkmış ortaya. Kendinde yaşamın kederlerini yenmiş, yeniden doğuşun yinelenişine son vermiş. Hiç bir varlığı olmayan, bekâr ve evsiz, sırtında zahitlerin giydiği sarı bir giysi, yüzünde nurlu bir ifade olan bu kutsal insan öğrencileri arasında vaazederek ülkeyi dolaşmaktadır. Brahminlerle prensler onun önünde eğilip onun öğrenciliğini kabul etmektedir.

Bu haberler, bu söylentiler, bu masallar şurda burda kulaktan kulağa söylenip yayılmaktaydı. Şehirlerde Brahminler, ormanlarda Samanalar bunu konuşuyorlardı. Gotama'ya verilen Buddha adı hiç durmadan genç kulaklara erişiyor, bazan iyi, bazan kötü, bazan beğenerek bazan da küçümsenerek tekrarlanıyordu.

Nasıl veba ile örene dönmüş bir ülkede bir sözcüğü, bir soluğu ile hastaları iyileştirdiği söylenen bir bilgenin ortaya çıktığı haberi hemen yayılırsa ve bu haber bütün ülkeyi dolaşır, kimi ona inanır kimisi de onu kuşkuyla karşılar, ama çoğu hemen bu bilgeyi, bu kurtarıcıyı arayıp bulmak için yola koyulursa, Sakya ırkından gelme Aydınlanmış Gotama'nın, umut saçan haberi de aynı biçimde ülkede yayıldı. Sonsuz bilgi sahibi olduğunu söylüyordu ona inananlar; önceki yaşamlarını anımsıyordu, Nirvanaya erişmişti ve yaşamın yinelenişine artık dönmüyordu. Varlığının devamlı biçim değiştirişinin ezincinden kurtulmuştu artık. Birçok olağandışı ve inanılmaz şeyler söyleniyordu onun için; mucizeler göstermiş, şeytanı altetmiş, tanrılarla konuşmuştu. Öteyandan, düşmanları ve ondan kuşkulananlar Gotama denilen bu adamın işsiz güçsüz bir sahtekâr olduğunu söylüyorlardı; günlerini tatlı bir yaşamla doldurduğu, sunuları küçümsediği, bilgisiz olduğu, ne bedenin ne de Ben'in öldürülmesini bilmediği söyleniyordu.

Buddha hakkındaki söylentiler merak uyandırıcı ve ilgi çekiciydi, sihirleyici bir yanı vardı. Yaşaması zor bu hastalıklı dünyada, rahatlatıcı, güzel vaadlarla dolu yeni bir haber, yeni bir umut gibi görünüyordu Buddha'nın getirdikleri. Buddha hakkındaki söylentiler her yerde dolaşıyordu. Hindistanın her tarafındaki gençler bunları dinliyor, umut ve arzu ile doluyorlardı. Ondan, Nurlu Kişiden, Sakyamuni'den haber geti-

ren her yabancı, her hacı şehirlerde ve kasabalarda Brahmin oğulları tarafından merakla karşılanıyor, ağırlanıyordu.

Bu söylentiler azar azar, umut ve kuşkuyla dolu haber kırıntıları halinde ormandaki Samana'lara, Siddhartha'ya ve Govinda'ya kadar ulaşmıştı. Ama en yaşlı Samana bu söylentilere pek saygınlık göstermediği için, aralarında onlar hakkında çok az konuşulurdu. En yaşlı Samana, Buddha olduğu öne sürülen bu kişinin önceleri ormanda yaşıyan bir zahit olduğunu sonra rahat bir yaşamı ve dünya zevklerini yeğ tutup eski yaşamını bıraktığını işitmişti, bu yüzden Gotama için olumlu hiç bir düşüncesi yoktu.

Govinda bir gün arkadaşına dönüp, «Siddhartha» dedi, «bugün şehire inmiştim, bir Brahmin beni evine çağırdı orada Magadha'dan gelen, Buddha'yı kendi gözleriyle görmüş ve öğütlerini dinlemiş bir Brahmin oğluyla tanıştım. O anda içim özlem ile doldu ve şöyle düşündüm: Keşke Siddhartha ve ben Kusursuz Kişinin öğretimlerini kendi ağzından işiteceğimiz güne değin yaşasak. Ne dersin, dostum, biz de gidip bu öğretimleri Buddha'nın ağzından dinlemiyelim mi?»

«Ben her zaman Govinda'nın Samanalarla kalmak isteyeceğini düşünürdüm,» dedi Siddhartha. «Ben her zaman onun ereğinin altmış, yetmiş yaşına gelip hâlâ Samanaların öğrettikleri işler ve sanatlarla uğraşmak olduğunu sanırdım. Govinda'yı ne kadar az tanımışım! Gönlünde ne taşıdığını ne kadar az sezebilmişim.

Oysa sevgili dostum, kendine yeni bir yol çizip Buddha'nın öğretimlerini dinlemeye gitmek istiyor.»

«Benimle eylenmekten hoşlanıyorsun,» dedi Govinda. «Böyle de olsa ziyanı yok, Siddhartha. Sen de onun öğretimlerini işitmek için bir istek, bir arzu duymuyor musun? Ve bir gün bana, Samanaların yolundan pek fazla yürümeyeceğim dememiş miydin?»

Siddhartha güldü. Sesinde birazcık hüzün ve birazcık alay vardı. Söyle söyledi: «İyi konuştun Govinda, iyi anımsadın. ama başka söylediklerimi de anımsamalısın: Bilgiye ve öğretimlere güvenim kalmadı, öğreticilerden bize gelen sözlere inancım azaldı artık. Pekalâ dostum, her ne kadar kalbimden öğretimlerin en iyi meyvalarını tattığımıza inanıyorsam da, bu yeni öğretimi de dinlemeye hazırım.»

«Razı olduğun için çok mutluyum,» diye karşılık verdi Govinda. «Fakat söyle bana, Gotama'nın ağzından bir tek sözcük bile işitmeden onun öğretiminin meyvelerini nasıl tadabiliriz?»

«Bizi Samanalardan koparıp kendine çekmiş olması bize sunduğu ilk meyvesidir. Şimdilik bunun için ona teşekkür edelim ve daha başka meyvelerin olup olmadığını görmek için sabırla bekleyelim.»

Aynı gün Siddhartha yaşlı Samanaya ondan ayrılmak için verdiği kararı bildirdi. Bunu genç bir öğrenciye yakışan nezaket ve alçak gönüllülükle söyledi. Fakat yaşlı adam her iki

gencin de onu bırakmasına çok kızmıştı, sesini yükseltip onları epeyce azarladı.

Govinda pek şaşırmıştı, fakat Siddhartha onun kulağına eğilip, «Şimdi ihtiyara ondan bir şeyler öğrenmiş olduğumu göstereceğim,» diye fısıldadı.

Kararlı, Samananın yanında durdu, gözlerini ihtiyar adamın gözlerine dikti, bakışlarıyla onu hipnotize etti, onu dilsiz ve hareketsiz kıldı, istemini yendi, ve gözlerinin diliyle ona kendi isteklerine uymasını buyurdu. İstemi kırılmış, gözleri camlaşmış olan ihtiyar adam sessiz, olduğu yerde kalmıştı; Siddhartha'nın büyüsü altında güçsüz kolları yanına sarkmıştı. Siddhartha'nın düşünceleri, Samananınkini kuşatmıştı; onun buyruğuna uymak zorundaydı. Böylece ihtiyar adam birkaç kez eğildi, onları takdis etti ve iyi yolculuk dileklerini kekeledi. Genç adamlar iyi dilekleri için ona teşekkür ettiler, aynı biçimde eğilip selamlayarak oradan ayrıldılar.

Yolda Govinda şöyle söyledi: «Samanalardan benim sandığımdan daha çok şey öğrenmişsin Siddhartha. İhtiyar bir Samanayı hipnotize etmek zor, hem de çok zor bir şeydir. Aslında orda kalsan, yakında su üstünde yürümeyi de öğrenirdin.»

«Su üstünde yürümek için hiç bir arzum yok, bu tür sanatlarla bırak ihtiyar Samanalar gönül doyursunlar.»

GOTAMA

Savathi kentinde küçük çocuklar bile Nurlu Buddha'nın adını biliyorlardı ve her ev Gotama'nın sessizce dilenen öğrencilerinin çanaklarını doldurmaya hazırdı. Kentin yakınında Gotama'nın kalmayı en çok sevdiği bir yer vardı. Burası, Nurlu Kişiye derinden bağlı olan Anathapindika adlı zengin bir tüccarın ona ve öğrencilerine armağan ettiği Jetavana korusu idi. Gotama'nın kaldığı yeri arayan iki genç zahit, duydukları öyküler ve sorularına aldıkları yanıtlarla bu taraflara yönelmişlerdi; Savathi'ye vardıklarında önünde dilenmek için sessizce durdukları ilk evin kapısından onlara hemen yiyecek sunuldu. Sadece bir parçasını aldıkları yiyeceği veren hanıma Siddhartha şöyle sordu:

«Merhametli hanım, biz Kusursuz Kişinin öğretimlerini kendi ağzından dinlemek için ormandan gelen iki Samanayız, Buddha'nın, Nurlu Kişinin oturduğu yeri bize gösterebilir misiniz?»

«Doğru yere gelmişsiniz, ey ormandan gelen Samana'lar,» dedi kadın, «Nurlu Kişi, Jetavana'da Anathapindika'nın bahçesinde kalmaktadır. Siz hacılar da geceyi orada geçirebilirsiniz.

çünkü öğrettiklerini onun ağzından dinlemek için buraya toplanan pek çok insanı ağırlıyacak kadar yer vardır.»

Bundan büyük sevinç duyan Govinda mutluluk içinde, «Öyleyse amacımıza eriştik ve yolculuğumuz sona erdi,» dedi. «Peki, söyle bize, hacıların anası, Buddha'yı tanıyor musun? Onu kendi gözlerinle gördün mü?»

Kadın, «Nurlu Kişiyi pek çok kez gördüm,» dedi. «Onu birçok gün sarı pelerininin içinde sessizce sokaklarda yürürken, evlerin kapılarında çanağını sessizce uzatırken, ve çanağı dolduktan sonra dönerken gördüm.»

Govinda büyülenmiş gibi dinliyor, daha pek çok soru sorup cevabını işitmek istiyordu, fakat Siddhartha ona gitmek zamanının geldiğini hatırlattı. Teşekkürlerini bildirerek ayrıldılar. Yolu sormaya hiç gerek yoktu, çünkü Gotama'nın izleyenlerinden bir çok hacı ve keşiş Jetavana'ya giden yolun üstünde ilerliyorlardı. Oraya vardıklarında gece olmuştu, yeni gelenlerin ardı kesilmiyordu. Kalacak yer arayan ve kendilerine bir barınak verilen insanların sesleri uğulduyordu. Ormandaki yaşama alışık olan iki Samana çabucak ve sessizce bir yer bulup sabaha dek orada kaldılar.

Gün ışıyınca geceyi orada geçiren inanmış ve meraklı insanların kalabalığını görüp hayret ettiler. Sarı giysili keşişler bu eşsiz korunun yollarında dolaşıyorlardı. Şurada burada, ağaçların arasında oturmuşlar yoğun düşünce içinde kendinden geçmiş ya da ateşli bir konuşmaya

dalmışlardı. Gölgeli bahçeler, arılarla kaynayan bir kente benziyordu. Keşişlerin çoğu, ellerinde kâseleri günün tek yemeği olan öğle yemeği için besin bulmaya gittiler. Buddha bile sabahleyin dilenmek için onlara katıldı.

Siddhartha onu gördü ve sanki tanrı tarafından gösterilmiş gibi hemen tanıdı. Sarı giysili bu gösterişsiz adam elinde kâsesi sükûnetle uzaklaşıyordu.

«Bak,» dedi yavaşça yanında duran Govinda'ya. «İşte Buddha!»

Govinda yüzlerce başka keşişin arasında ayırt edilemeyen bu sarı giysili keşişe dikkatle baktı ve onu tanımakta zorluk çekmedi. Evet, işte oradaydı. Bakışlarını ayırmadan onu izlediler.

Buddha, düşüncelerinin yoğunluğu içinde, sakin, yoluna devam ediyordu. Dingin ve rahat yüzü ne mutluluk, ne de keder yansıtıyordu. İçe yönelmiş yumuşacık bir gülümseyişi vardı. Sağlık dolu küçük bir çocuğunkinden pek de farklı olmayan, bu belirsiz gülümsemeyle, sessiz ve rahat yürüyordu. Sırtında cüppesi, yürüyüşü tıpkı öbür keşişleri andırıyordu, fakat yüzü ve adımları, sakin yere doğru bakışı, rahatça yanına sarkan elleri ve ellerinin parmakları bir bütünü dile getiriyordu; bu hali, sükunetin, gereksemeyişin, tavır takınmayışın, sönmez bir ışığın, bozulmaz bir barışın anlatımıydı.

Böylece Gotama sadaka toplamak için kentin içine doğru yürürken geriden izliyen iki Samana onu, iç dünyasının erekleri dışında hiç

bir şeyin peşinde olmayan ne arayan, ne isteyen halinden tanımışlardı. Görünümündeki tam dirliğin, yaydığı barış ışığının insanı idi o.

«Bugün öğretimleri onun kendi ağzından dinleyeceğiz,» dedi Govinda.

Siddhartha karşılık vermedi. O, öğretimleri pek merak etmiyordu. Onların kendisine yeni bir şey göstereceğine inanmıyordu. İkinci, üçüncü ağızlardan da olsa, Govinda gibi o da Buddha'nın öğretimlerinin esasını duymuştu. O, Gotama'nın başına, omuzlarına, ayaklarına, devinimsiz aşağı sarkan eline bakıyordu dikkatle; onun her parmağının her eklemi anlamla dolu görünüyordu Siddhartha'ya, o eller sanki gerçeği konuşuyor, gerçeği solunuyordu. Bu insan, bu Buddha gerçekten parmak uçlarına dek kutsanmış bir kişiydi. Siddhartha hiç bir zaman bir insana bu denli saygı duymamış, bir insanı bu denli sevmemişti.

Her ikisi de Buddha'yı kente kadar izleyip yine birlikte sessizce döndüler. O gün birşey yememeye kararlıydılar. Gotama'nın dönüşünü, öğrencilerinin oluşturduğu çemberin içinde oturup bir kuşa bile yetmeyecek yemeğini yiyişini, mango ağaçlarının gölgesine çekilişini seyrettiler.

Akşam olup hava serinledikten sonra kampdaki bütün insanlar etrafına toplanarak dikkatle Buddha'nın öğretimini dinlemeye başladılar. Onun sesini duydular; bu ses kusursuz, sakin ve rahatlatıcı idi. Gotama acı çekişi anlatıyor-

du, acının kaynağından, acıdan kurtuluş yollarından söz ediyordu. Yaşam acı idi, dünya elemle doluydu ama, acıdan kurtuluşun yolu bulunmuşdu. Buddha'nın yolundan gidenler için kurtuluş vardı.

Nurlu kişi, yumuşak fakat sağlam bir sesle konuşuyor, dört ana noktayı ve Sekiz Yönlü Yolu öğretiyordu; alışılmamış bir öğretim yöntemi vardı, bıkmadan, örneklerle yinelemelerle anlatıyordu. Sesi temiz ve duru, bir ışık gibi, göklerdeki bir yıldız gibi dinleyicilerine ulaşıyordu.

Buddha'nın konuşması bittiğinde gece olmuştu, birçok hacı ileri çıkıp topluluğa katılmak istediler ve Buddha şu sözlerle onları kabul etti: «Sözlerimi iyi dinlediniz. Katılın bize öyleyse; ve mutluluk içinde yürüyün; acı çekişe son verin.»

Govinda da biraz çekinerek ilerledi, «Ben de Nurlu Kişiye ve onun öğretimlerine bağlılığımı bildirmek isterim» dedi.

Toplantı bitip Buddha çekilince, Govinda, coşkuyla, Siddhartha'ya döndü ve şöyle söyledi: «Siddhartha seni kınamak bana düşmez. Her ikimiz de Nurlu Kişiyi dinledik ve öğretimlerini işittik. Ben öğretimleri dinledim ve onları kabul ettim, ama sen, sevgili arkadaşım, sen de bu kurtuluşun yolunda yürümeyecek misin? Geride mi kalacaksın, hâlâ bekliyecek misin?»

Govinda'nın sözlerini işiten Siddhartha bir uykudan uyanıyormuş gibi kendine geldi. Uzun

bir süre Govinda'nın yüzüne baktı. Sonra ciddi ve yumuşak bir sesle söze başladı. «Govinda, dostum,» dedi. «Sen yolunu seçtin, bu yolda ilk adımını attın. Sen her zaman benim dostum oldun ve her zaman bir adım gerimden geldin. Çoğu zaman, Govinda kendi inanışlarından hareket edip bensiz bir adım atacak mı diye düşündüm. Şimdi sen yetkin bir insansın, yolunu seçtin. Onu sonuna dek izle, dostum, kurtuluşunu orada bul.»

Arkadaşının dediklerini hâlâ tam anlamiyle kavrayamamış olan Govinda sabırsızca sorusunu yineledi: «Söyle dostum, sen de Buddha'ya bağlılık sözü vermekten başka bir şey yapamayacağını söyle.» Siddhartha elini Govinda'nın omuzuna koydu. «Kutsayışımı işittin, Govinda. Yine söylüyorum: Bu yolu sonuna kadar izleyesin. Kurtuluşunu bulasın.»

O anda Govinda artık arkadaşının ondan ayrılmak üzere olduğunu anladı ve ağlamağa başladı.

«Siddhartha,» diye inledi.

Siddhartha sevecenlik dolu sesile, «Govinda, unutma ki sen artık Buddha'nın kutsal insanlarından birisin. Evinden ve ailenden koptun, kökünü, doğup büyüdüğün yerleri ve mallarını yadsıdın, kendi istemini yendin, yakınlarından uzaklaşabildin. Öğretimlerin aslı da budur. Nurlu kişinin isteği budur. Senin kendi isteğin de budur, Govinda. Yarın senden ayrılacağım.»

İki dost ormanın içinde uzun süre dolaştı-

lar. Yattılar ama ikisini de uyku tutmadı. Govinda, Buddha'nın öğretimlerini neden izlemediğini açıklaması için arkadaşını bir çok kez zorladı, onlarda neyi bulamadığını sordu, ama her kezinde Siddhartha uzun konuşmaktan kaçındı. Kısaca, «İçin rahat olsun Govinda,» dedi. «Nurlu Kişinin öğretimleri çok iyi. Onları ben nasıl eleştirebilirim?»

Sabahın erken saatında, Buddha'nın en yaşlı keşişlerinden biri, bir müridi bahçeyi dolaştı; öğretimlere katılmış ve bağlılık sözü vermiş olan gençleri, sarı cüppelerini giydirmek, ilk derslerini verip kuralları öğretmek için çağırdı. Bunun üzerine Govinda da kendini zorlayarak gençlik arkadaşını kucakladı ve keşiş cüppesini giyerek ondan koptu.

Siddhartha derin düşünceler içinde dolaşıyordu koruda.

Orada Gotama ile, Nurlu Kişi ile karşılaştı. Onu saygıyla selâmlarken Buddha'nın yüzü öylesine iyilik ve sükûnetle doluydu ki, genç adam cesaretini topladı ve ondan konuşabilmek için izin istedi. Nurlu Kişi başını hafifçe eğerek onu dinleyeceğini belirtti.

«Ey Nurlu Kişi,» dedi Siddhartha, «dün eşsiz öğretimini dinlemek sevincini tattım. Seni dinlemek için arkadaşımla çok uzaklardan geldik; o sana bağlılık sözünü verdi ve artık seninle beraber kalacaktır. Fakat ben hac yoluma devam ediyorum.»

«Nasıl istersen,» diye yanıtladı Nurlu Kişi incelikle.

«Konuşmam belki saygısızlık oluyor, fakat düşündüklerimi içtenlikle söylemeden ayrılmak istemiyorum. Nurlu Kişi beni biraz dinleyebilir mi?»

Buddha başı ile, konuşmasına izin verdi.

«Ey Nurlu Kişi, öğretiminin en çok bir yerine hayran oldum. Herşey tamamen açık ve tanıtlanmış. Sen dünyayı devamlı ve kopuksuz bir zincir olarak gösteriyorsun, sebep ve sonuçlarla halkalanmış sonsuz bir zincir. Bu, hiç bir zaman bu denli açıklıkla, bu denli karşı koyulmaz biçimde ortaya konmamıştı. Kuşkusuz senin öğretiminden geçen her Brahmin, böylesine uyum içinde, aldatmacasız, kristal gibi saydam ve ne raslantıya ne de ilâhlara bağlı olmayan bir dünyaya bakarken kalbinin coşkuyla attığını duyacaktır. İyi ya da kötü olsun, yaşam ister acıyla, ister sevinçle dolu olsun, istersə de başka bir şeyle - bu o denli önemli değil fakat evrenin birliği, küçük ya da büyük, bütün olayların uyumunun aynı akıştan, meydana gelişin ve yok oluşun yine aynı yasadan beslenmesi, ona bağlı oluşu; işte bunlar senin yüce öğretiminden ışık gibi saçılıyor, ey Nurlu Kişi. Fakat senin öğretimine göre bu birlik, her şeyin bu zorunlu bağı bir yerde, yalnız bir yerde yetersiz kalıyor. Küçük bir çatlaktan, bu birlik dünyasına yeni bir şey, önceden orada olmayan, açıklanıp kanıtlanamıyacak garip bir şey sızıyor: Bu sızan şey senin öğretimlerle verdiğin dünyayı da aşan onun üstünde yükselen bir şeyin: kurtuluşun, özgürlüğün kendisidir. Bu ufak çat-

lak, bu kopukluk yüzünden sonsuz ve tek dünya yasası sarsılıyor. Böyle karşı çıktığım için beni hoş görmeni dilerim.»

Gotama sakin ve devinimsiz dinledi, sonra sevecen ve duru sesile şöyle konuştu: «Öğretimleri dikkatle izlemişsin, ey Brahmin oğlu. Onlar hakkında böyle derinlemesine düşünmüş olman senin değerini ortaya koyuyor. Bir şey bulmuşsun. Onun hakkında yine düşün. Bilgiye susamış olan seni, düşünü karmaşasına ve sözcükler kalabalığına karşı uyarmak isterim. Düşünceler güzel ya da çirkin olabilir, akıllıca ya da aptalca olabilir, herkes onları kavrıyabilir ya da yadsıyabilir, bunların hiç önemi yoktur. İşitmiş olduklarından ibaret değilim ben. öğretimlerimin amacı bilgiye susamış olanlara dünyayı açıklamak da değildir; tamamen başkadır, onların amacı acı çekişten kurtuluştur. Gotama bunu öğretir, başka bir şey değil.»

«Beni bağışla ey Nurlu Kişi,» diye karşılık verdi genç adam. «Seninle böyle konuşmam sözcükler üzerinde çatışmak için değildir. Düşünülerin öneminin az olduğunu söylemekte haklısın fakat buraya birşey eklemek isterim. Senden bir an bile kuşkulanmadım. Bir an bile senin Buddha olduğundan ve binlerce Brahminin ve Brahmin evlâdının erişmeyi imgelediği en yüksek ereğe eriştiğinden şüphe etmedim. Sen bunu kendi araman sonucu, kendi yolundan, düşünerek, ererek ve aydınlanarak başardın. Öğretimlerden hiç bir şey öğrenmedin, ve bana öyle geliyor ki ey Nurlu Kişi, öğretimler yoluyla

hiç kimse kurtuluşu bulamaz. Aydınlanma anında senin yaşamış olduğunu sözcükler ve öğretimlerle başka hiç kimseye aktaramazsın. Aydınlanmış Buddha'nın öğretimleri bir çok şeyi içine alıyor, dürüst yaşamanın yolları, kötülükten kurtuluş gibi birçok şeyi açıklıyor. Fakat bu saydam ve değerli açıklamaların kapsamadığı tek şey var, onlar Nurlu Kişinin kendisinin yüzlerce binlerce insan arasından yalnız onun gördüğü şeyin gizini açığa çıkartmıyor. Öğretimini izlerken düşündüğüm ve gerçeğine vardığım şey buydu. Kendi yoluma gitmemin nedeni işte budur. Daha iyi bir öğreti aramak için değil çünkü böyle bir şey olmadığını biliyorum fakat bütün öğretileri ve yol gösterenleri bir tarafa bırakıp ereğime tek başıma ulaşmak, ya da yok olmak için yoluma devam ediyorum. Ama gözlerimin önünde kutsal bir insanı gördüğüm bu günü ve bu saatı hep ansıyacağım, ey Nurlu Kişi.»

Buddha gözlerini önüne eğdi, derin çizgiler taşıyan yüzü itidal ve anlayışla dolu idi.

«Dilerim ki usavurmanda yanılmayasın ve ereğine ulaşabilesin,» dedi Nurlu Kişi yavaş bir sesle. «Fakat söyle bana, etrafımda toplanan kutsal kişileri, öğretimlere bağlılık sözü veren pek çok kardeşimizi gördün. Ey uzaklardan gelen Samana, bütün bu insanların öğretimlere yüz çevirip tinsel ve tutku dolu yaşamlarına geri dönmeleri daha mı iyi olur sanıyorsun?»

«Bu hiç aklıma gelmemişti» diye karşılık verdi Siddhartha. Dilerim ki onların hepsi öğ-

retimleri izlerler ve ereklerine kavuşurlar. Başkasının yaşamını yargılamak bana düşmez. Ben kendim için yargılamalıyım, seçmeliyim, reddetmeliyim. Biz Samanalar «Ben» inden kurtulmanın yolunu ararız. Eğer senin müritlerinden biri olsam sadece yüzeyde kalırdım. Kendimi kurtulmuş ve sükun içinde sanarak aldanmış olurdum; oysa gerçekte Ben'im yaşamaya ve büyümeye devam ederdi, çünkü o sizin öğretimlerinize, siz ve keşişler topluluğu için duyduğum bağlılık ve sevgiye dönüşmüş olurdu.»

Buddha aydınlık gülümseyişiyle yabancıya uzun uzun ve dostca baktı. «Sen akıllı birisin, ey Samana. Akıllıca konuşmasını biliyorsun. Kendini fazla akıldan korumasını da bil,» dedi. Sonra belli belirsiz bir hareketle artık gidebileceğini işaret etti ona.

Bakışları ve gülümseyişi Siddhartha'nın belleğine hiç çıkmayacakmış gibi yerleşmişti. Onun gibi bakan, gülümseyen, oturan ve yürüyen başka bir insana raslamadım diye düşündü. Ben de onun gibi bakmak, gülümsemek, oturmak ve yürümek isterdim, böylesine özgür, böylesine her şeye lâyık, böylesine ölçülü, içten, çocuksu ve böylesine giz dolu. Ancak Ben'ini yenmiş bir insanın böyle bir görünümü olur, böyle yürüyebilir. Ben de kendi Ben'imi fethedeceğim. Karşısında gözlerimi yere eğeceğim yalnız bir insanla karşılaştım, sadece bir insan. Artık hiç kimsenin önünde başımı eğmeyeceğim. Bu insanın öğretimleri beni bağlamadı, artık hiç bir öğretim beni arkasından sürükleyemez.

Buddha benim olan birşeyi aldı benden, diye düşündü Siddahrtha. O, bir şey aldı, fakat yerine daha büyük değer taşıyan yeni bir şey verdi bana. O arkadaşımı çaldı benden, bana inanan dostum ona inanıyor şimdi; bir zamanlar benim gölgemdi, şimdi Gotama'nın gölgesi. Ama o Siddhartha'yı verdi bana, kendimi.

UYANIŞ

Buddha'nın ve şimdi de Govinda'nın kaldığı korudan ayrılırken Siddhartha önceki yaşamını de geride bıraktığını duyuyordu. Yavaş yavaş yolunda ilerlerken kafası bu düşünceyle doluydu. Derin derin ölçündü, sonunda sezgileri ona hakim oldu ve sebepleri anlayabileceği bir noktaya ulaştı. Ona öyle geliyordu ki sebepleri anlamak düşünmek demektir. Yalnız düşünce yoluyla sezgiler bilgi halini alır ve yitmekten kurtulur. Gerçek olur, yetkinleşmeye başlar.

Siddhartha derin derin ölçündü yolunda yürürken. Artık gençlik çağından çıktığını anladı; o şimdi yetkin bir insandı. Yılanın sırtından attığı eski derisi gibi ondan da bir şeyin kopup ayrıldığını anlıyordu. Bütün gençliği boyunca ona eşlik etmiş olan, onun bir parçası olan bir şey artık onun içinde değildi: Öğreticiler bulmak, onların öğretimlerini dinlemek arzusuydu yok olan şey. Son bulduğu öğreticiyi de arkada bırakmıştı, evet, en büyük, en bilge, en kutsal öğretici olan Buddha'yı bile. Onu bırakmak zorunda idi; onun öğretimlerini benimseyemezdi.

Düşünen bu genç insan ağır ağır yolunda giderken şöyle sordu kendi kendine: Öğreticilerden ve öğretimlerden beklediğin şey neydi? Ve çok şey öğretmiş olmalarına karşın sana gösteremedikleri şey neydi? Sonra şöyle düşündü: Bu, özelliğini ve yapısını öğrenmek istediğim «Ben» idi. Ben kendimi «Ben»imden kurtarmak, onu fethetmek istedim, ama bunu başaramadım, onu sadece aldatabildim, ondan sadece kaçabildim, sadece saklanabildim. Gerçekten dünyada hiçbir şey düşüncemi «Ben» meselesi kadar çok doldurmadı; yaşıyor olmam, tek olmam, bütün herkesten ayrılmış ve farklı olmam, ve Siddhartha olmamın bilmecesi. Ve yine de dünyada kendimden, Siddhartha'dan daha az tanıdığım hiç bir şey yok.

Bu düşünür kişi yolunda yavaş yavaş yürürken düşüncelerinin etkisinde birden durakladı ve o an bu düşünceleri yeni bir düşünceye yol açtı: Kendi hakkımda birşey bilemememin, Siddhartha'nın bana yabancı ve bilinmez kalmasının tek, bir tek nedeni var ben kendimden korkuyordum, ben kendimden kaçıyordum. Ben Brahman'ı arıyordum, Atman'ı arıyordum; kendimden kurtulmak için kendimi yok etmek istedim. Bunu bilinmeyeni, ta derindekini, bütün şeylerin çekirdeğini, Atman'ı, Yaşamı, Kutsal olanı, Mutlak olanı bulmak için yaptım. Ama böyle yaparken yolda kendimi yitirdim.

Siddhartha önce gökyüzüne, sonra etrafına bakındı, yüzünde hafif bir gülümseme dolaştı ve uzun süren bir düşten uyanış duygusu bütün

benliğini kapladı. Hemen, ne yapması gerektiğini bilen bir insan havası ile, çabuk adımlarla yürümeye koyuldu.

Evet, diye düşündü derin derin nefes alırken, artık Siddhartha'dan kaçmaya çalışmayacağım. Artık düşüncelerimi Atmanla ve dünyanın acılarıyla doldurmayacağım. Yıkıntımın arkasında bir giz bulabilmek için artık kendimi parçalayıp yok etmeyeceğim. Artık Yoga-Veda, Atharva-Veda yahut Zahitlik ya da başka bir öğretim çalışmıyacağım. Ben artık kendimden öğreneceğim, kendimin öğrencisi olacağım; Siddhartha'nın gizini kendimden öğreneceğim.

Dünyayı ilk kez görüyormuş gibi etrafına bakındı. Dünya güzel, garip ve gizemli idi. Burada mavi, şurada sarı, orada yeşil, gök ve ırmaklar, ormanlar ve dağlar, hepsi çok güzel, gizle dolu, büyüleyici ve hepsinin ortasında Siddhartha, kendine doğru yol alan, uyanmış insan. Bütün bunlar, bu sarılar bu maviler. Irmaklar ve ormanlar Siddhartha'nın gözlerinin önünden ilk kez geçiyordu. Bunlar artık ne Mara'nın sihiri ne Maya'nın tülüydü; bunlar artık dünyanın görünümünün anlamsız ve rastlantısal çeşitlilikleri değildi. Çeşitliliği ancak derin düşünceli Brahminler hor görür, tekliği ararlardı. Irmak ırmakdı ve eğer Siddhartha'nın içindeki Tek ve Tanrısal olan gizlice bu mavide ve ırmakda yaşıyorsa, şurada sarı burada mavi orada gök yüzü ve ormanlarla birlikte Siddhartha varsa, bu tanrısal istemin böyle olmasındandı. Anlam ve varlık, şeylerin ardında bir

yerde gizli değildi, onların içindeydi, onların kendisiydi.

Ne aptal ve sağırmışım, diye düşündü hızla yürürken. Bir kimse öğrenmek istediği bir şeyi okurken harflerden ve noktalama işaretlerinden nefret etmez, onlara görüntüler, raslantı sonucu karşımıza çıkmış şeyler diyemez, onları okur, inceler, harf harf sever onları. Ama dünyanın kitabını, kendi yapımın kitabını okumak isteyen ben sanıyorum ki harfleri ve işaretleri hor gördüm. Görünümler dünyasına düş dedim. Gözlerime ve dilime raslantı dedim. Şimdi hepsi bitti, artık uyandım. Ben gerçekten uyandım, bugün doğmuş gibiyim.

Bu düşünceler aklından geçerken Siddhartha önünde yılan görmüş gibi birden durdu.

Şu düşünce açıkca doğmuştu içine: O sahiden uyanmış ve yeni doğmuş biriyse yaşamına yeni baştan başlaması gerekirdi. O sabah Nurlu Kişi'nin yaşadığı, Jetavana korusundan, artık uyanmış, kendine yönelmiş biri olarak ayrılırken isteği, yıllar süren zahitlikten sonra evine ve babasına dönmekti. Fakat şimdi, önünde yılan görmüşcesine durakladığı anda şu düşünce de ona doğmuştu: Ben artık eskiden olduğum kişi değilim, ben artık bir zahit bir rahip, bir Brahmin değilim. Öyleyse evde babamla ne yapabilirim? Çalışmak mı? Sungular vermek mi? Yoğun düşüncelere dalmak mı? Benim için bunların hepsi bitti.

Siddhartha hareketsiz bekledi sonra dondurucu bir ürperti kapladı benliğini. Ne denli yal-

nız olduğunu anladığı zaman küçük bir hayvan gibi, bir kuş, bir yaban tavşanı gibi içinden titredi. Yıllardır evsizdi fakat hiç şimdiki gibi duymamıştı bunu. Şimdi bunu duyuyordu. Eskiden, yoğun düşünce içindeyken, o hâlâ babasının oğlu, yüksek dereceli bir Brahmin, bir din adamıydı. Şimdi ise sadece Siddhartha'ydı, uyanmış Siddhartha ve başka hiç bir şey değil. Derin bir nefes aldı, bir an titredi. Onun gibi yalnız hiç kimse yoktu. O soylulara bağlı bir kişi değildi, dilini ve yaşamını paylaşıp içinde barınacağı loncası olan bir zanaatkâr da değildi. Ne Brahminlerin yaşamını paylaşan bir Brahmin, ne Samanalara bağlı bir zahit idi. Ormanlardaki en yalnız münzevi bile tek başına değildi, onun da ait olduğu bir sınıf vardı. Govinda keşiş olmuştu, binlerce başka keşiş onun kardeşleriydi, onlarla aynı giysiyi giyiyor, aynı inanışları paylaşıyor, aynı dili konuşuyordu. Fakat Siddhartha, o neyin parçasıydı? Kimin yaşamını paylaşacaktı? Kimin dilini konuşacaktı?

Evrende yalnız bir yıldız gibi durduğu o anda etrafındaki dünya eridi gitti. Buz gibi bir yalnızlık duygusu sarmıştı onu, ama o her zamankinden daha gerçekten kendisiydi. Bu, uyanışının son titremeleri, doğuşunun son sancılarıydı. Yine yola koyuldu, eve doğru gitmiyordu, babasına gitmiyordu. Arkasına bakmadan hızla ve sabırsızlıkla yürümeye başladı.

İkinci Bölüm

KAMALA

Siddhartha her adım başında yeni bir şey öğreniyordu, çünkü dünyası biçim değiştirmiş ve o büyülenmişti. Güneşin, ormanların ve dağların üzerinden doğduğunu ve uzakta palmiyeli sahilde battığını görüyordu. Geceleri gök yüzünü dolduran yıldızları ve gecenin laciverdi içinde bir yelkenli gibi süzülen orak biçimli ayı görüyordu. Ağaçları, yıldızları, hayvanları görüyordu. Bulutları, gök kuşaklarını, kayaları, yabanıl otları, çiçekleri, dereleri, ırmakları, sabahları dalların üstünde parıldayan çiği, uzaklardaki mavimsi ve soluk dağları, öten kuşları, vızıldayan arıları ve tarlaları hafifçe yalayan rüzgârı görüyor, duyuyordu. Rengârenk ve binbir değişik biçimdeki bu dünya her zaman oradaydı. Güneş ve ay, ışıklarını her zaman saçmışlar, ırmaklar her zaman akmış, arılar her zaman vızıldamıştı. Şimdiye dek bütün bunlar Siddhartha için gözlerinin önünde elle tutulamayan belirsiz bir tülden başka birşey değildi, güvenilemeyecek, değersiz, akla uymayan şeylerdi bunlar. Çünkü gerçek, görünenin öbür tarafındaydı. Ama şimdi onun gözleri görünen dünyanın sınırları içinde dolaşıyor, gördükleri-

ni tanımaya, bu dünyadaki yerini bulmaya çalışıyordu. Gerçeği aramıyordu, aradığı şey hiç bir şeyin ardında gizli değildi. Dünya, bu gözle bakılınca güzeldi: Tıpkı bir çocuk gibi, sadelikle, gizli bir şey aramadan. Ay ve yıldızlar ne denli güzeldi, dere, sahil, orman, taş, keçi, düğün böceği, çiçek, kelebek ne eşsiz güzelliklerle doluydu. Dünyadan böyle geçmek güzeldi, bir çocuk gibi, sade yanı başındaki ile ilgili, uyanmış ve inanarak geçmek; bu ne güzel, ne doyurucuydu. Bir yerde güneş ateş gibi yanarken başka bir yerde ormanın derinliklerinde serinlik vardı, daha başka bir yerde ise kabaklar ve muzlar yetişiyordu. Günler ve geceler kısaydı, saatler denizin yüzündeki bir yelkenli gibi çabucak geçiyordu, ve o yelkenlinin ambarları hazineler ve sevinçle doluydu. Siddhartha ormanların derinliklerinde dallar arasında oynaşan maymunlar gördü, onların arzulu yabanıl seslerini işitti. Siddhartha bir koçun dişi koyunu kovalayışını, sonra onunla çiftleşmesini gördü. Bir gölün sazları arasında turna balığının yiyecek arayışını gördü. Küçük balıklar suyun içinde parıldayarak titrek hareketlerle ondan kaçtılar. Hırslı kovalayıcının meydana getirdiği dalgalar onun arzusunu ve yaşama gücünü yansıtıyordu.

Bütün bunlar her zaman var olmuştu ama o hiç görmemişti, onların arasında sanki hiç yaşamamıştı. Şimdi ise onların içindeydi, onlarla idi. Gözleri ile ışığı ve gölgeyi görüyor, sezgileriyle ayı ve yıldızları duyuyordu.

Siddhartha Jetavana bahçesindeki yaşantılarını anımsadı, Kutsal Buddha'nın öğretimlerini, Govinda'dan ayrılışını ve Nurlu Kişi ile konuşmasını aklından geçirdi. Nurlu kişiye söylediği her sözcüğü tek tek anımsadı, o zamanlar tam gerçeğine varmamış olduğu bu şeyler hakkında söylemiş olduklarına şimdi kendi de şaşırıyordu. Buddha'ya söyledikleri onun bilgeliğinin, onun sahip olduğu gizin öğretilemez, sözcüklerle açıklanamaz, başka birine aktarılamaz olduğu bir aydınlanma anı içinde bu kendi kendine bulduğu şeyleri Siddhartha şimdi yaşayarak, deneyerek ve duyarak anlamaya başlıyordu. Sezgisini ve anlayışını daha da arttırması gerekiyordu. Ben'inin Brahman ile aynı ölümsüz yapıda olan Atman olduğunu uzun süreden beri biliyordu, fakat Ben'ini hiç bir zaman gerçekten bulamamıştı, çünkü onu düşüncelerin ağı ile kuşatmak istemişti. Bedeni hiç kuşkusuz ki kişinin Ben'i değildi; aldatıcı duygularla, düşünce ile, düşüncelerden sonuçlar çıkartmakla edinilmiş bilgi ve maharetler de insanın Ben'i değildi. Hayır, düşüncelerin dünyası hâlâ gerçeğin bu yanında duran bir engeldi, bizimle birlikte var olan Ben'in duygularını öldürüp onu düşünce ve bilgiyle beslemekle kişi hiç bir amaca yönelemezdi. Düşünce ve duygular iyi şeylerdi, hem de «son anlam» her ikisinin de arkasında gizliydi, her ikisini de dinlemeye değerdi, her ikisiyle de oynamak, birini hakir görmeden ve öbürünü üstün tutmadan her ikisini de dikkatle dinlemek gerekti. Sadece için-

den gelen sesin buyruklarına uymaya çalışacak, oyalanmadan ve gecikmeden sesin önerdiğini izleyecekti. Gotama neden aydınlığa eriştiği o en büyük anında bo ağacının altında oturmuştu? Çünkü bir ses işitmişti, kendi kalbinden gelen ve o ağacın altında dinlenmesini buyuran bir ses; ve o bedene çektirilen üzgüden, sunulardan, yıkanmalardan, yemekten, içmekten, uykudan ya da düşlerden yardım ummamıştı; sadece bu sesi dinlemişti. Dışardan gelen hiç bir buyruğa boyun eğmemek sadece sesi dinlemek hazır olmak - iyi olan, gerekli olan buydu. Başka hiç bir şey gerekli değildi.

Gece, ırmağın karşı yakasına yolcu taşıyan bir kayıkcının kamıştan yapılmış kulübesinde uyurken Siddhartha bir düş gördü. Düşünde Govinda zahit'lerin sarı cüppesi içinde karşısında duruyordu. Üzgün bir sesle, «Beni niye bıraktın?» diye sordu ona. Hemen Govinda'ya sarıldı, onu göğsüne bastırarak öptü, ama o artık Govinda değildi, bir kadındı, ve kadının giysisinden dolu bir göğüs fırlıyordu, Siddhartha uzandı içti; bu göğüsten gelen sütün tatlı ve kuvvetli bir tadı vardı. Bu tadda erkek ve kadın vardı, güneş, orman, hayvanlar ve çiçekler, her türlü meyve ve her türlü zevk vardı, esriticiydi. Siddhratha uyandığında ırmağın soluk ışıltıları kapıdan içeri giriyordu, bir baykuşun ormanın derinlerinden gelen duru sesi işitiliyordu.

Gün ağarınca, Siddhartha konuk olduğu kayıkcıdan kendisini karşıya geçirtmesini iste-

di. Kayıkcı onu bambu salına alarak karşı kıyıya götürdü. Geniş bir çarşafa benzeyen su, sabah ışığında pembe pembe parlıyordu.

«Güzel bir ırmak» dedi arkadaşına.

«Evet» dedi kayıkcı. «Çok güzel bir ırmak, onu herşeyden çok severim. Onu pek çok dinledim, ona pek çok baktım ve herzaman ondan birşeyler öğrendim. İnsan ırmakdan bir çok şey öğrenebilir.

«Teşekkür ederim, iyi insan,» dedi Siddhartha karşı yakaya çıkarken. «Sana verecek ne param ne de bir armağanım olmadığı için üzgünüm. Ben evsiz bir kimseyim, bir Brahmin oğlu ve bir Samana.»

«Böyle olduğunu anlamıştım onun için senden ne para ne de armağan beklemedim,» dedi kayıkcı. «Bana onları başka bir kez verirsin.»

«Sahiden böyle mi düşünüyorsun?» diye sordu Siddhartha sevinçle.

«Tabii. Bunu da ırmaktan öğrendim; her şey geri gelir. Sen de geri geleceksin Samana. Şimdilik güle güle, dostluğun benim ücretim olsun. Tanrılara sungu verirken beni de düşünesin.»

Gülümseyerek birbirlerinden ayrıldılar. Siddhartha kayıkcının candanlığından kıvanç duymuştu. O da Govinda gibi diye düşündü gülümseyerek. Yolda rastladığım herkes Govinda gibi. Kendilerine borçlu olduğum bu insanlar sanki bana borçluymuş gibi davranıyorlar. Hepsi alçak gönüllü, hepsi benimle dost olmak,

boyun eğmek ve az düşünmek istiyorlar. İnsanlar hep çocuk.

Öğle olduğunda bir kasabadan geçiyordu. Çamurdan evlerin önünden geçen bir yolda çocuklar koşuşuyor, kabak çekirdekleriyle ve midye kabuklarıyla oynuyorlardı. Bağrışıp birbirleriyle güreşiyorlardı, fakat yabancı Samanayı görünce utanıp kaçıştılar. Kasabanın sonunda yol bir akar suyun yanından geçiyordu; suyun kenarında genç bir kadın çömelmiş çamaşır yıkıyordu. Siddhartha selâm verince o da başını kaldırarak ona baktı, gözlerinin beyazı parlıyordu. Siddhartha yolcuların geleneğince ona bir dua okudu ve büyük kente daha ne kadar yol olduğunu sordu. Bunun üzerine genç kadın yerinden kalktı ona doğru yürüdü, kadının güzel bir yüzü, parlayan nemli dudakları vardı. Onunla biraz konuştu, karnının aç olup olmadığını sordu. Samanaların ormanlarda tek başlarına uyuduklarının ve yanlarına kadın yaklaştırmadıklarının doğru olup olmadığını sordu. Sonra sol ayağını sağının üstüne basıp, kutsal kitaplaların «ağaçtan inmek» dedikleri, bir kadının bir erkeği aşk eğlencesine çağırırken yaptığı hareketi yaptı. Siddhartha kanının kaynadığını duydu ve görmüş olduğu düş aklına geldi yine. Kadına doğru biraz eğilerek memesinin kahve rengi ucundan öptü. Başını kaldırdı, onun arzuyla dolu gülümeseyen yüzünü gördü, yarı kapalı gözleri istekle yalvarıyordu.

Siddhartha da içinde cinsel arzunun uyandığını duydu. Şimdiye dek hiç bir kadına dokun-

madığı için, ellerinin onu yakalamaya hazır olmasına karşın bir an duraksadı. O anda içinden gelen sesi duydu, ses ona «Hayır» diyordu. Genç kadının gülümseyen yüzündeki büyü birden kayboldu ve ihtiras dolu genç bir kadının ateşli bakışından başka birşey kalmadı. Yanağını hafifce okşadı ve hayal kırıklığına uğrayan kadını orada bırakıp çabuk adımlarla bambu ormanının içinde kayboldu.

Akşam olmadan büyük bir kente varmıştı, insanlarla beraber olmak istediği için bundan göneniyordu. Ormanlarda o kadar çok kalmıştı ki, kayıkçının bir gün önce gecelediği kamış kulübesi, uzun süreden beri başının üstünde gördüğü ilk çatı olmuştu.

Kentin dışında, duvarsız çok güzel bir korunun yanında, sepetler taşıyan kadın ve erkek hizmetkârların oluşturduğu bir kervana rastladı. Ortada, dört kişinin taşıdığı süslü bir tahtırevan içinde, renkli güneşliğin altında kırmızı yastığa oturmuş bir kadın vardı. Korunun girişinde Siddhartha kıpırdamadan durdu erkek uşaklar, hizmetciler ve sepetlerin geçişini gözledi. Tahtırevanı ve içindeki kadını izledi. Kabartılmış siyah saçların altında çok tatlı ve akıllı bir yüz, yeni kopartılmış bir incirin içi gibi parlak ve kırmızı bir ağız, yay gibi ustaca boyanmış kaşlar, dikkatle bakan akıllı bir çift siyah göz, altın sarısı ve yeşil giysisinin üstünde narin ve uzun bir boyun gördü. Kadının elleri sağlam ve yumuşak, parmakları ince ve uzundu; bileklerinde enli altın bilezikler vardı.

Bu güzellik karşısında, Siddhartha kalbinin heyecanla dolduğunu duydu. Tahtırevan ona yaklaştığında eğildi, sonra tekrar doğrularak karşısındaki güzel yüze baktı ve bir an için gözlerini kadının akıllı ve parlak gözlerinin içine dikti, onun süründüğü yabancı ama hoş bir kokuyu içine çekti.

Güzel kadın başıyla hafifçe selâm verip gülümsedi, sonra peşinde uşakları olduğu halde korunun içinde kayboldu. Böylece, diye düşündü Siddhartha, bu kente uğurlu yıldızımın ışığında giriyorum. İçinde hemen koruya girmek isteğini duydu, fakat uşaklarla hizmetcilerin korunun girişinde ona nasıl kuşkuyla, küçük görerek adam yerine koymadan baktıkları aklına geldi ve bundan caydı.

Ben hâlâ bir Samanayım diye düşündü, hâlâ bir zahit ve bir dilenciyim. Böyle kalamam, koruya da böyle giremem. Sonra güldü.

İlk karşılaştığı insanlara koru ve bu kadın hakkında sorular sordu, burasının kibar fahişe Kamala'nın korusu olduğunu, onun bu korudan başka, kentte de bir evi olduğunu öğrendi.

Sonra kente girdi. Tek amacı vardı. Bu amacın peşinde, kenti keşfetmeye koyuldu, labirent gibi sokaklarında dolaştı, sonra ırmağa inen merdivenin taş basamaklarında dinlendi.

Akşama doğru, bir kemerin gölgesinde saç keserken gördüğü berber çırağı ile arkadaş oldu. Sonra ona yine Vishnus tapınağında dua ederken rastladı, ona Vishnus ve Lakschmi hakkında öyküler anlattı. Geceyi kayıkların arasında

geçirdi, sabah berber dükkânına ilk müşteri gelmeden berberin çırağına sakalını kestirdi. Ayrıca saçını tarattı ve güzel kokulu yağlarla uğdurdu. Sonra nehirde yıkanmaya gitti.

Akşam geç vakit güzel Kamala tahtırevanının içinde korusuna yaklaşırken, Siddhartha girişte bekliyordu. Kibar fahişeyi eğilerek selâmladı ve onun verdiği selâmı aldı. Kafilenin sonunda yürüyen uşağa işaret edip onu çağırdı, bir Brahminin hanımını görmek istediği haberini ona götürmesini istedi. Bir süre sonra uşak döndü ve Siddhartha'ya kendisini izlemesini söyledi, onu sessizce Kamala'nın bir divan üstünde yatmakta olduğu bölmeye götürdü, kendisi ayrıldı.

«Dün dışarda durup beni selâmlayan kimse değil misin?» diye sordu Kamala.

«Evet o bendim. Dün seni gördüm ve selâmladım.»

«Fakat dün sakalın ve uzun saçların yok muydu, ve saçların toz içinde değil miydi?»

«İyi dikkat etmişsin, gözünden bir şey kaçmamış. Bir Brahmin oğlu Siddhartha'yı gördün, Samana olmak için evini bırakıp giden, ve üç yıl ormanda yaşıyan biriydi o. Ama şimdi o yolu bıraktım ve bu kente geldim, ve kente girerken ilk karşılaştığım kimse sen oldun. Buraya sana şunu söylemeye geldim, Kamala, sen Siddhartha'nın gözlerini yere indirmeden konuştuğu ilk kadınsın. Bundan böyle güzel bir kadın gördüğüm zaman gözlerimi hiç yere eğmiyeceğim.»

Kamala gülümsedi, tavus kuşu tüyünden yapılmış yelpazesi ile oynarken, «Siddhartha'nın bana söyleyeceği şeylerin hepsi bu mu?» diye sordu.

«Sana bunu söylemeye ve bu denli güzel olduğun için teşekkür etmeye geldim. Eğer canını sıkmazsa Kamala, benim arkadaşım ve öğretmenim olmanı isteyeceğim, senin kraliçesi olduğun sanat hakkında o kadar az şey biliyorum ki.

Bunun üstüne Kamala yüksek sesle güldü.

«Ormandan gelip benden birşeyler öğrenmek isteyen bir Samanayla hiç karşılaşmamıştım. Uzun saçları ve eski, yırtık peştemalı ile hiç bir Samana gelmemişti bana. Aralarında Brahmin oğulları da olan bir çok genç erkek gelir, ama onlar süslü giysileri güzel ayakkabıları, saçlarında kokular ve cüzdanlarında para ile gelirler bana.»

«Şimdiden senden öğrenmeye başladım,» dedi Siddhartha. «Dün de birşey öğrenmiştim. Şimdiden sakalımdan kurtulup saçımı taradım ve yağladım. Noksan olan pek önemli birşey kalmadı. Güzel giysiler, güzel ayakkaplar ve cüzdanda para. Siddhartha bunlardan çok daha önemli şeyleri yapmayı aklına koymuştu istediklerinin hepsini elde etti. Dün yapmaya karar verdiğim şeyleri neden başaramıyayım? Bu da senin arkadaşın olmak ve aşkın tadını senden öğrenmektir güzel kız. Beni yetenekli bir öğrenci bulacaksın. Senin bana öğretebileceğinden daha zor şeyleri öğrendim. Saçlarım parlak ve

kokulu da olsa, demek iyi giysilerim, ayakkabılarım ve cebimde param olmadan sana kendimi beğendirmek için yeterli değilim!»

Kamala gülerek «Hayır daha yeteri kadar iyi değilsin,» dedi. «Giysiler, güzel giysiler giymeli, güzel ayakkabılar. Sonra cebinde çok para olmalı ve Kamala için armağanlar getirmeli. Şimdi öğrendin mi? Ormanlardan gelen Samana, şimdi anlıyor musun?»

«Hem de çok iyi anlıyorum,» diye karşılık verdi Siddhartha coşkuyla. «Böyle güzel bir ağızdan gelince nasıl anlamam? Ağzın yeni koparılmış bir incir gibi Kamala. Benim dudaklarım da taze ve kırmızı, seninkilere çok iyi uyacak, göreceksin. Ama söyle bana, güzel Kamala, aşkı öğrenmek için ormanlardan gelen bu Samanadan hiç korkmuyor musun?»

«Bir Samanadan niye korkayım? Çakalların arasından gelen ve kadınlar hakkında hiç bir şey bilmeyen aptal bir Samanadan korkulmaz ki?»

«Samana kuvvetlidir, yabanıldır. Sana zor kullanabilir, güzel kız, senin canını yakıp sen vermeden senin güzelliklerini çalmaya kalkabilir.»

«Hayır, Samana, korkmuyorum. Hiçbir Samana yahut Brahmin birinin gelip onu dövmesinden ve bilgisini, dindarlığını, yoğun düşünce gücünü çalmasından korkmuş mudur? Hayır, çünkü onlar kendisinin olandır,onlardan istediği kadarını ve istediği zaman verir. Kamala ve

aşkın zevkleri de tıpkı böyledir. Kırmızı ve güzeldir Kamala'nın dudakları, ama onları kendi isteğinin dışında öpmeye çalış, onların tadından bir damla bile alamazsın. Sen yetenekli bir öğrencisin Siddhartha, bunu da öğrenmelisin. İnsan aşkı dilenebilir, satın alabilir, aşk ona armağan edilmiş olur, ya da aşkı sokaklarda bulmuş olabilir, fakat aşk hiç bir zaman çalınamaz. Yanlış anladın, senin gibi genç ve hoş bir insanın yanlış anlaması üzücü olur.»

Siddhartha eğildi ve gülümsedi. «Haklısın Kamala, üzücü olur. Hem de pek üzücü olur. Hayır, ne senin dudakların ne de benimkiler tatlılıklarından bir damla bile yitirmemeliler. Siddhartha eksiklerini tamamladıktan sonra yine gelecek: Giysi, ayakkabı ve para. Söyle şimdi güzel Kamala, bana biraz öğüt verebilir misin?»

«Öğüt mü? Neden olmasın? Sen olsan ormandaki çakalların arasından gelmiş bilgisiz ve fakir bir Samanaya seve seve öğüt vermez miydin?»

«Sevgili Kamala, bu üç şeyi mümkün olduğu kadar çabuk elde etmek için ne yapmalıyım?»

«Bunu herkes bilmek ister dostum. Bildiğin bir hüneri kullanıp ona karşılık para, giysi ve ayakkabı elde etmelisin. Fakir bir insan başka türlü para kazanamaz.»

«Ben düşünürüm, beklerim, oruç tutarım.»

«Başka birşey yapamaz mısın?»

«Hayır. Ha, şiir yazabilirim. Bana bir şiir karşılığında bir öpücük verir misin?»

«Eğer şiirin hoşuma giderse. Adı ne onun?»

Biraz düşündükten sonra Siddhartha şu şiiri okudu:

Giderken korusuna
Güzel Kamala,
Bekliyordu onu kapıda
Yanık tenli Samana.
Bakıyordu Lotus çiçeklerine,
Yerlere eğildi onu görünce.
Aldı selâmını gülerek
Güzel Kamala.
O anda düşündü Samana:
Sungularımı vermektense tanrıya,
İyi olurdu sunmak onları,
Kamalaya.

Kamala sevinçle ellerini çırptı, bileklerindeki altın bilezikler birbirine çarparak şıngırdadı.

«Şiirin pek güzel, yanık tenli Samana, karşılığında sana bir öpücük verirsem gerçekten hiç birşey yitirmiş olmam.»

Gözleriyle onu yanına çağırdı. Siddhartha yanağını onun yanağına değdirdi, dudaklarını onun taze koparılmış incir gibi dudaklarının üstüne koydu.

Kamala onu beklemediği bir içtenlik ve ustalıkla öptü. Siddhartha şaşkınlık içinde, bu akıllı ve güzel kadının ona ne kadar çok şey öğrettiğini, onu bir yandan büyülerken bir yandan tiksindirdiğini, bu ilk öpüşten sonra birbirinden güzel daha nice öpücüğün kendisini beklediğini

düşündü. İç geçirerek öyleçe durdu. Önünde açılan hazineye şaşırarak bakan bir çocuk gibiydi.

«Şiirin çok güzel, ama karşılığında sana para verecek kadar zengin değilim,» dedi Kamala. «Fakat bu parayı şiirle kazanman zor olacak. Benimle arkadaşlık edebilmek için çok paran olması gerek.»

«Ne güzel öpebiliyorsun!» diye kekeledi Siddhartha.

«Tabii, işte bu yüzden giysilerim, ayakkaplarım, bileziklerim ve başka güzel şeylerim hiç eksik olmaz. Peki sen ne yapacaksın? Düşünmek, oruç tutmak ve şiir yazmaktan başka bir şey gelmez mi elinden?»

«Ben sungu şarkılarını da bilirim, fakat artık onları söylemeyeceğim. Tılsımlı sözleri de bilirim ama onları da artık ağzıma almayacağım. Kutsal kitapları okudum...»

«Dinle,» diye sözünü kesti Kamala, «okuyup yazabilirsin değil mi?»

«Tabii, ama bunu herkes yapabilir.»

«Herkes değil. Ben bilmem. Senin okuyup yazmayı bilmen çok iyi. Tılsımlı sözleri bile gerekseyebilirsin.»

O anda bir uşak içeri girerek hanımının kulağına birşeyler fısıldadı.

«Bana biri geldi Siddhartha, sen biraz çekilsen,» dedi Kamala. «Çıkarken seni kimse görmemeli. Yarın seni yine göreceğim.»

Sonra da uşağına kutsal Brahmine beyaz bir cüppe vermesini buyurdu. Siddhartha ne olduğunu anlamadan, uşak tarafından dolambaç-

lı bir yoldan bahçedeki bir eve götürülmüş, yeni giysisi verilmiş, ve kimseye görünmeden çalılar arasından çıkıp gitmesi kendisine söylenmişti.

Siddhartha bu olanlardan memnun, kendisine söylenenleri yaptı. Ormana alışık olduğundan korunun içinden geçip çitin üzerinden atlayarak yolunu buldu. Katlanmış eski giysisi kolunun altında, memnun kente döndü. Yolcuların buluştukları bir hanın kapısında sessizce yiyecek dilendi, verilen bir pirinç böreği parçasını yine ses çıkartmadan aldı. Belki de yarın, diye düşündü, yiyecek için dilenmem gerekmiyecek. Artık bir Samana değilim; dilenmek bana yakışmaz.

Birden gururunun etkisi altında kaldı, pirinç böreğini yanından geçen bir köpeğe attı.

Burada sürdürülen yaşam çok kolay, diye düşündü Siddhartha. Hiç bir zorluğu yok. Ben bir Samana iken herşey zor, usandırıydı, ve sonu da umutsuzlukla bitiyordu. Şimdi herşey kolay, Kamala'nın verdiği öpüşme dersi kadar kolay. Ben giysi ve para gereksiyorum, hepsi bu kadar. Bunlar insanın uykusunu kaçırmayan kolay amaçlar.

Kamala'nın şehirdeki evini sorup öğrenmişti. Ertesi gün oraya gitti.

«İşler yolunda gidiyor,» diye karşıladı onu Kamala. «Kamaswami senin onu aramanı bekliyor; kentin en zengin tüccarıdır. Eğer onu memnun bırakırsan, seni yanına alacak. Akıllı olmaya çalış, esmer Samana! Senin adını ona

başkaları aracılığile duyurdum. Ona arkadaşça davran, o çok güçlü bir kimsedir, fakat aşırı alçak gönüllülük göstermе. Senin onun hizmetkarı olmanı istemiyorum, onun eşiti olmanı istiyorum, başka türlüsü hoşuma gitmez. Kamaswami yaşlanmaya ve tembelleşmeye başladı. Eğer hoşuna gidersen sana büyük güven besler.»

Siddhartha güldü ve ona teşekkür etti. Kamala, o gün ve önceki gün yemek yememiş olduğunu öğrenince ona ekmek ve yemiş getirtilmesini, başka istekleri varsa yapılmasını buyurdu.

Ayrılırken, «Şansın sana yardım ediyor,» dedi. «Kapılar birbiri ardından senin için açılıyor. Nasıl oluyor bu? Uğur muskan mı var senin?»

«Dün sana düşünmeyi, beklemeyi, ve oruç tutmayı bildiğimi söylemiştim. Ama sen bunları pek önemsememiştin,» dedi Siddhartha. «Bunların yararlı şeyler olduğunu göreceksin, Kamala. Ormandaki aptal Samanaların birçok yararlı şey öğrendiğini göreceksin. Önceki gün hâlâ üstü başı dökülen bir dilenciydim; dün güzel Kamala'yı öptüm, yakında tüccar olacağım, paraya ve senin değer verdiğin bütün öteki şeylere sahip olacağım.»

«Doğru, ama bensiz ne yapardın? Kamala sana yardım etmeseydi halin ne olurdu?»

«Sevgili Kamala,» dedi Siddhatrha, «koruda seni görmeye geldiğimde ilk adımımı atmış oldum. Aşkı en güzel kadından öğrenmek benim amacımdı. Bu kararı verdiğim anda sonuca varacağımdan emindim. Senin bana yardım ede-

ceğini biliyordum; bunu korunun girişinde senin ilk bakışından anlamıştım.»

«Ya istemeseydim?»

«Fakat istedin. Dinle Kamala, suya bir taş attığın zaman taş suyun dibine giden en kısa yolu bulur. Siddhartha'nın bir amacı, bir ereği olduğu zaman da aynı şey olur. Siddhartha beklemek, düşünmek ve oruç tutmaktan başka bir şey yapmaz, ama o, dünyanın işlerinin içinden sudaki taş gibi geçer, hiç bir şey yapmadan, kılını kıpırdatmadan; sadece kendini bırakır ve ereği onu çeker. Çünkü o, ereğini engelleyecek hiç bir şeyin aklına girmesine izin vermez. Siddhartha'nın Samanalardan öğrendiği budur. Budalalar buna sihir derler ve şeytanın işi olduğunu sanırlar. Şeytanın yaptığı hiç bir şey yoktur; şeytan yoktur. Herkes sihir yapabilir; herkes ereğine erişebilir eğer düşünmesini, beklemesini ve oruç tutmasını bilirse.»

Kamala onu dinledi. Onun sesini, gözlerinin bakışını seviyordu.

«Belki söylediğin gibidir dostum,» dedi yumuşak bir sesle, «belki de Siddhartha yakışıklı bir erkek olduğu için, bakışları kadınların hoşuna gittiği için, ya da şansı yardım ettiği için böyle oluyordur.»

Siddhartha onu öptü ve veda etti. «Öyle olsun öğretmenim. Bakışlarım seni her zaman gönendirsin, şansım her zaman senden gelsin.»

ÇOCUK İNSANLAR ARASINDA

Siddhartha tüccar Kamaswami'yi görmeye gittiğinde zengin, döşeli bir evin içine alındı. Uşaklar onu pahalı halıların üstünden geçirerek bekleme odasına götürdüler.

Kamaswami içeri girdi, ince yapılı yaşam dolu bir insandı, kırlaşan saçları, zeki ve anlayışla bakan gözleri, parlak dudakları vardı. Ev sahibi ve konuk dostça selâmlaştılar.

«Bana, bir Brahmin, bilgili bir kimse olduğun ve bir tüccarın yanında çalışmak istediğin söylendi, iş aradığına göre, ihtiyaç içinde olduğunu sanıyorum,» diye söze başladı tüccar.

«Hayır, ihtiyaç içinde değilim ve hiç bir zaman ihtiyaç içinde olmadım. Uzun süredir aralarında bulunduğum Samanaların yanından geliyorum.»

«Samanaların yanından geldiğine göre nasıl oluyor da ihtiyaç içinde olmuyorsun? Benim bildiğim Samanaların dünyada dikili bir tek ağaçları bile yoktur.»

«Benim de hiç bir malım yok, eğer bunu söylemek istiyorsan; ama ben öyle istedim. Üstelik hiç birşey de gereksemiyorum.»

«Fakat hiç bir malın yoksa nasıl yaşayacaksın?»

«Bunu hiç düşünmedim, efendim. Yaklaşık olarak üç yıldır malsız ve mülksüzüm, ne ile yaşayacağımı hiç düşünmeden yaşadım.»

«Demek başkalarının olan şeyleri kullanarak yaşadın.»

«Öyle görünüyor. Bir tüccar da başkalarının mallarından kendi yaşamını sağlar.»

«Güzel söyledin ama o, kimseden karşılıksız birşey almaz, aldığına karşılık mal verir.»

«Öyle görülüyor. Herkes alır, herkes verir. Yaşam böyledir.»

«Peki ama hiç malın yoksa ne verebilirsin?»

«Herkes kendinde olan şeyi verir. Asker kuvvetini, tüccar mallarını, öğretmen bilgi, çiftçi pirinç, balıkçı balık verir.»

«Bunlar güzel, ama sen ne verebilirsin? Verebileceğin ne öğrendin?»

«Düşünebilirim, bekleyebilirim, oruç tutabilirim.»

«Hepsi bu kadar mı?»

«Öyle sanıyorum.»

«Bunların yararı nedir? Söz gelimi oruç tutmak, ne işe yarar?»

«Bunun önemi büyüktür, efendim. Böyle bir kimsenin yiyeceği yoksa, aç kalmasını bilir o. Siddhartha, oruc tutmasını bilmeseydi hemen bugün senden ya da başka birinden iş bulması gerekirdi, çünkü açlık onu buna zorlardı. Halbuki bu durumda Siddhartha sakince bekleyebilir. Sabırsız değildir çünkü gereksediği birşey

yok, açlığı uzun süre duymayabilir, kendinden uzaklaştırabilir, ona gülebilir. Bu yüzden oruç tutmak yararlıdır, efendim.»

«Haklısın Samana, bir dakika bekle.»

Kamaswami dışarı çıkıp üzerinde birşeyler yazılı bir rulo ile geri geldi. Ruloyu uzatıp, «Bunu okuyabilir misin?» diye sordu.

Siddhartha üzerinde bir satış anlaşması bulunan ruloyu açtı baktı sonra yazıyı okumaya başladı.

«Çok güzel,» dedi Kamaswami. Ona bir kağıt ve bir kalem uzattı. «Şimdi de bu kağıda birşeyler yazar mısın?» Siddhartha kağıda birşeyler yazıp geri verdi.

Kamaswami yüksek sesle okudu: «Yazmak iyidir, düşünmek daha iyi. Akıl iyidir, sabır daha iyi.»

«Yazın güzel,» dedi tüccar beğenerek. Daha tartışacağımız pek çok şey var. Fakat bugünden başlayarak seni evimde yaşamaya ve benim konuğum olmaya çağırıyorum.»

Siddhartha teşekkür ederek kabul etti. Artık tüccarın evinde kalıyordu. Giysiler ve ayakkabılar verildi, bir uşak ona hergün banyo hazırlıyordu. Günde iki kez özenli yemekler getiriliyor ama Siddhartha tek övünle yetiniyor, ne et yiyor ne de şarap içiyordu. Kamaswami ona işinden sözediyor, malları, ambarları ve hesaplarını gösteriyordu. Siddhartha birçok yeni şey öğrendi; çok dinliyor az konuşuyordu. Kamala'nın sözlerini anısıyarak hiçbir zaman tüccara fazla yakınlık göstermiyor, onun eşiti gibi hât-

tâ ondan üstünmüş gibi davranıyordu. Kamaswami işini dikkatle hâttâ tutkuyla izliyordu, ama Siddhartha bütün olanları bir oyun gibi karşılıyor, kuralları öğrenmeye gayret etse de bunlardan coşku duymuyordu.

Kamaswami'nin evinde kalmaya başladığı günden sonra pek uzun zaman geçmemişti ki, onun işlerinde önemli bir rol oynamaya başladı. Hergün, çağrıldığı saatte, iyi giysiler ve süslü ayakkabılarla, güzel Kamala'yı görmeye gidiyordu. Çok geçmeden ona armağanlar götürmeye de başlamıştı. Onun usta kırmızı dudaklarından, onun yumuşak ve nazik elinden birçok şeyler öğrenmişti. Sevişmede hâlâ bir çocuktu, ustalıklarını bilmeden sevişmeye oburca ve kör gibi dalmak istiyor fakat Kamala ona, zevk vermeden zevk alınamıyacağını öğretiyor, her hareketin, her okşayışın, her dokunuşun, her bakışın, vücudun her bir parçasının, bilene ayrı bir zevk verecek gize sahip olduğunu söylüyordu.

Kamala, sevişenlerin seviştikten sonra hayranlıklarını göstermeden birbirlerinden ayrılmamalarını öğretti, öyle ki ne doyup bıkma, ne aç kalmış olma, ne de birbirini kötüye kullanmış olma duygusu ortaya çıksın. Bu akıllı ve güzel fahişeyle olağanüstü saatler geçirdi, onun öğrencisi, aşığı ve arkadaşı oldu. Oradaki yaşamının anlamı ve değeri Kamaswami'nin işinden değil, Kamala ile beraber oluşundan doğuyordu.

Tüccar önemli mektupların ve siparişlerin yazılmasını ona bırakmıştı ve bir çok önemli iş hakkında onunla tartışmayı adet edinmişti. Sid-

dhartha'nın pirinçden, yünden, mal gönderiminden pek anlamadığını kısa zamanda görmüştü fakat onun hoş bir yanı vardı. Sakinlik ve ölçülülükde, yabancıları dinleyip onlar üzerinde güzel bir izlenim bırakmada tüccarı geride bırakan bir ustalığı vardı. «Bu Brahmin,» diye anlatıyordu Kamaswami bir arkadaşına, «gerçek bir tüccar değil, hiç bir zaman da olamıyacak; hiç bir zaman kendini işe vermiyor. Fakat o, başarının kendiliğinden geldiği insanların gizine sahip; bu uğurlu bir yıldızın altında doğmuş olmaktan mı, sihirden mi geliyor, yoksa bunu Samanalardan mı öğrenmiş bilmiyorum. İşi oyun gibi alıyor, iş yaşamı onu hiç etkilemiyor, onu doldurmuyor, başarısızlıktan hiç korkmuyor, zarara hiç üzülmüyor.»

Arkadaşı tüccara şöyle öğüt verdi: «Onun yönettiği işden gelecek kârın üçte birini ona ver, ama aynı ölçüde zarara da ortak et. Böylece işe daha fazla bağlanmış olur.»

Kamaswami bu öğüdü dinledi, ama Siddhartha bununla pek az ilgilendi. Eğer kâr ederse onu sükûnetle kabul ediyordu, eğer zarar olursa, gülüp, «Ne yapalım, bu iş kötü gitti,» diyordu.

Aslında işe karşı hiç bir ilgi duymuyordu. Bir gün büyük bir pirinç hasatı satın almak için bir kasabaya gitti. Oraya vardığında pirinç başka bir tüccara satılmıştı. Buna karşın Siddhartha kasabada birkaç gün kaldı, çiftçileri ağırladı, çocuklara paralar dağıttı, bir düğün törenine katıldı ve bu geziden son derecede gö-

nenmiş döndü. Kamaswami hemen geri dönmediği, parasını ve zamanını harcadığı için onu azarladı. «Kızma, sevgili dostum,» diye yanıtladı Siddhartha, «kızarak hiçbirşey elde edilmez. Eğer bir zarar olmuşsa, ben onu ödeyeceğim. Bu geziden çok kıvanç duydum. Birçok yeni insanla tanıştım, bir Brahminle arkadaş oldum, çocuklar dizlerime oturdular, çiftçiler bana tarlalarını gezdirdiler. Hiç kimse beni bir tüccar gibi görmedi.»

«Bunların hepsi çok iyi,» diye onayladı Kamaswami isteksizce, «fakat sen gerçekte bir tüccarsın. Yoksa sade beğenin için mi geziyordun?»

«Tabii beğenim için geziyordum,» diye güldü Siddhartha. «Neden olmasın? Yeni insanlar ve yeni yerler tanıdım. Gördüğüm dostluk ve güven beni sevinçle doldurdu. Kamaswami olsaydım, hasatı satın alamıyacağımı anlayınca son derece üzgün hemen geri dönerdim, para ve zaman gerçekten yitirilmiş olurdu. Halbuki ben, güzel günler geçirdim, yeni şeyler öğrendim, bundan sevinç duydum, tedirginlik ve aceleyle ne kendimi ne başkasını üzmedim. Eğer yine oraya başka bir hasat satın almaya gidersem, dost insanlar karşılayacak beni ve daha önce acelecilik ve tedirginlik göstermediğime sevineceğim. Ne ise, bunu bırakalım, dostum, sen de kızarak kendi kendini üzme. Siddhartha'nın sana zararı dokunduğunu düşündüğün gün gelirse, ona bir sözcük yetişir, Siddhartha kendi yoluna gider hemen. Ama o güne kadar, iyi arkadaş olalım.»

Tüccar Siddhartha'ya, «sen benim ekmeğimi yiyorsun,» demek istiyor, onu buna inandırmaya uğraşıyor fakat çabaları boşa çıkıyordu. Siddhartha'ya göre, Siddhartha kendi ekmeğini yiyordu, üstelik herkes kendinin olmayan ekmeği yiyordu, herkesin olan ekmeği. Siddhartha Kamaswami'nin dertleriyle hiç uğraşmıyordu, ve Kamaswami'nin çok derdi vardı. Tüccar, eğer bir iş anlaşması başarısız olursa, yoldaki mallar yitirilmişse, bir borçlunun borcunu ödeyemiyeceği anlaşılmışsa, üzüldüğünü belli eden sözler söylemenin, kaşlarını çatmanın bazan da uykusunun kaçmasının gerekli olabileceğine iş arkadaşını inandıramıyordu. Bir defasında Kamaswami herşeyi kendisinden öğrenmiş olduğunu söyleyince, Siddhartha «Böyle şakalar yapma,» diye yanıtladı. «Ben senden bir sepet balığın kaça alındığını, borç verdiğin paraya ne kadar faiz isteneceğini öğrendim. Senin bilgin bunlardan oluşmuş. Ben, düşünmeyi senden öğrenmedim, Kamaswami. Bunu da sen benden öğrensen iyi ederdin.»

Gerçekten gönlü işe bağlı değildi. İş, sade Kamala için para sağlıyordu ona ve gerçekten gereksediğinden de fazlasını kazanıyordu. Siddhartha «insanlara» karşı ilgi duyuyordu sadece, işleri, dertleri, zevkleri ve tutkuları kendisine gökteki aydan daha uzak olan «insanları» merak ediyordu. Herkesle konuşmayı, birlikte yaşamayı, onlardan birşeyler öğrenmeyi çok iyi başarıyordu, ama onları kendinden ayıran bir gerçeğin varlığını da seziyordu, bu onun bir za-

manlar Samana olmasından geliyordu. İnsanların çoğunun çocuk gibi ya da hayvan gibi bir yaşam sürdüklerini görüyor, onları hem seviyor hem de onlardan nefret ediyordu. Kendisi için en önemsiz en değmeyecek şeyler için onların kendilerini tükettiklerini, acı çektiklerini, yaşlanıp kocadıklarını görüyordu; bunlar para, küçük zevkler, ün gibi şeylerdi. Onların birbirlerini darıltıp kırdıklarını, bir Samanayı güldürecek acılar için yas tuttuklarını, bir Samananın duymıyacağı yokluk için neler çektiklerini görüyordu.

İnsanlar ona ne getirirse olduğu gibi kabul ediyordu. Satmak için çarşaf getiren tüccarı hoş karşılıyor, borç para isteyeni buyur ediyor, aslında bir Samanadan daha fakir olmayan dilencinin, gelip saatlerce fakirliğini anlatmasını sabırla dinliyordu. Yabancı ülkelerden gelen zengin tüccarları, onu traş eden uşaklardan, ya da yolda muz satın aldığı ve bir kaç kuruş için onu aldatmaya çalışan seyyar satıcılardan farklı tutmuyordu. Kamaswami gelip ona derdini döktüğü ya da bir iş anlaşmasından yakındığı zaman, onu dikkatle ve merakla dinliyor, ona hayret edip onu anlamaya çalışıyor, hatta gerektiğinde ona hak veriyor ya da öyle yapmış görünüyordu; sonra da dönüp onunla konuşmak isteyen başka birini dinlemeye koyuluyordu. Ona çok insan geliyordu bir çoğu ticaret için, kimi onu kandırmak için, kimi onu dinlemek için, kimi ilgisini çekmek, kimi de ondan öğüt almak için geliyordu. O, insanlara yol gösteriyor,

onlarla duygudaşlık ediyor, onlara armağanlar dağıtıyor, kendisinin bir parça aldatılmasına göz yumuyordu. Nasıl bir zamanlar düşüncelerini tanrılar ve Brahman doldurmuşsa, şimdi de bu oyun ve insanların onu oynamakdaki yoğun tutkuları dolduruyordu.

Zaman zaman, içinden gelen ve bazan uyaran bazan eleştiren bir ses işitiyordu. Yumuşak, tatlı, zorlukla duyulan bir sesti bu. Ona sürdürdüğü yaşamın garipliği ve yabancılığını gösteriyordu. Birden, yaptıklarının çoğunun bir oyundan başka bir şey olmadığını, onu çoğu zaman eğlendirdiği hatta zevk verdiği halde, gerçek yaşamın, dışından, ona hiç değmeden akıp gittiğini gördü. Top oynıyan bir oyuncu gibi işiyle ve etrafındakilerle oynuyor, onları gözlüyor, bundan tad alıyordu; fakat yüreğiyle, gerçek yapısıyla orada değildi. Gerçek Ben'i başka yerlerde, uzaklarda çok uzaklarda dolaşıyordu, sürdürdüğü yaşamla ilgisi yoktu onun.

Bazan bu düşüncelerden tedirgin oluyor, o da etrafındaki insanların çocuksu günlük yaşamlarını aynı içtenlikle paylaşmak, seyirci kalmak yerine bu gelir geçer yaşamın içinde kendine bir rol bulmak istiyordu.

Güzel Kamala'yı hiç şaşmadan ziyaret ediyordu. Aşk sanatında önemli olanın ne almak ne de sadece vermek olmadığını ikisinin birlikte bütünleşmesinin önemli olduğunu öğrenmeye başlamıştı. Kamala ile konuşuyor, bazan ona öğüt veriyor, bazan ondan öğüt alıyordu. Kamala onu bir zamanlar Govinda'nın anladığından

daha iyi anlıyordu. Onun varlığı Govinda'nınkinden daha yakındı kendi varlığına.

Siddhartha birgün şöyle söyledi: «Sen benim gibisin, başkalarından ayrısın. Sen sadece Kamala'sın. İçinde bir tapınağın dinginliğini, bir dünya saklıyorsun. İstediğin anda oraya sığınıp kendin olabiliyorsun. Tıpkı benim gibi. Çok az insan böyledir, oysa herkes böyle olabilirdi.»

«Bütün insanlar akıllı değildir.» dedi Kamala.

Siddhartha, «Bunun akılla hiç bir ilgisi yok ki,» diye karşılık verdi. «Kamaswami de benim kadar akıllı, ama onun iç dünyası yok. Akıl yanı çocuktan farksız olan bazı insanların ise, iç dünyaları var. Çoğu insan, Kamala, düşen yaprak gibidir, havada dalgalanırlar, titreşirler sonunda yere düşer sürüklenirler. Fakat bir yıldız gibi belli bir yolu izleyen başkaları da var ki onlara hiç bir rüzgâr erişemez; onlar kendi yollarının çizgisini içlerinde taşırlar. Bildiğim birçok bilge kimse arasında, bu bakımdan kusursuz olan bir tek insan tanıyorum. Onu hiç unutamam. O, kutsal kitabını anlatan Nurlu Kişi, Gotama'dır. Binlerce genç hergün onun öğretimlerini dinliyor, her an onun yönergelerine uyuyorlar; fakat onların hepsi uçuşan yapraklar gibi bilgelikleri ve yollarının çizgisi kendi içlerinde değil.»

Kamala ona baktı ve gülümsedi. «Yine onu anlatmaya başladın,» dedi, «yine Samana düşüncelerine daldın.»

Siddhartha susuyordu. Sonra aşk oyununu

oynadılar, Kamala'nın sonsuz çeşitlemelerini bildiği oyunu. Onun vücudu bir panter gibi, bir avcının yayı gibi kıvraktı. Aşkı ondan öğrenen, bitmeyen beğenilere, türlü gizlere sahip olurdu. O, Siddhartha ile uzun süre oynadı, onu zevkle kuşattı, fethetti ve yanında bitkin kaldığında yaptığından memnun gülümsedi. Eğilip yorgun gözlerinin içine uzun uzun baktı.

«Benim en iyi sevgilim sen oldun.» dedi, düşünceli. «Ötekilerden daha kuvvetli, daha yumuşak, daha hazırsın. Sanatımı öğrendin Siddhartha. Birgün, biraz daha yaşlandığım zaman, senden bir çocuğum olsun isterim. Ben bütün bunları düşünürken sen yine de bir Samana olarak kalıyorsun. Sen beni sevmiyorsun sen kimseyi sevmiyorsun. Söylediklerim doğru değil mi?»

«Belki» dedi Siddhartha, yorgun. «Ben senin gibiyim. Sen de sevemezsin. Başka türlü aşkı bir sanat olarak nasıl yapardın? Belki de bizim gibi olanlar sevemezler. Sıradan insanlar sevebilir bu onların gizidir.»

SAMSARA

Siddhartha bu dünya yaşamını, gerçekten onun parçası olmasa da, uzun zamandan beri sürdürüyordu. Ateşli Samana günlerinde öldürmüş olduğu duyguları şimdi yeniden uyanıyordu. Zenginliklerin, ihtirasın ve gücün tadını almakla birlikte kalbinin derinliklerinde az da olsa Samana yine yaşıyordu. Akıllı Kamala onda bunları görebiliyordu. Yaşamına her zaman düşünme, bekleme ve oruç tutma sanatı yön vermişti. Dünyanın insanları, sürüye ait olanlar, ona yabancı ondan uzak kalmıştı.

Yıllar böylece geçti. Rahatlığın verdiği gevşeme içinde Siddhartha zamanın geçişinin zorlukla farkına vardı. Zengin olmuştu, uzun süreden beri kendine ait bir evi, uşakları ve kent dışında ırmak kıyısında bir bahçesi vardı. Herkes onu severdi, öğüt ve para gereksiyen ona gelirdi. Fakat Kamala'nın dışında hiç dostu olmamıştı.

Gençliğinde, Gotama'nın öğretimleri sırasında ve Govinda'dan ayrıldıktan sonra duyduğu o görkemli ve yüce uyanış, o uyanık bekleyiş, o öğretilere ve öğreticilere bağlı olmadan tek başına ayakta durmanın gururu, o kutsal sesi

yüreğinin içinde duymaya hazır oluş... Giderek bunların hepsi birer anı olmuştu. Bir zamanlar kendine o denli yakın olan, benliğinin içinden fışkırmış olan o kaynak şimdi uzaklarda belli belirsiz akıyordu. Yine de Samanalardan, Gotama'dan, babasından ve Brahminlerden öğrendiği bir çok şeyi içinde yaşatıyordu: Aşırılığa kaçmayan bir yaşam, düşünmeyi sevmek, saatlerce süren yoğun düşünce, ne vücut ne akıl olmayan, sosuzluğa uzanan Ben'in bilincine varış. Bunların çoğunu içinde saklıyabilmişti; bir kısmı da gömülmüş, tozla örtülmüştü. Çömlekcinin tekeri nasıl bir kez hız verildimi uzun süre kendiliğinden döner döner sonra ağır ağır yavaşlar ve sonunda dururşa; zahit'in tekeri de, düşünmenin tekeri de, seçiciliğin tekeri de Siddhartha'nın içinde uzun süre dönmüştü; hâlâ dönüyordu ama o denli duruksun, o denli yavaş dönüyordu ki, neredeyse duracaktı. Nemin ihtiyar ağaç gövdesine yavaş yavaş girip onu çürütmesi gibi bu dünya da Siddhartha'yı içine almış, onun ruhuna işlemiş, onu ağırlaştırmış, yormuş sonunda uyutmuştu. Ama öbür yandan yaşamla ilgili birçok şey öğrenmiş, marifet sahibi olmuştu.

Siddhartha iş anlaşmaları yapmayı, insanlar üzerinde gücünü kullanmayı, kadınlarla gönül eğlendirmeyi öğrenmişti; şık giysiler giymeyi, uşaklara buyurmayı, güzel kokulu sularla yıkanmayı biliyordu. Lezzetli ve özenle hazırlanmış yemekler yemeyi, balık, et ve kümes hayvanlarının tadını, çerezleri ve baharatı, onu tembel ve unutkan yapan şarapları içmeyi öğren-

mişti. Zar atmasını, satranç oynamasını, raksedenleri seyretmeyi, tahtırevanda kendini taşıtmayı ve yumuşak yataklarda uyumayı öğrenmişti. Ama hiç bir zaman kendini öbür insanlar gibi görmemişti; onlardan ayrıcalığı olan bir Samananın insanların yaptıklarını beğenmeyen, biraz alay eden, biraz da iğrenen gözüyle bakmıştı etrafına. Kamaswami ne zaman üzülse, kendini hakarete uğramış sansa, ya da iş yüzünden dertlense, Siddhartha onu alayla karşılardı. Fakat mevsimlerin geçişi ile ağır ağır ve farketmeden o da bu üstünlüğünü yitirmişti. Zenginliğinin artışıyla birlikte Siddhartha da sıradan insanların çocukluklarından, tedirginliklerinden ve öteki huylarından edinmişti. Yine de onları kıskanıyordu, onlara benzedikçe onları daha çok kıskanıyordu. Onların sahip olduğu ve kendinde bulunmayan bir şeyi kıskanıyordu: Yaşamlarını borçlu oldukları önemli insan duygusu, beğenilerinin ve kederlerinin kuvveti, devamlı istek gücünün verdiği tedirgin fakat tatlı mutluluk. Bu insanlar daima kendilerine aşıktılar, kendi çocuklarına, kendi şereflerine, paralarına, geleceklerine, umutlarına. Ama bu çocukca beğenileri, bu tutkuları Siddhartha onlardan öğrenememişti; sadece nefret ettiği, hoşa gitmeyen şeyleri onlardan öğrenmişti. Eğlence ile geçmiş bir gecenin sabahı geç uyanıp yatakta uzanırken kendini yorgun ve donuk hissediyor, böyle anları gittikce de daha sık oluyordu. Kamaswami onu kendi dertleri ile sıktığı zaman sinirleniyor sabırsız oluyordu. Zarda kaybettiği zaman gürül-

tülü ve tatsız bir biçimde gülüyordu. Görünüşü hâlâ öbür insanlardan daha zeki daha akıllıydı, ama pek seyrek içinden gelerek gülüyor, yüzü giderek zenginler arasında çok görülen o donuk ifadeyi alıyordu: Doymamışlığın, sayrıklığın, kıvançsızlığın, sevgisizliğin ifadesini. Giderek zenginlere özgü ruhsuzluk onu da sarmıştı.

Yorgunluk bir tül gibi, bir sis gibi her gün biraz daha kalın, her ay biraz daha karanlık, her yıl biraz daha ağır Siddhartha'nın üzerine çöktü. Yeni bir giysinin zamanla eskimesi, parlaklığını yitirmesi, lekelenmesi, havının dökülmesi gibi Siddhartha'nın yeni yaşamı da Govinda'dan ayrıldıktan sonra öyle eskidi, öyle soldu, yılların geçişi ile buruştu, lekelendi. Önceleri derinlerde saklı olan, her an tiksinmeyle beklediği hayal kırıklığı şurada burada ortaya çıkmaya başlamıştı. Siddhartha bunu farkediyordu. O sadece bir zamanlar içinde doğmuş olan ve en iyi günlerinde ona yol göstermiş olan o duru ve temiz iç sesini yitirmiş olduğunu biliyordu.

Dünya onu yakalamıştı; beğeni düşkünlüğü, aç gözlülük, boş gezerlik ve sonunda en kızdığı, en nefret ettiği, en ahmakça kusur olan sahip olma alışkanlığı onun huyları arasına da girmişti. Mal mülk eşya onu kapana düşürmüştü. Bunlar artık ne oyun ne oyuncaktı, taşınması ağır gelen zincirler olmuştu. Siddhartha zar oyunu ile bu batışını tamamlamıştı. Samana olmayı kalbinden çıkardığından beri, eskiden sı-

radan insanların bir alışkanlığı olduğu için gülerek, eğlenerek katıldığı bu oyunu şimdi para ve mücevher için, giderek artan bir hırsla oynuyordu. Müthiş bir oyuncuydu; çok az kimse onunla oynamaya cesaret ederdi çünkü oyunu yüksek ve pervasızcaydı. Bu oyunu içinden gelen bir gereksemeye uyarak oynuyordu. Çirkin parayı savurmaktan ve kumarda yitirmekten hırs dolu bir beğeni alıyordu. Zenginliğe ve iş adamlarının dünyasının ilahlaştırdığı maddi değerlere karşı duyduğu nefreti başka hiç bir yoldan daha açık, daha alaylı bir biçimde ortaya koyamıyordu. Böylece kendinden de tiksinerek, kendiyle de alay ederek hiç kaygısız oyunu yükseltiyordu. Binlerce kazanıp avuç dolusu yitiriyor, sayfiye evini yitiriyor, mücevherlerini yitiriyor, sonra yine kazanıyor, sonra yine yitiriyordu. Zarı çok yüksek oynamanın verdiği coşku ve o içini kemiren endişe duygusunun tiryakisi olmuştu. Bu duyguyu seviyor gittikçe onu yenilemek, arttırmak, kamçılamak istiyordu, çünkü ancak bu yoldan, soğumuş, kanıksamış, yavanlaşmış varlığının içinde biraz mutluluk, biraz coşku, bir yeni renk buluyordu. Her büyük kayıpdan sonra, yeniden kazanç yolları arıyor, yeni işler peşinde koşuyor, borçlularını sıkıştırıyordu, çünkü yeniden oynamak, parasını yeniden israf etmek, zenginliğe karşı nefretini yeniden göstermek istiyordu. Siddhartha zarardan tedirginlik duymaya, borcunu yavaş ödeyenlere karşı sabırsızlık göstermeye başlamıştı; artık dilencilere iyilik yapmıyor, fakirlere arma-

ğan ve borç verme isteğini duymuyordu içinde. Bir zamanlar binliğine zar atıp sonra da kahkahayı basan adam, şimdi iş yaşamında zor ve geçimsiz bir insan olmuştu. Bazen uykusunda para düşlediği oluyordu. Ne zaman bu kâbustan uyanıp yatak odasının duvarındaki aynada yaşlanmış çirkinleşmiş yüzünü görse, ne zaman utanç ve iç sıkıntısı onu bunaltsa, kaçmak istiyor, yeni bir şans oyununa, ihtirasa, şaraba sığınıyordu, sonra da daha çok para kazanma hırsı, biriktirme arzusu benliğini sarıyordu. Sonunda bu anlamsız yinelemenin içinde kendi kendini bitirdi, ihtiyarladı, hastalandı.

Onu uyaran, bir düş oldu. Bir akşam Kamala ile beraber onun güzel zevk bahçesinde oturuyorlardı. Bir ağacın altında konuşuyorlardı, Kamala çok ciddi idi, sözlerinin ardında hüzün ve yorgunluk gizliydi. Siddhartha'dan Gotamayı anlatmasını istemişti, ne kadar dinlerse doyamadığı bu insanın gözlerindeki tertemiz bakışı, ağzının güzelliğini ve sakinliğini, cana yakın gülümseyişini ve tüm davranışlarının duruluğunu dinlemek istiyordu. Nurlu Buddha'yı uzun zaman dinledikten sonra Kamala içini çekti ve şöyle dedi: «Birgün, belki de yakın bir gün, ben de onu izleyenlerden biri olacağım. Zevk bahçemi ona bırakıp onun öğretimlerine sığınacağım.» Sonra Siddhartha'yı kendine çekip aşk oyununu oynamaya başladı, büyük bir hırsla ve göz yaşlarıyla, bu uçucu zevkin son tatlı damlacığını çekip çıkartmak istercesine sarıldı ona. İhtiras ile ölümün birbirine bu denli yakın ol-

duğunu Sidhartha ilk kez görüyordu. Sonra Kamala'nın yanına yattı, onun yüzüne yakından baktı, gözlerinin altında ve dudaklarının kenarında belirmeye başlayan çizgileri ve buruşukları ilk kez görüyordu; yaşlılığın ve son baharın geldiğinin hazin bir belgisiydi bunlar. Kırk yaşlarında olan Siddhartha da, kendi siyah saçlarının şurasında burasında kırlar görmeye başlamıştı. Yorgunluk Kamala'nın güzel yüzünde yazılıydı, insanı yücelten bir ereğin yolu olmayan uzun bir yolu yürümenin yorgunluğu ve çöküntüsü okunuyordu yüzünde; açığa çıkmamış, gizli kalan, belki de bilinçlenmemiş bir korku, yaşamın son baharının, yaşlılığın ve ölümün korkusu. Siddhartha içini çekip ondan ayrıldı, yüreği üzüntü ve açıklanamayan bir korkuyla doluydu.

Sonra geceyi evinde dansözlerle, şarapla ve artık bir ayrıcalığı kalmadığı halde onlardan üstünmüş gibi davrandığı arkadaşlarıyla geçirdi. Gece yarısından sonra, midesi şarapla dolu, yorgun, tedirgin ve gözlerinden yaşlar boşalacak kadar üzgün yatağına gitti. Boş yere uyumaya uğraştı. O denli perişandı ki artık dayanamıyacağını hissediyordu. Onu altedən bir gönül bulantısı ile doluydu, bu tıpkı tadsız bir şarap, yapmacık ve yanık ezgilerle dolu bir müzik, dansözlerin içten gelmeyen gülüşleri ya da saçlarına ve göğüslerine sürdükleri iç bayıltan kokular gibiydi. Fakat herşeyden çok, parfümlü saçları, şarap kokan ağzı, yumuşak ve sarkık etleriyle kendi kendinin içini bulandırıyordu.

Çok fazla yiyip içtikten sonra acı çekerek kusan sonra kendini daha iyi hisseden biri gibi, bu huzursuz insan da korkunç bir boşalışla tüm anlamsız yaşamının alışkanlıklarından ve beğenilerinden kurtulmayı özlüyordu. Ancak gün ağarırken ve kentin ilk gürültüleri duyulmaya başladıktan sonra içi geçti, birkaç dakikalık unutuşu veren hafif bir uykuya daldı. Bu sırada bir düş gördü.

Kamala küçük altın bir kafeste ender bir ötücü kuş beslerdi. Düşü bu kuşla ilgiliydi. Sabahları güzel güzel öten bu kuşun artık sesi çıkmaz olmuştu, Siddhartha merakla kafesin içine baktı. Küçük kuş ölmüş, kaskatı, kafesin dibinde yatıyordu. Onu kafesten çıkarttı. bir süre elinde tuttuktan sonra sokağa attı ve o anda bu ölü kuşla birlikte kendi içindeki iyi ve değerli olan herşeyi fırlatıp atmış gibi korkuya kapıldı, kalbi duracak gibi oldu.

Bu düşten uyandığında benliğini büyük bir üzüntü kaplamıştı. Yaşamını değersiz ve anlamsız bir yolda harcamış olmanın üzüncünden kaçamıyordu; yaşayan, kıymeti olan ve korunmaya değer hiç bir şey kalmamıştı elinde. Kıyıya vurmuş bir gemi kalıntısı gibi yalnızdı.

Siddhartha üzgün kendine ait zevk bahçelerinden birine gitti, kapıyı kapadı ve bir mango ağacının altına oturdu, kalbinde dehşeti ve ölümü duyuyordu. Yavaş yavaş düşünceye dalıp ansıyabildiği ilk çocukluk günlerinden bugüne kadarki yaşamını gözlerinin önünden geçirdi.

Ne zaman gerçekten mutlu olmuştu? Ne zaman gerçekten sevinç duymuştu? Sevinç duyduğu zamanlar olduğunu ansıyordu. Çocukluk günlerinde, Brahminlerin takdirini kazandığı zaman, kutsal şiirlerin okunuşunda kendi kendini aştığı zaman, bilge kişilerle tartışırken ve sunularda yardımcı olurken bunu tatmıştı. «Önünde, yürümen gereken bir yol duruyor. Tanrılar seni bekliyor!» diyen bir ses duyardı kalbinde. Gençliğinde, gittikçe biçim kazanan ereği onu kendi gibi arayanların arasından çekip önde götürürken, Brahminlerin öğretilerini kavramak için kendini zorlarken, her yeni elde edilen bilgi yeni bir susuzluk doğururken, bu susuzluğun bu çabanın içinde, «İleri ileri,» diye düşünürdü, «bu senin yolundur.» Bu sesi ilk, evini bırakıp Samanaların yaşamını seçtiği zaman, sonra Samanalardan ayrılıp Kusursuz Kişiye gittiği zaman ve daha sonra bilinmiyenin peşinde onu bıraktığı zaman işitmişti. Bu sesi işitmeyeli, önünde yeni ufuklar açılmayalı nice zaman geçmişti? Ne kadar yavan ve umutsuz bir yoldan yürüyordu! Yüksek bir ereği olmadan uzun yıllar geçirmişti, susuzluğu ve yükselmeyi duymadan, küçük beğenilerle oyalanarak fakat gerçekten hiç tatmin olmadan. Bütün bu geçen zaman içinde bilmeden bütün öbür insanlar, çocuk kalmış insanlar gibi olmayı özlemiş, buna gayret etmişti. Oysa yaşamı onlarınkinden daha zavallı daha fakir olmuştu, çünkü ne onların mutluluklarıyla mutlu oluyordu, ne de onların acılarıyla üzülüyordu. Bu Kamaswami'lerin dün-

yası onun için bir dans bir oyun, seyredilecek bir komediden başka şey değildi. Sade Kamala ona yakındı, değer taşıyordu, ama hâlâ öyle miydi? Hâlâ onu gereksiyor muydu? Ve o, hâlâ Siddhartha'yı gereksiyor muydu? Sonu gelmeyen bir oyunu oynamıyorlar mıydı? Bu oyunu sürdürmek için yaşamaya değer miydi? Hayır! Bu oyunun adı Samsara idi, çocuklar için bir oyun, bir kez iki kez belki on kez oynandığında eğlendirici bir oyun; ama onu hiç durmadan oynamaya değer miydi?

Siddhartha oyunun bittiğini, artık ona devam edemiyeceğini biliyordu. Bütün bedeni ürperdi, bir şeyin öldüğünü duymuştu sanki.

Babasını düşünerek, Govindayı düşünerek, Gotama'yı düşünerek bütün gün mango ağacının altında oturdu. Onları Kamaswami gibi olmak için mi bırakmıştı?

Gece olana dek oturdu orada. Üstünde yıldızları gördüğü zaman, burada, bana ait bir zevk bahçesinde ve bana ait bir mango ağacının altında oturuyorum diye düşündü. Sonra gülümsedi. Bir bahçeye ve bir mango ağacına sahip olması gerekli miydi, doğru muydu; aptalca birşey değil miydi bu?

Herşey bitmişti artık ve bunların hepsi ölmüştü. Ayağa kalktı, mango ağacına ve zevk bahçesine veda etti. O gün yemek yemediğinden büyük bir açlık duyuyordu; kentteki evini, odasını, yatağını ve yiyecek dolu masasını düşündü. Yorgun, gülümsedi, başını salladı ve onların hepsine veda etti.

Aynı gece Siddhartha bahçesini ve kenti bırakıp gitti ve bir daha dönmedi. Kamaswami onu, haydutların eline düştü sanarak uzun süre aradı. Kamala onu bulmaya çalışmadı, ortadan kaybolduğunu işitince şaşırmamıştı. Bunu her zaman beklemiyor muydu? O bir hacı, evsiz bir Samana değil miydi? Bunu en çok o son buluşmalarında duymuştu.

Kaybının verdiği acı içinde, Siddhartha'ya son kez kalbine sokarcasına sarıldığına ve onun tarafından da büyük bir arzu ile sahip olunduğuna seviniyordu.

Siddhartha'nın kaybolduğu haberini alır almaz, oradaki altın bir kafes içinde ender bir ötücü kuşu beslediği pencereye gitti. Kafesin kapısını açtı, kuşu dışarı çıkartıp uçurttu. Gözden yiten kuşun ardından uzun süre baktı. O günden sonra ziyaretçi kabul etmedi, evini kapalı tuttu. Bir süre sonra da Siddhartha ile geçirdiği son buluşmada gebe kaldığını anladı.

IRMAKDA

Siddhartha ormanın içinden geçerek kentten uzaklaştığı şu anda bir şeyi çok iyi biliyordu: Artık oraya dönmeyecekti. Uzun yıllardır sürdürdüğü yaşamı artık geride bırakmıştı; bu yaşam bulantı verene dek tadılıp tüketilmişti. Kafesteki kuş ölmüştü, düşünde öldüğünü gördüğü bu kuş kendi kalbinin içindeki kuştu. Samsara'dan kurtulması güçtü, süngerin suyu çekmesi gibi her yanından ölümü ve bulantıyı çekip doldurmuştu içine. Can sıkıntısı, keder ve boşunalıkla doluydu, dünyada onu çekecek, onu sevindirip teselli edecek hiç bir şey kalmamıştı.

Unutuşu, hareketsizliği, ölümü arzuluyordu. Keşke ona bir yıldırım çarpsaydı! Bir kaplan gelip onu yeseydi! Ona herşeyi unutturacak, onu hiç uyanmamasına uyutacak bir yabanıl ot, bir zehir olsaydı! Kendine bulaştırmadığı pislik, yapmadığı budalalık, paylaşmadığı günah, ruhuna vurulmuş ve sadece kendinin sorumlu olmadığı bir leke kalmış mıydı? Hâlâ yaşamaya devam etmek mümkün müydü? Hâlâ nefes almak, açlık duymak, yemek, uyumak, kadınlarla yatmak mümkün müydü? Bu sonu gelmeyen

yineleniş onun için son bulmuş, bitmiş değil miydi?

Siddhartha ormanın içinde yürüyüp büyük ırmağın aktığı yere kadar geldi. Genç bir insan olduğu sıralarda, Gotama'nın yanından dönerken burada bir kayıkcı onu karşıya geçirmişti. Irmağa varınca durdu, suyun kenarında duraksayarak etrafına bakındı. Yorgunluk ve açlık onu bitirmişti. Niçin daha uzağa gidecekti, nereye ve ne amaçla? Artık amaç kalmamıştı, artık o yıkılmış düşü silkip üstünden atmak, o bayat şarabı tükürmek, bu acı çektiren yaşama bir son vermek özleminden başka birşey kalmamıştı içinde.

Irmağın yanında bir hindistan cevizi ağacı vardı. Siddhartha kolunu ağacın gövdesine sarıp ona yaslandı, bakışları, önünde akan yeşil suya daldı. Kendini suya bırakmak, batıp yok olmak isteği içini doldurdu. Sudaki soğuk ve ürpertici boşluk, kendi ruhunun korkunç boşluğunu yansıtıyordu. Evet sonuna gelmişti. Onun için artık kendini yoketmekten, tanrıların alay ettiği yaşamının bu başarısız örgüsünü silip atmaktan başka şey kalmamıştı. Özlemini duyduğu tek güzel şey buydu, nefretini uyandıran bu yapıyı yok etmek. Bu Siddhartha köpeğini, bu çılgını, bu kokuşmuş ve çürüyen gövdeyi, bu tembel ve kötüye kulanılmış ruhu balıklar yiyip bitirsin! Timsahlar parçalasın onu, şeytanlar paralasın!

Çarpılmış bir yüzle suya eğildi. Orada yüzünün yansısını gördü, ona tükürdü; ağacı tutan kolunu gevşetti, baş aşağı düşüp suyun içine gö-

mülmeye hazır, gözleri kapalı eğildi ölüme uzandı.

Sonra ruhunun uzak bir köşesinden, yorgun yaşamının geçmişinden gelen bir ses duydu. Bu, hiç düşünmeden belli belirsiz söylediği bir sözdü, bir heceydi, bütün eski Brahmin dualarının başında ve sonunda bulunan kutsal bir sözcük, «Kusursuz Kişi» ve «Mükemmeliyet» anlamına gelen Om. Om sesinin Siddhartha'nın kulağına eriştiği o an ruhu derin uykusundan uyandı ve yaptığı hareketin saçmalığını anladı.

Siddhartha derin bir korkuya kapılmıştı. Demek ki vardığı yer burasıydı, o denli yitik, o denli şaşkın ve akıldan uzaktı ki ölümü arıyordu. Bu istek, bu çocukca istek içinde o denli güçlüydü ki, bedenini öldürerek erinçe kavuşmayı düşlüyordu. Son zamanların üzüncü, düş kırıkları, umutsuzlukları onu, Om'un benliğini sardığı ve ona yaptığı işin kötlüğünü ve suç olduğunu gösterdiği andaki kadar etkilememişti.

Om dedi içe doğru, Brahman'ın, yaşamın yok edilemezliğinin bilincine vardı, unutmuş olduğu bütün tanrısal şeyleri anımsadı.

Fakat bütün bunlar göz açıp kapayıncaya kadar kısa zamanda, bir an içinde olmuştu. Yorgunluğuna dayanamayıp, ağacın dibine çöktü. Om'u mırıldanarak, başını ağaç köklerine yasladı ve uykuya daldı.

Uykusu derin ve düşsüzdü; uzun süredir böyle uyumamıştı. Uzun saatler sonra uyandığında, ona aradan on yıl geçmiş gibi geldi. Akan suyun yumuşak sesini işitiyordu, nerede olduğu-

nu ve buraya nasıl geldiğini bilmiyordu. Yukarı doğru baktı üzerindeki ağacı ve gökyüzünü görünce şaşırdı. Nerde olduğunu ve buraya nasıl geldiğini anımsadı. Orada uzun süre kalmayı arzuladı. Geçmiş, şimdi ona bir tülle örtülü, çok uzak ve son derecede önemsiz görünüyordu. Sadece şunu biliyordu ki, önceki yaşamı artık bitmişdi, (bilincinin geri gelmesinden sonra, önceki yaşamı ona uzaktaki bir diriliş, şimdiki Ben'inin daha önceki bir doğuşu gibi geliyordu). O yaşam öyle bulantı ve kötülüklerle doluydu ki, onu yok etmek istemişti sonra bir ırmağın yanında ve bir hindistan cevizi ağacının altında dudaklarıda kutsal sözcük Om ile tekrar kendine gelmişti. Sonra uyuya kalmıştı ve uyandığında dünyaya yeni bir insanın gözleriyle bakıyordu. Yavaşca Om sözcüğünü yineliyordu, onu söyleyerek uykuya dalmıştı, uykusu uzun ve derin bir Om deyişi kadar sürmüştü, Om'u düşünerek adsız olanın, tanrısal olanın içine batmış gibi duyuyordu kendini.

Ne eşsiz bir uyku olmuştu o! Hiç bir uyku onu bu denli tazelememiş, bu denli yenilememiş, bu denli gençleştirmemişti! Belki de gerçekden ölmüş, belki de boğulmuş ve başka bir biçimde yeniden doğmuştu. Hayır, kendini, ellerini, ayaklarını, yattığı yeri ve içindeki Ben'i, istem sahibi ve insan Siddhartha'yı tanıyordu. Ama bu Siddhartha değişmiş, yenilenmiş gibiydi. Olağan dışı bir uykuydu bu. Şimdi hayret edecek biçimde uyanık, mutlu ve merakla doluydu.

Siddhartha doğrulduğunda karşısında sarı

giysili, başı tıraşlı, düşünceye dalmış bir keşişin oturduğunu gördü; onun, bu saçsız sakalsız adamın, Nurlu Buddha'ya sığınmış olan gençlik arkadaşı Govinda olduğunu anlamakta gecikmedi. Govinda da yaşlanmıştı, fakat hâlâ eski ayırtkanlıkları olan bağlılık, merak, isteklilik ve endişe yüzünde okunuyordu. Fakat Govinda Siddhartha'nın bakışlarını hissedip başını kaldırdığı zaman, Siddhartha onun kendini tanımadığını anladı. Govinda onun uyanmasından memnun göründü. Kim olduğunu bilmediği halde uzun süreden beri orada oturup onun uyanmasını beklediği anlaşılıyordu.

«Uyuyordum,» dedi Siddhartha. «Nasıl geldin buraya?»

«Evet uyuyordun,» diye yanıtladı Govinda, «ormandan gelen yılanların ve hayvanların dolaştığı bu yerlerde uyumak doğru değildir. Ben Nurlu Gotama'nın, Sakyamuni Buddha'sının, müritlerinden biriyim. Tarikatımızdan bir grupla birlikte hac yolculuğundayız, seni böyle tehlikeli bir yerde uyurken gördüm, önce uyandırmak istedim, sonra ne denli derin uyuduğunu görünce ötekilerin gerisinde kaldım ve senin başında bekledim. Sonra da galiba seni beklerken ben uyuya kalmışım. Yorgunluk üstün geldi ve görevimi iyi yapamadım. Şimdi uyandığına göre gidip kardeşlerime yetişmeliyim.»

«Uyurken beni beklediğim için sana teşekkür ederim, Samana. Nurlu kişiyi izleyenler çok sevecen, çok düşünceli, şimdi yoluna devam edebilirsin.»

«Gidiyorum. Sağlıcakla kal.»

«Teşekkür ederim, Samana.»

Govinda eğilerek selâm verdi.

«Güle güle, Govinda,» dedi Siddhartha.

Keşiş şaşkınlıkla doğruldu.

«Afedersiniz efendim, adımı nereden biliyorsunuz?»

Bunun üzerine Siddhartha güldü.

«Seni tanıyorum Govinda; babanın evinden, Brahminlerin okulundan, sunu törenlerinden, Samanalarla geçirdiğimiz günlerden, ve Jetavana korusunda Nurlu Kişiye bağlılık sözü verdiğin o günden tanıyorum.»

«Sen Siddhartha'sın,» diye bağırdı Govinda. «Şimdi seni tanıdım, ama ilk bakışta neden hatırlamadığımı anlamıyorum. Selâm, Siddhartha, seni tekrar görmek beni çok sevindirdi.»

«Ben de seni gördüğüme sevindim. Uyurken başımda bekledin, bekçi gereksemediğim halde. Sana bir kez daha teşekkür ederim. Nereye gidiyorsun, dostum?»

«Hiç bir yere gitmiyorum. Biz keşişler, yağmurlu günler dışında her zaman hareket halindeyiz. Daima bir yerden bir yere gideriz, kurallara göre yaşar, kitabımızı öğretiriz, sadaka toplar sonra yine yola koyuluruz. Bu hep böyledir. Fakat sen nereye gidiyorsun, Siddhartha?»

«Benim durumum da seninkinin aynı dostum,» dedi Siddhartha. «Ben bir yere gitmiyorum. Ben sadece yoldayım. Bir hac yolculuğu yapıyorum.»

«Hac yolculuğu yaptığını söylüyorsun sana

inanıyorum,» dedi Govinda. «Fakat kusura bakma Siddhartha, hiç hacıya benzer halin yok. Zengin bir insanın giysilerini, modaya düşkün birinin ayakkabılarını giyiyorsun, kokulu saçların ne bir hacının ne de bir Samananın saçlarına benziyor.»

«İyi dikkat ediyorsun, dostum; keskin gözlerinle her şeyi görüyorsun. Fakat sana Samana olduğumu söylemedim ki. Sana bir hac yolculuğu yaptığımı söyledim; bu da doğru.»

«Hac yolculuğu yapıyorsun ama,» dedi Govinda, «böyle giysilerle, bu ayakkabılarla ve bu saçla hacca çıkan pek az insan vardır. Ben ki yıllardır gezer dururum, böyle bir hacıya hiç raslamadım.»

«Doğru söylüyorsun Govinda. Ama bugün bu ayakkabılar ve bu saçla hacca çıkan birisini görmüş oldun. Unutma Govinda, görünümlerin dünyası çok geçicidir, giysilerimizin ve saçımızın biçimi çok geçicidir. Saçımız ve bedenimizin kendisi de geçicidir. Gözleminde haklısın. Zengin insan giysileri giyiyorum; onları giyiyorum çünkü ben zengin bir insandım, saçlarımı süse düşkün bir dünya insanı gibi taramışsam bu onlardan biri olmamdandır.»

«Peki, şimdi nesin, Siddhartha?»

«Birşey bilmiyorum. Senin bildiğin kadar az şey biliyorum. Ben yoldayım. Zengin bir insandım, artık değilim, yarın ne olacağımı bilmiyorum.»

«Zenginliklerini yitirdin mi?»

«Onları yitirdim ,ya da onlar beni yitirdi

emin değilim. Dış görünümlerin çarkı hızlı döner. Brahmin Siddhartha nerede, Samana Siddharha nerede ve zengin adam Siddhartha nerede? Özden olmayan çabuk değişir, Govinda. Sen bunu bilirsin.»

Govinda uzun bir süre gençlik arkadaşına kuşkuyla baktı. Sonra itibarlı kimselere yapıldığı gibi eğilerek ona selâm verdi ve dönüp yoluna devam etti.

Siddhartha gülümseyerek ardından ona baktı. Bu sadık ve tedirgin arkadaşını hâlâ seviyordu. O olağan dışı uykuyu izleyen, Om'un kutsal gücü ile dolu o mutlu anın içinde, bir insanı, ya da bir şeyi sevmemek elinden gelir miydi? O uykunun - ve içindeki Om'un büyüsüydü bu, herşeyi seviyordu, gözlerinin önündeki herşey onu sevinçle dolduruyordu.

Şimdiye dek böyle sayrık bir insan oluşunun nedenini artık anlıyordu: Hiç bir şeyi ve hiç bir kimseyi sevememişti.

Siddhartha gülümseyerek, uzaklaşan keşişi seyretti. Uykusu onu kuvvetlendirmişti, fakat iki gündür yemek yemediği için büyük açlık duyuyordu, açlığı duymadığı günler çoktan geçmişti. Üzüntülü, ama yine de gülerek, o günlerini anımsadı. Kamalayı ilk tanıdığı zaman ona üç özelliğini, üç soylu ve alt edilemez sanatını anlatarak övünmüştü; Oruç tutmak, beklemek ve düşünmek. Bunlar onun zenginlikleri, gücü ve kuvveti, onun dayanaklarıydı. Gençliğinin yorulmak bilmez, gayret dolu yıllarında bu üç sanatı öğrenmiş, başka birşey öğrenmemişti. Şim-

di bunların hepsini yitirmişti, artık ne oruç tutma, ne bekleme, ne düşünme yetileri vardı. Bunları en kötü, en geçici şeylerle değiştirmişti: Duyuların verdiği beğeniler, hovardaca yaşamak ve maddi değerlerin peşinde koşmak. Sıradan bir insana dönüşmüş olduğu böylece meydana çıkıyordu.

Siddhartha kendi durumu üstüne ölçündü, düşündü. Düşünmeyi zor buluyordu, bunun için bir istek de duymuyordu, ama kendini zorladı.

Şimdi, bütün bu geçici şeyler benden sıyrıldıktan sonra, diye düşündü, bir kez daha güneşin altında küçük bir çocukken durduğum gibi duruyorum. Benim olan hiç bir şey yok, hiç bir şey bilmiyorum, malım mülküm yok, bana hiç birşey öğretilmemiş. Ne kadar garip bu! Artık genç değilim; saçımın hızla beyazlaştığı kuvvetimin azaldığı şu anda ben, bir çocuk gibi, yeniden başlıyorum. İçinden yine gülmek geldi. Evet, yazgısı çok garipti. Geriye doğru gidiyordu, ve şimdi boş, çıplak ve bilgisiz olarak yine dünyanın kapısına gelmişti. Ama buna üzülmüyordu; tersine, bütün bunlara gülmek, kendine ve bu yabancı, aptal dünyaya gülmek geliyordu içinden!

Sen geriye gidiyordun, diye seslendi kendi kendine ve güldü; bunu söylerken gözü ırmağa takıldı, ırmak da kıvanç içinde şarkı söyleyerek geriye doğru akıyordu. Bu onu çok sevindirdi; ırmağa bakarak memnun memnun gülümsedi. Kendini içine atıp boğmak istediği ırmak bu değil miydi - yüz yıl önce - yoksa o bir düş müydü?

Yaşamının ne kadar garip geçtiğini düşündü. Bilinmedik patikalardan geçmişti. Çocukken tanrılar ve sunularla doluydum, delikanlılığımda zahittim, düşünce ve yoğun düşünce ile doluydum. Brahmanı arıyordum ve Atmandaki sonsuzluğa saygı duyuyordum. Genç bir insanken, bana değer katmayan her şeyden kurtulmaya çalışıyordum. Ormanda yaşıyordum, sıcağın ve soğuğun acısını çekiyordum. Aç durmayı, bedenimi fethetmeyi öğrendim. Sonra hayranlık içinde Buddha'nın öğretilerini keşfettim. Bilginin ve dünyanın tekliğinin içimde kendi kanım gibi dolaştığın duydum, ama sonra Buddha'dan ve bu sonsuz bilgilerden de ayrılmak zorunda kaldım. Gidip Kamala'dan aşkın tadını, Kamaswami'den dünya yaşamını öğrendim. Para biriktirdim, parayı saçıp savurdum, lezzetli yemeklerin tadını sevdim, duyularımı uyarmayı öğrendim. Zekâmı yitirmem, düşünce yetimden yoksun kalmam ve dünyanın tekliğini unutmam için bu yaşamı uzun yıllar sürdürmem gerekti. Yavaş yavaş ve bir sürü değişimler geçirerek yetkin bir insandan bir çocuğa dönmüş olduğum doğru değil mi? Bir düşünürden alelade bir insana dönmüş olduğum? Ama güzeldi geçtiğim yollar.... Yüreğimdeki, göğüs kafesimdeki kuş ölmedi. Amma dolambaçlı yollardan geçtim! Bunca aptallığı, bunca kötülüğü, bunca yanılgıyı, düş kırıklığını, gönül bulantısını ve acıyı yaşamam gerekti; yeniden çocuk olabilmem, yeniden başlayabilmem için. Ama böyle olması gerekirdi. Kalbim bu oluşu alkışlıyor. En

yeğin kederi çekmem, aklın sınırlarını zorlamam kendini öldürme isteğine kapılmam gerekiyordu, kutsanmam ve Om'u yeniden duymam için. Derin derin uyuyup, dipdiri uyanmam için. İçimdeki Atman'ı bulmam için önce aptal olmam gerekiyordu. Yeniden yaşayabilmek için günahkâr olmalıydım. Bu yolum beni daha nerelere götürecek? Anlamsız gibi görünüyor, iniş ve çıkışlarla dolu bu yol, ama nereye götürürse götürsün, onu sonuna dek izliyeceğim.

İçinde oluşup gittikçe büyüyen bir mutluluğun bilincine varıyordu.

Nereden geliyor bu, diye sordu kendi kendine. Bu mutluluk duygusunun nedeni ne? Bana bu denli iyiliği dokunan uzun ve derin uykumdan mı geliyor? Yoksa dile getirdiğim Om'dan mı? Yoksa kaçtığım için mi, bu kaçışımın tam oluşu ve en sonunda gökyüzünün altında tıpkı bir çocuk gibi tek ve hür kalabildiğim için mi? Ah, bu kaçış bu kurtuluş ne kadar mükemmel! Kaçtığım o yerde kokular, baharat, herşeyin fazlası ve yönü olmayan durdurulamaz bir koşu vardı. O zenginlikler dünyasından, o keyif ve içki âlemlerinden nasıl nefret ettim! Bu çirkin dünyaya bunca zaman dayanabildiğim için kendimden nasıl nefret ettim! Nasıl nefret ettim ve kendimi küçülttüm, zehirledim, kendime işkence ettim, sonunda ihtiyarladım, çirkinleştim! Bir zamanlar kendini beğenmişce düşündüğüm gibi, Siddhartha'nın akıllı bir insan olduğunu bir daha hiç aklımdan geçirmeyeceğim. Fakat beni sevindiren, güzel bir şey yaptım, bu sürük-

lenişe, boyun eğişe, bu anlamsız ve boş yaşama bir son verdim. Seni tebrik ederim Siddhartha, bunca yılın budalalığından sonra iyi bir şey düşünebildin, birşey başardın, yüreğindeki kuşun sesini duydun ve onun çağrısına uydun.

Yaptıklarından memnun, kendini tebrik ederken açlıktan guruldayan karnının sesini ilgiyle dinledi. Üzüntüden ve sefaletten de hakkını almıştı, umutsuzluk ve ölümün eşiğine gelinceye dek. Fakat hepsi iyiydi. Daha uzun süre Kamaswami ile beraber kalabilir, para kazanıp kazandıklarını harcayabilir, gövdesini besleyip ruhunu unutabilirdi; daha uzun süre bu yumuşak, iyi döşenmiş cehennemde yaşayabilirdi, eğer yaşamına bir son vermek için akan suyun üzerine eğilip, tüm umutsuzluk ve yitiklik anını yaşamamış olsaydı. Bu yitiklik, bu bunalım onun üstesinden gelememişti. İçindeki kuş, o ses, o duru pınar hâlâ canlıydı işte bunun için sevinç duyuyordu, bunun için gülüyordu, ağaran saçlarının altındaki yüzü bunun için ışık saçıyordu.

Herşeyi kendi denemiş olmak çok iyi, diye düşündü. Dünya zevklerinin ve zenginliklerinin bir işe yaramadığını, bir çocuğun öğrenmesi gibi öğrendim. Bunu daha önce de biliyordum, ama deneyerek görmüş oldum. Şimdi bunu sadece aklımla değil, gözlerimle, kalbimle ve midemle biliyorum. Böyle bilmem çok iyi.

Kendindeki değişikliği uzun uzun düşündü ve mutlulukla öten kuşu dinledi. İçindeki kuş ölseydi o da onunla beraber yok olur muy-

du? Hayır, içinde başka birşey ölmüştü, uzun süredir yok olmasını düşlediği birşey ölmüştü. Ateşli zahitlik yıllarında yok etmek istediği de bu değil miydi? Bu onun Ben'i değil miydi, yıllar boyu uğraştığı, ama her defasında onu alt eden, her defasında yeniden ortaya çıkıp onun mutluluğunu çalan, onu korkuyla dolduran çelimsiz, korkak, mağrur «Ben» i değil miydi? Ve ormandaki bu olağandışı ırmağın kıyısında en sonunda ölmüş olan o değil miydi? Onun ölümü sonucu değil miydi şimdi bir çocuk gibi umut dolu, mutlu ve korkusuz oluşu.

Siddhartha, bir Brahmin ve bir zahit iken bu Ben'i ile uğraşısının neden başarısız ve boşuna olduğunu şimdi anlıyordu. Çok fazla bilgi onun yolunu kesmişti, çok fazla kutsal şiir, çok fazla sunu töreni, bedeni öldürmek için aşırı gayret, çok fazla gereksiz iş ve çaba. Kibirle dolmuştu; herzaman en akıllı, en istekli o idi - herzaman öbürlerinin bir adım ilersinde olan, herzaman zeki ve bilgili, mükemmel bir rahip, bir bilge kişi. Ben'i, rahipliğinin, gururunun, bilgeliğinin içine çöreklenmişti. Onu oruçla ve tövbekârlıkla yok ettiğini sanırken, o yerinde sımsıkı oturmuş büyüyordu. Şimdi bunu görüyor, içinden gelen sesin haklı olduğunu, hiç bir öğreticinin ona kurtuluşu getiremiyeceğini anlıyordu. Bunu anlaması için dünyaya karışıp, kudret, kadın ve paranın içinde kendini yitirmesi gerekmişti. İçindeki rahip, içindeki Samana ölene dek, bir tüccar, bir kumarbaz, bir sarhoş gibi, mal mülk sahibi bir insan gibi yaşaması gerek-

mişti. Beğeni düşkünü Siddhartha'nın, mülk sahibi Siddhartha'nın ölmesi için o korkunç yılları yaşaması, o iç bulantısını çekmesi, yararsız ve boş bir yaşamın deliliğinden ders alması gerekmişti. O ölmüştü ve uykusundan yeni bir Siddhartha uyanmıştı. O'da yaşlanıp ölecekti. Siddhartha geçiciydi, bütün varlıklar geçiciydi, ama bugün o gençti, o bir çocuktu - Yeni Siddhartha ve çok, çok mutluydu.

Bu düşünceler aklından geçerken gülümseyerek midesini dinliyordu; vızıldayarak uçan bir arıya çıkarttığı ses için teşekkür etmek geliyordu içinden. Mutlu mutlu, ırmağın akışına baktı. Hiç bir zaman bir ırmak onu bu denli büyülememişti. Akan suyun görünümünü ve sesini hiç bir zaman şimdiki kadar güzel bulmamıştı. Irmağın ona söyliyecek çok özel bir sözü varmış gibi geliyordu, bilmediği, onu hâlâ bekleyen yeni bir şey. Siddhartha kendini boğmak istemişti bu suyun içinde; ihtiyar, yorgun, dertli Siddhartha gerçekten de boğulup gitmişti bugün. Yeni Siddhartha bu akan suya karşı derin bir sevgi duyuyor, artık ondan kolay kolay ayrılmayacağını anlıyordu.

KAYIKCI

Ben bu ırmağın yanında kalacağım diye düşündü Siddhartha. Kente giderken yolda aynı ırmakla karşılaşmıştım. Dostca davranan bir kayıkçı beni karşıya geçirmişti. Ona gideceğim. Onun kulübesinden geçerek çıktığım yol beni yeni bir yaşama götürdü. O yaşam eskidi ihtiyarladı ve şimdi öldü. Şimdi yeni yolum, yeni yaşamım yine oradan başlayacak.

Yeşilimsi bir kristal gibi saydam ve temiz suya ve onun akışının meydana getirdiği durmadan değişen desenlere içi sevgiyle dolarak baktı. Parıldayan inci tanecikleri gibi suyun yüzüne yaklaşan ve orada oynaşan hava kabarcıkları göğün mavisini yansıtıyorlardı. Irmak ona bin tane gözüyle bakıyordu yeşil, beyaz, gök mavisi kristalcikler. Nasıl seviyordu bu ırmağı, nasıl büyülüyordu onu bu ırmak, ona karşı gönül borcu duyuyordu içinde. Kalbinde yeni uyanan sesi duydu, ses ona şöyle sesleniyordu: «Bu ırmağı sev, onun yanında kal ve ondan öğren.» Evet, ondan öğrenmek, onu dinlemek istiyordu. Ona öyle geliyordu ki, bu ırmağı anlayan, onun gizini çözen, daha birçok şeyi anlayabilir, birçok gizi, bütün gizleri çözebilir.

Bugün ırmağın gizlerinden yalnız birini görebiliyordu, onun ruhunu dolduran birşeydi bu. Irmağın hiç durmadan akıp gittiğini ama yine de her zaman orada olduğunu görüyordu; her zaman aynı fakat her an yepyeni bir ırmaktı o. Kim bunu görebilir, kim anlıyabilirdi? O anlıyamıyordu; bu görüntü onu dile getiremediği bir esin, uzak bir anı, tanrısal bir ses gibi etkiliyordu.

Siddhartha ayağa kalktı. Açlığın verdiği mide ağrısı dayanılmaz dereceye gelmişti. Vücudü acı içinde, suyun fışırtısını ve içini kemiren açlığı dinleyerek ırmağın kıyısı boyunca yürüdü.

Karşıya geçilen yere geldiğinde kayığı ve içinde bir zamanlar genç Samanayı karşıya geçirmiş olan kayıkcıyı gördü. Siddhartha onu tanıdı. O da çok yaşlanmıştı.

«Beni karşıya geçirir misin?» diye sordu.

Böyle kibar görünüşlü birinin tek başına ve yürüyerek geldiğini görmekten şaşıran kayıkçı onu kayığa aldı ve küreklere geçti.

«Mükemmel bir yaşam seçmişsin kendine,» dedi Siddhartha. «Bu ırmağın kıyısında yaşamak ve hergün onun üzerinde gidip gelmek güzel birşey olmalı.»

Ağır hareketlerle eğilip kalkan kürekci gülümsedi.

«Dediğiniz çok doğru efendim, fakat yaşamın her türü ve bütün işler güzel değil midir?»

«Belki, ama ben seninkini kıskanıyorum.»

«O, siz kısa zamanda bıkardınız bundan. Bu

iş güzel giysileri olanlara göre değildir.»

Siddhartha güldü. «Bugün ikinci kezdir giysilerim yüzünden yargılanıyorum ve kuşkuyla karşılanıyorum. Bana sıkıntı veren bu giysileri versem kabul eder misin? Sana söylemek zorundayım ki beni kayığına almana karşılık sana verecek param yok.»

«Sayın bayım şaka yapıyor,» diye güldü kayıkcı.

«Şaka yapmıyorum dostum. Beni çok eskiden bir kez daha parasız karşıya geçirmiştin, ne olur bugün de öyle yap ve para yerine giysilerimi al.»

«Sayın bayım yoluna çıplak olarak mı devam edecek?»

«Daha uzağa gitmek istemiyorum. Eğer beni yanma kabul eder ve giyecek eski birşeyler verirsen, senin yardımcın, daha doğrusu çırağın olarak burada kalmayı yeğlerim. Bu kayığın nasıl kullandığını öğrenmek isterdim.»

Kayıkçı yabancıyı dikkatle ve uzun uzun süzdü.

«Seni hatırlıyorum,» dedi sonunda, «bir kez benim kulübemde gecelemiştin. Çok eskiden, belki de yirmi yıl önceydi. Seni karşıya geçirmiştim sonra da dostca ayrılmıştık birbirimizden. Bir Samana değil miydin o zaman, adını pek ansıyamıyorum.»

«Adım Siddhartha. Beni son gördüğünde bir Samanaydım.»

«Hoş geldin Siddhartha. Benim adım Vasudeva. Bugün benim konuğum olup kulübemde

kalmanı, nereden geldiğini ve güzel giysilerinden neden bu kadar sıkıldığını bana anlatmanı dilerim.»

Nehrin ortasına gelmişlerdi, burada akıntı daha hızlı olduğundan Vasudeva küreklere kuvvetle asılıyordu. Gözlerini kayığın ucuna dikmiş, kuvvetli kollarıyla ahenkli bir şekilde kürek çekiyordu.

Siddhartha oturmuş, ona bakıyor, son Samana günlerinde bu adama karşı nasıl bir yakınlık duyduğunu anımsıyordu. Vasudeva'nın çağrısını minnetle kabul etti. Karşı sahile vardıklarında kayığın bağlanmasına yardım etti. Sonra Vasudeva onu kulübesine götürdü, ona ekmek, su ve mango meyvası verdi. Siddhartha bunları büyük bir hazla yedi.

Sonra, gün batarken, ırmak kenarında bir ağaç kütüğünün üstüne oturdular; Siddhartha ona gençliğini, yaşamını, ve büyük acısından sonra o gün onu nasıl bulduğunu anlattı. Öykü, gecenin geç saatlerine dek sürdü.

Vasudeva büyük bir dikkatle dinledi; nereden geldiğini, çocukluğunu, çalışmalarını, arayışlarını, beğenilerini öğrendi. Kayıkcının en büyük erdemlerinden biri, dünyada pek az insanın sahip olduğu dinlemesini bilmek yetisiydi. O bir şey söylemez fakat konuşan kimse onun her sözcüğü sessizlik içinde ve dikkatle dinlediğini anlardı. O hiç sabırsızlık göstermez, işittiklerini ne kınadığını ne beğendiğini belli eder, sadece dinlerdi. Siddhartha, kendi yaşamının tutkularını, üzüntülerini, çabalarını, bu denli iç-

tenlikle dinleyen birisinin olması ne olağandışı bir şey diye düşündü.

Fakat öykünün sonuna doğru, Siddhartha ona ırmağın yanındaki ağaca nasıl geldiğini, büyük umutsuzluğunu, kutsal Om'u, ve uykusundan sonra bu ırmağa karşı nasıl sevgi ile dolduğunu anlatırken kayıkcı daha büyük bir dikkatle, kendinden geçerek ve gözleri kapalı dinledi onu.

Siddhartha bitirdikten sonra uzun bir sessizlik geçti. Sonra, «Tıpkı düşündüğüm gibi,» dedi Vasudeva, «ırmak seninle konuştu. Sana da dostca davranıyor, seninle konuşuyor. Çok iyi, çok güzel birşey bu. Benimle kal Siddhartha, dostum. Bir zamanlar evliydim, karımın yatağı benimkinin yanındaydı; öleli çok oluyor. Uzun zamandır tek başıma yaşıyorum. Benimle beraber kal, ikimize de yatacak yer ve yetecak kadar yiyecek var.

«Teşekkür ederim,» dedi Siddhartha. «Sana teşekkür ediyorum ve önerini kabul ediyorum. Beni bu denli iyi dinlediğin için de ayrıca teşekkür ederim. Çok az insan dinlemesini bilir, senin gibi iyi dinlemesini bilen birisine şimdiye dek raslamadım. Bu konuda senden öğreneceklerim var.»

«Öğreneceksin,» dedi Vasudeva, «ama benden değil. Irmak bana dinlemeyi öğretti, sen de ondan öğreneceksin. Irmak herşeyi bilir; insan ondan her şeyi öğrenebilir. Sen şimdiden derinliklere doğru inmenin, batmanın, derinleri aramanın iyi olduğunu öğrendin ırmaktan. Zengin

Siddhartha şimdi bir kürekçi olacak; bilgi sahibi, Brahmin Siddhartha şimdi kayıkcı olacak. Sen bunu da ırmaktan öğrendin. Başka bir şeyi daha öğreneceksin ondan.»

Uzun bir sessizlikten sonra, «Başka neyi?» diye sordu Siddhartha.

Vasudeva ayağa kalktı. «Geç oldu,» dedi. «Gidip yatalım. O şey'in ne olduğunu ben sana anlatamam, sevgili dostum. Onu sen kendin bulacaksın, belki biliyorsun bile. Ben bilgili bir kimse değilim, akıllı da değilim, nasıl anlatılacağını bilmem. Ben sadece dinlemesini ve inandığıma sonuna dek bağlı kalmasını bilirim; bunların dışında bir şey öğrenmedim. Eğer konuşmasını ve öğretmesini bilseydim, belki de öğretmen olurdum, fakat şimdiki halde sadece bir kayıkcıyım ve benim görevim insanları ırmağın bir yanından öbür yanına geçirmektir. Şimdiye dek binlerce kişi tanıdım, onların hepsi için benim ırmağım yollarına çıkan bir engelden başka birşey değildi. Onlar iş için ve para için yolculuk yapıyorlardı, evlenmeye ya da hacca gidiyorlardı; ırmak yollarını kesmişti ve kayıkcı onların bu engeli kolayca aşmakları için hazırdı. Fakat bu binlerce kişi içinde bir kaçı, sade dört veya beşi için ırmak bir engelden başka bir şeydi. Onlar ırmağın sesini işittiler, onu dinlediler ve ırmak, benim için olduğu gibi, onlar için de kutsallık kazandı. Haydi şimdi yatalım, Siddhartha.»

Siddhartha kayıkcı ile kaldı ve kayığa bakmasını öğrendi; kayıkla yapılacak iş olmadığı

zaman Vasudeva ile pirinç tarlalarında çalıştı, odun topladı, muz ağaçlarından meyva topladı. Kürek yapmasını, kayığı onarmasını ve sepet örmesini öğrendi. Yaptığı her işten ve öğrendiği her şeyden kıvanç duyuyordu; böylece günler ve aylar geçti. Irmaktan, Vasudeva'nın öğretebildiklerinden daha çok şey öğrendi. Ondan hiç durmadan öğrendi. Herşeyden çok dinlemesini, duru bir yürekle, açık bir kalple, bekleyerek, duygulanmadan, arzusuz, yargı yapmadan ve düşünü yürütmeden dinlemesini öğrendi.

Vasudeva ile mutlu bir yaşam sürdüler, arada bir konuştular; az ve düşünerek seçilmiş sözcüklerle konuştular. Vasudeva sözcüklerin dostu değildi. Siddhartha nadiren onu konuşturmayı başarabiliyordu.

Bir gün ona şöyle sordu: «Zaman diye birşey olmadığını, o gizi de mi ırmaktan öğrendin?»

Vasudeva'nın yüzüne aydınlık bir gülümseme yayıldı. «Evet, Siddhartha,» dedi. «Şunu mu demek istiyorsun? Irmak her yerde aynı zamanda vardır, pınarda, denize döküldüğü yerde, çağlayanda, okyanusta dağlarda, her yerde ve onun için yalnız şimdiki zaman vardır, ne geçmişin gölgesi, ne geleceğin gölgesi.»

«Evet, söylemek istediğim bu,» dedi Siddhartha. «Bunu öğrendiğim zaman yaşamımı gözümün önünden geçirdim, o da bir ırmak gibiydi, çocuk Siddhartha, büyümüş Siddhartha, ve yaşlı Siddhartha birbirlerinden gerçekten değil sadece gölgelerle ayrılıyorlardı. Siddhartha'-

nın önceki yaşamları da geçmişte değildir, onun ölümü ve Brahma'ya dönüşü de gelecekte olmayacaktır. Hiç birşey «geçmiş» değil, hiç birşey «gelecek» değildir, herşey gerçektir ve vardır.»

Siddhartha sevinçle konuşdu. Bu buluş onu mutlu yapmıştı. Öyleyse bütün keder zaman içinde değil miydi, bütün korku ve acı çekme anları zamanın içinde değil miydi? Dünyadaki bütün zorluklar ve kötülükler zamanla birlikte fethedilemez miydi? Zamanı dağıtır dağıtmaz? O kıvanç duyarak konuşmuştu fakat Vasudeva sadece tatlı tatlı gülümsedi ve aynı düşüncede olduğunu anlatmak için başını salladı. Siddhartha'nın omzunu okşadı sonra işine döndü.

Yağmur mevsimi gelip ırmak bir kez daha kabarıp köpürünce Siddhartha şöyle dedi: «Irmağın birçok sesi olduğu doğru değil mi, dostum? Onun bir kral sesi, bir savaşçı sesi, bir boğa, bir gece kuşu, bir gebe kadın, ve şarkı söyleyen adam sesi yanında binlerce başka sesi olduğu doğru değil mi?»

«Evet öyle,» diye başını salladı Vasudeva, «yaşayan bütün varlıkların sesleri onun sesinde vardır.»

«Ve biliyor musun,» diye devam etti Siddhartha, «onun aynı anda çıkan on binlerce sesini birden işitmeyi başardığın zaman hangi sözcüğü dile getirdiğini?»

Vasudeva sevinçle güldü; eğilip Siddhartha'nın kulağına kutsal Om'u fısıldadı. Siddhartha'nın işittiği de tam buydu.

Zaman geçtikçe onun gülüşü de tıpkı kayık-

cınınkine benzemeye başlamıştı, tıpkı onunki gibi ışık saçan ve mutluluk dolu, tıpkı onunki gibi binlerce küçük kırışığın arasından yanan, onunki gibi çocuksu ve ihtiyarsı. Birçok yolcu iki kayıkcıyı bir arada görünce onları kardeş sandı, çoğu zaman ırmak kenarındaki ağaç kütüğünün üzerine oturur, sessizce suyu dinlerlerdi. Bu onlar için sadece su değildi, fakat yaşamın, var oluşun ve ebedi değişimin sesiydi. Öyle oldu kı, zaman zaman ırmağı dinlerken ikisinin aklında aynı düşünceler dolaştı, bunlar bir önceki günün konuşmaları, yolculardan birinin onları etkilemiş olan yaşam öyküsü, kendi çocukluk anıları ya da ölümdü; ve ne zaman ırmak ikisine birden aynı anda güzel birşey söylese, aynı düşünceyle birbirine baktılar, aynı soruya aynı cevabı almanın mutluluğunu duydular.

Bu kayıktan ve bu kayıkçılardan gönüllere ulaşan birşey yayılıyordu. Yolcuların çoğu bunu sezerdi. Çoğu zaman bir yolcu kayıkcılardan birisinin yüzüne uzun uzun baktıktan sonra ona geçmiş yaşamını, dertlerini anlatmaya başlar, ona günahlarını açıklar, rahatlatıcı öğüt isterdi. Bazan yolculardan biri akşam saatlerini birlikte geçirip, beraber ırmağı dinlemek için onların yanında kalırdı. Bazı meraklı kişiler de ırmaktaki kayığın olduğu yerde iki bilge, sihirbaz ya da kutsal insan yaşadığını duyar onları görmeye gelirlerdi. Meraklılar birçok soru sorar ama hiç yanıt alamazlar, aradıkları sihirbazı, bilgeyi orada bulamazlardı. Onlar sadece,

dilsizmiş gibi hiç konuşmayan, saf görünüşlü, dostca davranan iki ihtiyar insan bulurlardı orada. Kayıkcılar onlara güler, insanların böyle saçma söylentiler çıkartıp sonra onlara inanmaları için çok akılsız ve saf olmaları gerek diye düşünürlerdi.

Böylece yıllar geçti, onlara önem veren kimse çıkmadı. Bir gün, Gotama'nın müritlerinden birkaç keşiş gelip karşı kıyıya geçmek istediler. Mümkün olduğu kadar çabuk büyük öğreticilerinin yanına dönmek istiyorlardı, çünkü Nurlu Kişinin ağır hasta olduğu ve yakında dünyasal ölümlerinin sonuncusuyla ölüp son kurtuluşa kavuşacağı haberi yayılmıştı. Çok geçmeden başka bir keşişler gurubu, onların ardından yenileri sökün etti, gerek keşişler gerek başka yolcular Gotama'dan ve onun yaklaşan ölümünden başka söz etmiyorlardı. Savaş hazırlığı için ya da bir kralın taç giyme töreni için nasıl insanlar ülkenin dört bir köşesinden kalkıp bir yerde toplanırlarsa şimdi de bu inanmış kişiler mıknatısa tutulmuş, arı sürüleri gibi Buddha'nın ölüm döşeğinde yattığı yere yönelmişler, bu büyük olayın meydana geldiği, bir çağın büyük kurtarıcısının sonsuzluğa geçtiği yere doğru gidiyorlardı.

Siddhartha, sesi binlerce insanı yerinden oynatmış olan ve şimdi ölmek üzere olan bu bilge insan hakkında uzun uzun düşündü. O da onun sesini işitmiş, onun kutsal yüzüne sevgi ve korkuyla bakmıştı. Onu muhabbetle anımsadı, onun gösterdiği kurtuluş yolunu düşündü ve

gülümseyerek genç bir insanken Nurlu Kişiye söylemiş olduğu sözleri aklından geçirdi. Akılcı yoldan konuşmuştu onunla, biraz da atak sözler söylemişti. Ama uzun zaman Gotamadan gerçekten ayrılmamış, onun öğretimlerini benimsemekle beraber onu gönlünde yaşatmıştı. Hayır, içtenlikle birşeyin peşinde olan, gerçekten arayan kişi, hiç bir öğretime bağlanamazdı. Bulmuş olan ise her yolu her amacı onaylıyabilirdi; sonsuzluk içinde yaşamış ve Kutsalı teneffüs etmiş olan binlerce başka insandan onu ayıran hiç birşey yoktu.

Bir gün, ölümü yaklaşan Buddha'nın yanına gitmek için hac yoluna çıkan kalabalığın arasına, bir zamanların en güzel fahişesi, Kamala da karıştı. Uzun süredir eski yaşam yolunu bırakmış, bahçesini Gotama'nın keşişlerine armağan etmiş, onun öğretimine sığınıp hacıları koruyan iyilik sever kadınlardan biri olmuştu. Gotama'nın yaklaşan ölümünü işitince, yanına oğlunu alıp sade giysiler içinde yayan olarak yollara düşmüştü. Irmağa kadar geldiklerinde oğlu yorulmuştu, eve dönmek, yemek yemek ve dinlenmek istiyordu. Sık sık somurtuyor sonra ağlıyor, Kamala da onunla beraber durup dinlenmek zorunda kalıyordu Annesinin sözünü hiç dinlemiyor, kendi istediklerini ona yaptırmaya çalışıyordu. Annesinin devamlı onu beslemesi, rahat ettirmesi, bazan da azarlaması gerekiyordu. O, annesinin neden bu yorucu, insanı tüketen yolculuğa çıkıp, bilinmedik bir yerde ölmek üzere olan kutsal bir yabancıyı görmeye gitti-

ğini anlamıyordu. Bırak ölsün, bunun çocuğu ilgilendiren yanı ne ki!

Hacılar Vasudeva'nın kayığından pek uzak değillerdi ki, küçük Siddhartha dinlenmek istedi. Kamala'da çok yorgundu, oğlu bir muz yerken o da yere kıvrılıp gözlerini yumdu, dinlenmeye çalıştı. Fakat birden acı içinde, bir çığlık attı. Oğlu şaşırarak annesine baktı, onun dehşetten bembeyaz kesilmiş yüzünü gördü. Kamala'yı sokan küçük siyah yılan giysilerinin arasından çıkmış kıvrıla kıvrıla uzaklaşıyordu.

İkisi de birilerini bulmak için koşmaya başladılar. Kayığa yaklaştıkları sırada Kamala yere düştü, artık yürüyemiyordu. Çocuk bir taraftan annesine sarılıyor, onu öpüyor bir taraftan da bağırarak yardım istiyordu. Annesinin çığlıkları da ona katılmıştı, sonunda kayığın yanında durmakta olan Vasudeva bu sesleri işitti. Hemen yanlarına koştu, kadını kollarına alarak kayığa götürdü. Çocuğun da yardımıyla onu kulübeye kadar taşıdılar, Siddhartha bu sırada ateş yakmaya uğraşıyordu. Başını kaldırdı, çocuğun yüzüyle karşılaştı, bu yüz garip biçimde ona bir şey anımsatıyordu, sonra kayıkcının kollarında kendinden geçmiş Kamala'yı gördü, onu hemen tanıdı. Anladı ki yüzü kendine birşey anımsatan çocuk kendi oğluydu, kalbi hızla çarpmaya başladı.

Yılanın soktuğu yeri yıkayıp temizlemişlerdi, ama yine de Kamalanın yarası kararmaya ve vücudu şişmeye başladı. Ona uyarıcı bir ilaç verildi ve kendine geldi. Siddhartha'nın kulübe-

sinde, onun yatağında yatıyor, bir zamanlar o kadar çok sevmiş olduğu bu insan şimdi eğilmiş ona bakıyordu. Kamala bir yandan düş gördüğünü sanıyor bir yandan gülümseyerek sevgilisinin yüzüne bakıyordu.

Giderek durumunun ağırlığını anladı, yılanın sokuşunu anımsadı ve endişe içinde oğluna seslendi.

«Üzülme,» dedi Siddhartha, «o burada.»

Kamala onun gözlerinin içine baktı. Vücuduna yayılmış olan zehir konuşmasını zorlaştırıyordu. «Yaşlanmışsın, sevgilim, saçların ağarmış,» dedi, «ama bir zamanlar yarı çıplak ve tozlu ayaklarıyla bahçeme gelmiş olan genç Samanaya benzemişsin. Kamaswami'yi ve beni bırakıp gittiğin gündekinden çok o ilk gelişindeki haline benziyorsun. Gözlerin onun gözleri gibi Siddhartha. Ben de ihtiyarladım, çok ihtiyarladım, beni tanıyabildin mi?»

Siddhartha gülümsedi. «Seni hemen tanıdım, Kamala,» diye yanıtladı.

Kamala oğlunu göstererek, «Onu da tanıdın mı? O senin oğlundur,» dedi.

Gözleri kaydı, göz kapakları kapandı. Çocuk ağlamaya başlamıştı. Siddhartha ağlayan çocuğu dizlerine oturtup saçlarını okşadı. Çocuğun yüzüne bakarken, küçükken öğrendiği bir Brahmin duasını anımsadı. Yavaş yavaş, şarkı söyler gibi duayı okudu; sözcükler ona geçmişten, çocukluk günlerinden geliyordu. O okudukça çocuk sakinleşti, durup durup hıçkırıyordu, sonra uyudu. Siddhartha onu Vasudeva'-

nın yatağına yatırdı. Vasudeva ocağın yanında pirinç kaynatıyordu. Siddhartha ona baktı, Vasudeva gülümsedi.

«Ölüyor,» dedi Siddhartha yavaşça, Kamala'yı göstererek.

Vasudeva başını salladı. Ocaktaki ateşin ışığı onun sevecenlik dolu yüzünde oyunlar oynuyordu.

Kamalanın bilinci yine geri geldi. Yüzünde acı okunuyordu; Siddhartha onun titreyen dudaklarındaki ve soluk yüzündeki acıyı kendi içinde duydu. Sessizce başında bekleyip, acısını paylaştı onun. Kamala bunun farkındaydı, bakışları onunkini aradı.

Ona bakarak, «Şimdi görüyorum ki gözlerin de değişmiş. Hem de çok değişmiş. Senin Siddhartha olduğunu nasıl tanıdım? Sen hem o'sun hem de ona benzemiyorsun.»

Siddhartha konuşmadı; sessizce onun gözlerinin içine baktı.

«Onu elde ettin mi?» diye sordu Kamala, «dinginliği buldun mu?»

Siddhartha gülümsedi ve elini onun elinin üstüne koydu.

«Evet görüyorum,» dedi Kamala, «dinginliği ben de bulacağım.»

«Sen onu buldun,» diye fısıldadı Siddhartha.

Kamala durağan bakışlarla ona bakıyordu. Uzun zamandan beri Gotama'nın olduğu yere bir hac yolculuğu yapmak, Nurlu Kişinin yüzünü görmek, onun dingiliğinden esinlenmek

istemişti, şimdi onun yerine Siddhartha'yı bulmuştu, fakat bu da öbürünü bulmak, onun yüzünü görmek kadar iyiydi. Bunu ona söylemek istedi ama artık dili kendi buyruğunda değildi. Sessizce ona bakıyordu, Siddhartha, onun gözlerinde yaşamın yavaşça söndüğünü gördü. Bu gözlerden son acı da geçip bu vücut son kez titredikten sonra elini uzatıp onun göz kapaklarını kapattı.

Siddhartha yanıbaşında otururak uzun uzun onun ölü yüzünü seyretti. Uzun uzun onun yorgun ve ihtiyar ağzına, buruşmuş dudaklarına baktı, bir zamanlar, yaşamının baharında bu dudakları yeni kopartılmış bir incire benzettiğini anımsadı. Uzun süre bu soluk, bu yorgun ve kırışıklarla dolu yüzü dikkatle inceledi, orada kendi yüzünü, kendi beyaz ve ölü yüzünü gördü ve aynı anda Kamala'nın ve kendi yüzünü kırmızı dudakları ve ateşli gözleriyle gençleşmiş gördü. Geçmişi anda yaşamanın hissiyle doldu. Her yaşamın yok edilmezliğini, her ânın sonsuzluğunu daha keskinlik ile duydu.

Ayağa kalktığında Vasudeva onun için biraz pirinç hazırlamıştı, fakat Siddhartha yemedi, iki yaşlı adam, keçinin kaldığı ahıra biraz saman yaydılar, Vasudeva orada yattı. Fakat Siddhartha dışarı çıktı, bütün gece kulübenin önünde oturup ırmağı dinledi, yaşamının bütün evreleriyle kuşatılarak bütün geçmişini bir anda yaşadı. Zaman zaman kalktı, oğlunun uyuyup uyumadığını anlamak için kulübenin kapısına kulak verdi.

Sabah daha güneş doğmadan Vasudeva ahırdan çıktı ve arkadaşına yaklaştı.

«Uyumamışsın,» dedi.

«Hayır, Vasudeva, burada oturdum ve ırmağı dinledim. Bana pek çok şey söyledi, beni büyük düşüncelerle doldurdu, evrenin birliği düşüncesiyle.»

«Acı çektin Siddhartha, fakat görüyorum ki üzüntü senin kalbine işlememiş.»

«Hayır, sevgili dostum. Neden üzgün olayım? Zengin ve mutlu olan ben, daha zengin ve daha mutlu oldum. Oğlum bana verildi.»

«Ben de oğlunun geldiğine sevindim. Ama şimdi işimize devam edelim. Yapılacak çok şey var. Kamala benim karımın ölmüş olduğu yatakta öldü. Onun ölüsü için de eskiden karımın ölüsünü yaktığım tepede bir odun yığını kuralım.»

Çocuk uyurken onlar cenazenin yakılacağı ateşi hazırladılar.

OĞUL

Korkarak ve ağlayarak çocuk da annesinin cenazesine katıldı; üzgün ve biraz da ürkerek, Siddhartha'nın onu oğlu olarak kabul edip Vasudevanın kulübesine davet edişini dinledi. Sonra günlerce anasının yakıldığı tepenin üstünde soluk bir yüzle oturdu, içine kapanıp uzakları seyretti, yazgısına baş kaldırdı.

Siddhartha, onun üzüntüsüne saygı gösterdi, davranışını anlayışla karşılayıp onu yalnız bıraktı. Fakat gördü ki oğlu onu anlamıyordu. Aradığı yakınlık ve sevgiyi onda bulamıyacaktı. Zamanla yine anladı ki bu onbir yaşındaki çocuk zenginlerin alışkılarına göre şımartılarak büyütülmüş, güzel yiyeceklere, yumuşak yataklara ve uşaklara buyruklar vermeğe alıştırılmıştı. Siddhartha, bu şımarık ve üzgün çocuğun birden bire yabancı ve fakir bir yere alışamıyacağını düşündü. Onu zorlamadı; ona yardım etmek için elinden geleni yaptı ve daima en iyi lokmayı ona ayırdı. Sabırla ve arkadaş gibi davranarak onu zamanla kazanacağını düşündü.

Oğlu ilk geldiğinde kendini zengin ve mutlu saymıştı, fakat zaman geçtikçe çocuğun düşman gibi bakışı, ataklığı ve babasına meydan

okuması, işlere yardım etmeyişi, yaşlılara karşı saygısızlığı ve bir gün Vasudeva'nın ağaçlarındaki tüm meyvayı çalması sonunda Siddhartha anlamaya başladı ki oğlu ile birlikte mutluluk ve rahat değil, dert ve üzüntü gelmişti. Fakat onu seviyordu, onun sevgisinin getirdiği dert ve üzüntüyü, onsuz gelecek mutluluk ve rahata yeğliyordu.

Küçük Siddhartha kulübeye geldiğinden beri, iki yaşlı adam işleri aralarında bölüşmüşlerdi. Vesudeva kayıkla ilgili bütün işleri üstüne almış, Siddhartha da oğluyla beraber olmak için evde ve tarlada yapılacak işleri üstüne almıştı.

Siddhartha oğlunun kendini anlamaya başlıyacağı, sevgisini kabul edip ona sevgiyle karşılık vereceği günün gelmesini usanmadan aylarca bekledi. Ve Vasudeva sesini çıkartmadan onları gözledi. Bir gün küçük Siddhartha her iki pirinç çanağını da kırmış, kafa tutması ve huysuzluğu ile babasını üzmüştü. Akşam olunca Vasudeva arkadaşını bir kenara çekti ve onunla konuştu.

«Kusuruma bakma,» dedi, «ben sadece arkadaşın olarak konuşuyorum. Üzüntülü ve mutsuz olduğunu görüyorum. Oğlun hem seni hem beni dertlendiriyor. Bu genç kuş başka bir yaşama, başka bir kafese alışık. O kentden ve zenginliklerden senin yaptığın gibi nefret ve bunaltıyla kaçmadı; bütün bunlardan kendi isteğinin dışında ayrılmak zorunda kaldı. Irmağa sordum dostum, birçok kez sordum ırmağa, ama ırmak güldü, o hem bana hem sana güldü; bu-

dalalığımıza kahkahayla güldü. Su suya gider, gençlik gençliğe. Oğlun bu yerde mutlu olmayacaktır. Irmağa sor ve onun söyleyeceklerini dinle.»

Siddhartha üzüntülü, arkadaşının sevecen yüzüne baktı, bu yüzde iyi niyet taşıyan birçok kırışık vardı.

«Ondan nasıl ayrılabilirim?» dedi yavaşca. «Bana biraz daha zaman ver dostum. Gayret ediyorum ve onun kalbine erişmeye çalışıyorum, onu sevgiyle ve sabırla kazanacağım. Irmak onunla da konuşacak birgün. O da çağrıldı.»

Vasudeva o sıcak gülümseyişi ile güldü. «Oo, kuşkusuz,» dedi, «o da çağrıldı. O da ebedi yaşamın bir parçası. Fakat sen ve ben onun nereye, hangi yola, hangi eyleme, hangi acıya çağrıldığını biliyor muyuz? Onun çekeceği acılar az olmayacaktır. Kalbi mağrur ve katı. O, olasılıkla çok acı çekecek, çok yanlışlar yapacak, birçok haksızlık yapacak, çok günaha girecek. Söyle bana dostum, sen oğlunu eğitiyor musun? O seni dinliyor mu? Onu dövüp cezalandırıyor musun?»

«Hayır, Vasudeva, bunların hiç birini yapmıyorum.»

«Biliyordum. Sen ona karşı sert değilsin, onu cezalandırmıyorsun, onu buyruğuna almıyorsun çünkü yumuşaklığın sertlikten daha üstün olduğunu, suyun taşdan daha sert olduğunu, sevginin kuvvetten daha güçlü olduğunu biliyorsun. Çok iyi, seni takdir ediyorum. Ama sert davranmaman, onu cezalandırmaman bir

yanılgı olmuyor mu? Sevginle onu zincire vurmuş olmuyor musun? İyiliğin ve sabrınla onu hergün utandırıp herşeyi daha zor yapmış olmuyor musun? Bu şımarık ve kendini beğenmiş oğlanı, muzla yetinip pirinci bile çerez sayan iki yaşlı adamla aynı kulübede kalmaya zorlamış olmuyor musun? O yaşlı adamlar ki düşünceleri onunki ile aynı olamaz, onların kalpleri bile yaşlanmıştır, onunkinden başka biçimde ve daha bir sakin çarpar. Bütün bunlar onun üstünde bir baskı, bir cezalandırma olmuyor mu?»

Siddhartha kararsızlık içinde önüne bakıyordu. «Nasıl davranmamın doğru olacağını düşünüyorsun?» diye sordu yavaşça.

«Onu kente götür,» dedi Vasudeva. «Onu annesinin evine götür. Orada hâlâ hizmetkârlar vardır. Çocuğu onlara bırak. Eğer hâlâ orada değillerse, onu bir öğretmenin yanına götür, sadece eğitim için değil, fakat başka oğlanlar ve kızlarla tanışması ve ait olduğu dünyada yaşaması için. Bunu hiç düşünmemiş miydin?»

Siddhartha üzgün, «Kalbimin içini görebiliyorsun,» dedi. «Bunu birçok kez düşündüm. Fakat bu denli katı kalpli olan o, bu dünyada nasıl yaşayabilecek? Kendini üstün görmeyecek mi, kudret ve zevk içinde kendini yitirmeyecek mi, babasının yanılgılarını yinelemiyecek mi, Samsara içinde hepden yitip gitmiyecek mi?»

Kayıkcı yine gülümsedi. Siddhartha'nın kolunu hafifce tuttu. «Bunu ırmağa sor dostum! Onu dinle ,söylediklerine gül! 'Sen geçmiş budalalıklarını, oğlunu onlardan koruyabilmek için

mi yaptığını sanıyorsun— O halde oğlunu Samsara'dan koruyabilir misin? Nasıl? Eğitimle, duayla, zorlamayla mı? Sevgili dostum, Brahminin oğlu Siddhartha'ya ait öğretici bir öykü anlatmıştın bir gün, unuttun mu? Samana olan Siddhartha'yı Samsara'dan, günahdan, ihtiras ve budalalıkdan kim korudu? Babasının kutsallığı mı, öğretmenlerinin teşvikleri mi, kendi bilgisi mi, kendi aramaları mı, onu koruyabildi? Hangi baba, hangi öğretmen onun kendi yaşantısını sürdürmesini, kendini dünyanın pisliklerıyle kirletmesini, kendini günahla doldurmasını, acı içkiyi kendi isteğiyle içmesini ve sonunda kendi yolunu bulmasını engelleyebilirdi? Sanıyor musun ki, sevgili dostum, bu yol herhangi bir kimseye kapatılabilir. Belki sadece senin küçük oğluna, o da sen onun üzüntüden, acıdan, umut kırıklığından korunmuş olmasını görmek istediğin için. Sen onun için on kez ölecek olsan onun yazgısını azıcık bile değiştiremezdin.»

Vasudeva hiç bu denli uzun konuşmamıştı. Siddhartha ona dostca teşekkür etti ve üzüntü içinde kulübeye çekildi, fakat uyuyamadı. Vasudeva ona kendinin önceden düşünmediği ve bilmediği hiç bir şey söylememişti. Fakat akıl ve mantıkdan daha çok, oğlu için duyduğu sevgi, bağlılık ve onu yitirme korkusunun etkisi altındaydı. Ömründe hiç kimseye bu denli yürekten bağlanmış mıydı, hiç kimseyi bu denli acı çekerek, kör gibi sevmiş miydi, ve hiç kimse onu bu denli umutsuz fakat bu denli mutlu yapmış mıydı?

Siddhartha arkadaşının öğüdünü dinleyip oğlundan ayrılamıyordu. Çocuğun kendisine hükmetmesine, saygısızca davranmasına izin veriyordu. Sessizce bekliyordu sâde, hergün sözsüz dostluk ve sabır savaşı veriyordu. Vasudeva da sessizdi, dostca, anlayışla ve sakınarak bekliyordu. Her ikisi de sabırla beklemenin ustasıydılar.

Birgün Siddhartha oğlunun yüzüne bakarken Kamala'yı anımsadı ve uzun zaman önce onun kendine söylediği bir sözü düşündü. «Sen sevemezsin,» demişti o. Siddhartha da bunu doğrulamıştı. Kendini bir yıldıza, başka insanları dökülen yapraklara benzetmişti, ama yine de Kamala'nın sözlerinde bir sitem sezmişti. Kendini unutacak derecede başka bir insana bağlanmamış olduğu doğruydu; bir insan için sevginin budalalıklarına hiç katlanmamıştı. Bunu hiç yapamamıştı, üstelik o zamanlar bunu, kendisini sıradan insanlardan ayıran en büyük özellik saymıştı. Ama şimdi, oğlu yanına geldiğinden beri, Siddhartha da acı çekerek ve severek tıpkı o insanlardan biri gibi olmuştu. O deli gibi seviyordu, sevgisi yüzünden aptallaşmıştı. Şimdi, her ne kadar geç de olsa, ömründe ilk kez o en tuhaf ve en kuvvetli duygunun etkisindeydi; bundan çok acı çekiyor, yine de kendini yücelmiş, yenilenmiş, zenginleşmiş buluyordu.

Anlıyordu ki oğlu için duyduğu bu sevgi, bu kör edici sevgi, tam insanca bir duyguydu. Bu samsara idi, derin suyun dertli pınarı. Bunun

değersiz bir duygu olmadığını da anlıyordu. Bu gerekliydi ve onun kendi yapısından geliyordu. Bu güçlü duygunun, bu acının, bu budalalıkların da yaşanması gerekiyordu.

Bu sırada oğlu onun uğraşıp, çabalayıp çaresiz kalmasını seyrediyordu. Babasında onun ilgisini çeken ya da onu korkutan hiç bir şey yoktu. Bu baba iyi, sevecen bir insandı, belki biraz dindar, belki biraz kutsaldı, ama bunlar ona oğlunu kazandıracak nitelikler değildi. Onu bu sefil kulübede yaşatan babası canını sıkıyordu, kabalıklarına gülümsemeyle yanıt vermesi, her hareketi dostlukla, her yaramazlığı iyilikle karşılaması ihtiyar tilkinin en nefret edilecek kurnazlıklarıydı. Çocuk babasının sert tutumunu ve kötü davranmasını yeğliyecekti.

Birgün küçük Sinddhartha aklından geçenleri açıkça söyleyip babasına meydan okudu. Babası ondan çalı çırpı toplamasını istemişti. O ise kulübeden dışarı bile çıkmadı, hırslı ve meydan okurcasına babasının karşısında durdu, yumruklarını sıkıp ayağını yere vurdu ve bütün nefretini babasının yüzüne bağırdı.

«Kendi çalı çırpını kendin topla,» diye bağırdı tepinerek. «Ben senin uşağın değilim. Beni dövmüyorsun çünkü cesaretin yok. Ama devamlı suyuma gidip dindarlık yaparak beni küçük düşürüyorsun, cezalandırıyorsun. Benim de kendin gibi dindar, kibar ve akıllı olmamı istiyorsun, ama senin gibi olmaktansa bir hırsız bir katil olup cehenneme gitmeyi yeğlerim. Sen-

den nefret ediyorum. Sen benim babam değilsin, yüzlerce kez anamın sevgilisi de olsan benim babam değilsin.»

Öfke ve perişanlık içinde babasına bu çıkışı yaparak içini boşalttı. Sonra kulübeden kaçtı ve akşam üstü geç vakit döndü.

Ertesi sabah kaybolmuştu. İki renkli ağaç kabuğundan yapılmış ve içinde yolcuların kayıkçılara ücret olarak verdikleri bakır ve gümüş paraların durduğu sepet te ortada yoktu. Kayık da gitmişti. Siddhartha kayığı karşı kıyıda gördü. Çocuk kaçmıştı.

Çocuğun bir gün önceki sözlerinden çok üzülmüş olan Siddhartha, «Onu izlemeliyim,» dedi. «Bir çocuk ormandan kendi başına geçemez; başına birşey gelir. Irmağı geçmek için bir sal yapmalıyız. Vasudeva.»

«Çocuğun götürdüğü kayığımızı geri getirmek için sal yapmalıyız,» dedi Vasudeva. «Ama bırak onu gitsin, dostum; o artık bir çocuk değil; kendine bakmasını biliyor. Kente giden yolu arıyor, böyle yapmakta da haklı. Unutma ki senin yapman gereken fakat yapmayı ihmal ettiğin şeyi yapıyor. O kendi kendini korumasını biliyor. o artık kendi yoluna çıktı. Oo, Siddhartha acı çektiğini görüyorum, gülünmesi gereken birşey bu aslında, yakında kendin de güleceksin zaten.»

Siddhartha yanıtlamadı. Elinde baltası, kestiği bambularla salı yapmaya koyulmuştu bile. Vasudeva kamışları sazla bağlamak için ona yardım etti. Sonra ırmağı geçmek için yo-

la çıktılar; kuvvetli akıntıyla aşağı sürüklenmemek için küreklere asıldılar.

«Baltayı neden yanına aldın?» diye sordu Siddhartha.

Vasudeva, «Kayığımızın kürekleri kaybolmuştur belki,» diye yanıtladı.

Ama Siddhatrha arkadaşının ne düşündüğünü biliyordu, çocuk kürekleri mahsus atmış, ya da kendini izleyemesinler diye kızgınlıkla kırmış olabilirdi. Gerçekten de kayıkta kürek yoktu. Vasudeva arkadaşına, oğlunun sana ne söylemek istediğini görmüyor musun der gibi baktı ve gülümsedi. Onun izlenmek istemediğini anlamak istemiyor musun? Fakat bunları sözcüklerle söylemedi, yeni bir kürek yapmaya koyuldu. Siddhartha oğlunu aramak için ondan ayrıldı. Vasudeva da ona engel olmadı.

Siddhartha ormanda uzun süre yol aldıktan sonra aramanın yararsızlığının farkına vardı. Çocuk ya çoktan ormandan çıkmış ve kente varmıştı, ya da hâlâ ormanda ise, ondan saklanacaktı. Biraz daha ölçündü ve anladı ki üzüntüsü oğlu için değildi, içinden ona bir zarar gelmediğini, ya da bir tehlikeyle karşılaşmadığını biliyordu. Bununla birlikte, artık onu kurtarmak için değil de belki onu bir kez daha görebilmek için kentin dış mahallelerine kadar sakin sakin yürüdü.

Kente giren büyük yola eriştiğinde, bir zamanlar Kamala'ya ait olan zevk bahçelerinin girişinde durdu, burada Kamala'yı tahtırevanın içinde ilk kez gördüğü yere gelmişti. Geçmiş, gözlerinin önünde canlandı, bir kez daha kendini

genç, sakallı, çıplak ve saçları toza bulanmış bir Samana olarak orada duruken gördü. Siddhartha orada uzun zaman bekledi, açık kapıdan içeri baktı. Yüce ağaçların altında keşişlerin dolaştığını gördü.

Düşünerek, imgeler canlandırarak, kendi yaşamının öyküsünü görerek uzun zaman orada durdu. Dolaşan keşişlere uzun uzun baktı durdu, onların yerinde yüksek ağaçların altında dolaşan genç Siddhartha ile Kamala'yı gördü. Kendinin Kamala tarafından karşılanışını ve ondan ilk öpücüğünü alışını gördü. Geçmişteki Samana günlerine nasıl kendini beğenmişlikle ve küçük görerek bakmış olduğunu, dünyasal yaşamına nasıl gururla ve istekle başlamış olduğunu gördü. Kamaswami'yi, uşakları, şölenleri, zar oyuncularını, çalgıcıları gördü. Kamala'nın kafesteki ötücü kuşunu gördü; bütün bunları yeniden yaşadı, Samsarayı solundu, yine yaşlandı, yoruldu, bulantıyı ve ölüm isteğini içinde duydu, yeniden kutsal Om'u işitti.

Siddhartha bahçe kapısında uzun bir süre durduktan sonra, onu buraya getiren arzunun boşluğunu anladı, oğluna yardımı dokunamazdı, onu geri dönmeye zorlamamalıydı. Kaçak çocuğa karşı derin bir sevgi duydu, içinde bir yara gibiydi bu, ama ona öyle geliyordu ki bu içindeki büyüyüp işleyecek bir yara değil, iyileşecek bir yara idi. Henüz iyileşmeye başlamadığı için ona acı çektiriyordu.

Onu oğlunun peşinden buraya getirmiş olan amacın yerinde şimdi boşluk vardı. Üzün-

tüyle oturdu toprağa. Kalbinde birşeyin öldüğünü duydu, artık amaç ve mutluluk kalmamıştı içinde. Kırgın ve üzüntülü oturup bekledi Bunu ırmakdan öğrenmişti. Beklemek, sabretmek ve dinlemek. Tozlu yolda oturup dinledi, kalbini dinledi, yorgun ve üzüntülü kalbinden gelecek bir sesi bekledi. Orada saatlerce büzülüp oturdu ve dinledi, artık imgeler görmüyordu, çıkış yolunu göremeden, bulamadan boşluğun içinde kayboldu. Yarasının acısı artınca Om sözcüğünü fısıldadı, Ben'ini Om ile doldurdu. Bahçedeki keşişler saatlerdir orada büzülüp oturmuş ve ağarmış saçları toz tutmuş adamı gördüler, birtanesi ona doğru gelip önüne iki muz bıraktı. Fakat ihtiyar adam ona muz veren keşişi görmedi bile.

Omuzuna dokunan bir el onu yorgunluğundan uyandırdı. Siddhartha bu yumuşak ve çekingen dokunuşu tanıdı, kendine geldi, ayağa kalktı, onu oraya dek izlemiş olan Vasudeva'yı selâmladı. Vasudeva'nın sevecen yüzüne baktı, atlı gülümseyişinin yüzünde yer ettirdiği kırışıklıkları, parlak gözlerini gördü, o da gülümsedi. Yanında duran muzları gördü. Onları aldı, birini kayıkcıya verip öbürünü kendi yedi. Sonra Vasudeva ile birlikte yine ormandan geçerek kayığın olduğu yere döndüler. İkisi de çocuğun kaçışından söz etmemiş, yarayı deşmemişti. Kulübeye döner dönmez Siddhartha yatağına girdi, bir süre sonra Vasudeva hindistan cevizi sütü getirdiğinde onu uyumuş buldu.

O M

Yara uzun süre işledi. Siddhartha ırmağın karşı yakasına yanında kızı ya da oğlu ile gelen bir çok yolcu taşıdı ve onların hiç birine kıskanmadan bakamadı. Şöyle düşündü, bunca insan bu mutluluğa sahipken, ben neden değilim. Kötü insanların, hırsızların, eşkiyaların bile çocukları var, onları seviyorlar onlar tarafından seviliyorlar, yalnız ben bundan yoksunum. Öyle çocukça ve mantık dışı düşünmeye başlamıştı ki sıradan insanlar gibi olmuştu.

Şimdi insanlara eskisinden başka bir ışık altında bakıyordu. Bu bakış daha az akıllı, daha az mağrur ve bu yüzden daha sıcak, daha meraklı ve cana yakındı.

Karşıya geçirdiği her zamanki yolcular, iş adamları, askerler, kadınlar şimdi eskiden olduğu gibi yabancı görünmüyorlardı ona. Onların düşüncelerini ve görüşlerini anlamıyor, paylaşmıyor, fakat onlarla yaşamın itkisini ve isteklerini paylaşıyordu. Artık kendine hakim olmuş ve yarasını taşımaya alışmış olmasına karşın, bu her yerde bulunan insanlar şimdi kardeşleriymiş gibi görünüyordu ona. Onların boş kibirleri, arzuları ve tutkuları artık ona saçma

görünmüyordu. Bu insanlar anlaşılabilir, sevilebilir, hatta saygı duyulabilir olmuşlardı. Bir kadının, çocuğu için duyduğu kör sevgi; tek oğlunu seven babanın, kör ve aptalca gururu; genç ve boş şeyler peşinde koşan bir kadının süs eşyaları için duyduğu istek ve erkek hayranlığı vardı. Bütün bu küçük, basit, aptalca fakat son derecede kuvvetli, dirimsel duygular ve iç itilimleri artık boş ve anlamsız gelmiyordu Siddhartha'ya. İnsanların bütün bunların hatırı için yaşadıkları, büyük işler başardıkları, savaşlar yaptıkları, ve sonsuz acıya katlandıklarını görüyor ve onları bunun için seviyordu. Onların bütün arzularında, bütün gereksemelerinde, yaşamı, dirimi, yok edilemezi ve Brahman'ı görüyordu. Bu insanlar kör sadakatleriyle, kör kuvvet ve bağlılıklarıya sevgiye ve hayranlığa hak kazanıyorlardı. Küçük, minicik bir şeyin dışında bunların bilgelerden ve düşünürlerden eksik olan bir yanları yoktu. O küçük şey, bütün yaşamın tekliğinin bilincine varmamış olmalarıydı. Bir çok kez Siddhartha bu düşüncenin, bu bilginin büyük bir değeri olup olmadığından kuşkuya bile düştü. Yoksa bu kendileri de düşünen çocuklar olan düşünürlerin çocukca kendini beğenmişliğinden başka bir şey değil miydi? Dünyanın insanları bütün başka bakımlardan düşünürlere eşit, hatta onlardan üstündüler, tıpkı hayvanların gereği geldiğinde hareketlerinde sonuna kadar hiç şaşmadan direnmelerinin çoğu zaman insanlardan üstün görünmesi gibi.

Siddhartha'da uzun aramalarının ereğinin

ve bilgeliğin gerçekten ne olduğunun bilinci yavaş yavaş olgunlaştı, büyüdü. Bu ruhun bir hazırlanışı, bir yetenek, gizli bir düşünme sanatı, yaşamın her anındaki birliğin duyulan ve solunulan bilinciydi.

Bu düşünce onun içinde yavaş yavaş olgunlaştı ve Vasudeva'nın ihtiyar, çocuk gibi yüzünde yansıdı: Uyumluluk, dünyanın sonsuza uzanan kusursuzluğu ve birlik.

Fakat yara hâlâ sızlıyordu. Siddhratha büyük bir özlemle ve acıyla oğlunu düşünüyor, ona duyduğu sevgi ve sevecenliği içinde besliyor, acının kendini kemirmesine izin veriyor, sevginin bütün budalalıklarını yaşıyordu. İçindeki ateş sönmemişti.

Yaranın son derece acı verdiği bir gün, hasretten bitik, kayığa bindi. Kente gidip oğlunu aramak niyeti ile karşı sahile geçti. Irmak ağır ve yumuşak akıyordu; kuru mevsimdi, fakat ırmağın sesi garip bir biçimde yükseliyordu. Gülüyordu, apaçık gülüyordu! Irmak ihtiyar kayıkcıya şen bir sesle gülüyordu. Siddhartha hareketsiz durdu, daha iyi işitmek için suya eğildi. Sakin akan suda yüzünün yansıdığını gördü, bu yansıma ona çoktan unuttuğu bir şeyi anımsattı, düşününce ne olduğunu buldu. Bu yüz, başka birinin, bir zamanlar tanıdığı, sevdiği, hatta korktuğu birisinin yüzüne benziyordu. Babası olan Brahmin'in yüzüne benziyordu. Genç ken zahitlere katılmasına izin vermesi için babasını zorladığını, sonra ondan nasıl ayrıldığını ve bir daha da dönmediğini anımsadı. Babası da

onun şimdi oğlu için çektiği acıyı çekmiş miydi? Babası da uzun zaman önce oğlunu bir daha görmeden yalnız başına ölmemiş miydi? Onu da aynı yazgı beklemiyor muydu? Bu bir güldürü değil miydi, bu yineleniş, kaderin döngüsü içinde yer alan olayların bu akışı, tuhaf ve anlamsız bir şey değil miydi?

Irmak gülüyordu. Evet her şey böyleydi. Sonuna dek acısı çekilmiş ve bitirilmiş olmayan herşey yeniden meydana çıkıyor ve aynı acılar yeniden çekiliyordu. Siddhartha kayığa bindi gerisin geri kulübeye doğru kürek çekti, babasını düşünüyor, oğlunu düşünüyor, bir taraftan ırmak ona gülüyordu, kendiyle çelişme halinde, umutsuzluğun sınırında, kendine ve bütün dünyaya bağıra bağıra gülmeye hazırdı. Yarası hâlâ sızlıyor, o hâlâ yazgısına isyan ediyordu. Acısının durulması ıstırabın altedilmesi yakın değildi. Yine de umutluydu, kulübeye döndüğünde Vasudeva'ya içini dökmek, dinlemenin sanatını bilen bu adama herşeyi anlatmak için yenilmez bir istek duyuyordu.

Vasudeva kulübede oturmuş sepet örüyordu. Artık kayıkta çalışmıyordu, gözleri zayıflamış, elleri, kolları kuvvetini yitirmişti, değişmeyen sadece yüzündeki serin iyilik anlatımı ve mutlulukdu.

Siddhartha ihtiyar adamın yanına oturdu ve ağır bir sesle konuşmaya başladı. Ona daha önceden hiç anlatmadıklarını, kente nasıl gittiğini, sızlayan yarasını, mutlu babaları gördüğü zaman duyduğu kıskançlığı, aslında bunların

budalalığını bildiğini ve kendi kendisiyle umutsuz mücadelesini. Ona herşeyi anlattı; herşeyi anlatabilirdi ona, en çok acı veren şeyleri bile, herşeyi açıklayabilirdi. Yarasını gösterdi ona, o günkü kaçışını kente gitmek için nasıl karşı sahile geçtiğini, sonra ırmağın gülüşünü.

O anlatırken ve Vasudeva saf bir yüzle dinlerken, Siddhartha onun dinleyişindeki dikkatin her zamankinden daha çok farkına vardı. Dertlerinin, tedirginliklerinin ve gizli umutlarının karşısındakine geçip sonra kendine geri döndüğünü duydu. Yarasını bu dinleyiciye açıklamak, onu ırmakta yıkayıp serinletmek, yaranın ırmakla bir olması demekti.

Siddhartha anlatdıkça, içini döktükçe, karşısındakinin Vasudeva olmadığını, hatta onun kendisini dinleyen bir insan olmadığını gittikçe daha büyük bir açıklıkla anladı. Bu devinimsiz dinleyicinin, yağmuru emen ağaç gibi onun itiraflarını emdiğini hissetti; bu hareketsiz insan ırmağın kendisi, Tanrının kendisi, sonsuzluğun kendisi idi. Siddhartha kendisi ve yarası ile ilgili düşüncelerini bitirince Vasudeva'da gördüğü bu değişiklik onu kuşattı, bunun bilincine vardıkca herşeyi daha az garip bulur oldu, herşeyin doğal ve yolunda, doğanın yasalarına uygun olduğunu, Vasudeva'nın eskiden beri, hemen hemen herzaman böyle olduğunu sadece kendisinin bunu pek anlamamış olduğunu farketti; aslında kendisinin de Vasudeva'dan pek ayrımı yoktu. Şimdi Vasudeva'ya insanların

tanrıya baktıkları gibi baktığını anladı, bu böyle devam edemezdi.

İçinden Vasudeva'dan ayrılmaya başladı. Bir yandan konuşmaya devam ediyordu.

Konuşması bittiğinde Vasudeva zayıf bakışlarını ona çevirdi. Konuşmadı, fakat yüzünden sessizce sevgi, duruluk anlayış ve bilgi yayılıyordu. Siddhartha'nın elini tuttu, onu ırmağın yanına götürdü, onunla beraber kütüğün üstüne oturdu ve ırmağa gülümsedi.

«Sen onun güldüğünü işittin,» dedi, «fakat daha herşeyi işitmedin. Haydi dinleyelim, başka şeyler duyacaksın.»

Beraberce dinlediler. Irmağın çok sesli şarkısı hafif hafif yankılanıyordu. Siddhartha ırmağa baktı ve akan suyun içinde birçok görüntüler gördü. Oğlunun yasını tutan yalnız babasını gördü; uzaktaki oğlunun özlemiyle dolu ve yalnızlıklar içinde kendini gördü; yine yalnız ve yaşamın arzularının ateşli yolunda ilerleyen oğlunu gördü; herbiri kendi ereği üzerine eğilmiş, o ereğin tutkusuna kapılmış her biri acı içindeydi. Irmağın sesi hüzünlüydü. Ereğine doğru giderken üzüntüyle ve özlemle sesleniyordu.

«İşitiyor musun?» diye sordu Vasudeva'nın sessiz bakışı. Siddhartha başıyla evet dedi.

«Daha iyi dinle!» diye fısıldadı Vasudeva.

Siddhartha daha iyi dinlemeye çalıştı. Babasının görüntüsü, kendi görüntüsü, oğlunun görüntüsü hepsi birbirinin içine akıyordu. Kamala'nın görüntüsü sonra Govinda'nınki ve da-

ha başkalarınınki görünüp geçtiler. Onların hepsi ırmağın bir parçası olmuşlardı.

O, özleyerek, kendi isteği ile acı çekerek, onların hepsinin ereği olmuştu; ırmağın sesi bekleyiş, sızlayan yaralar, giderilmez susuzluklarla doluydu. Irmak ereğine doğru akıyordu. Siddhartha, kendisinden, akrabalarından ve görmüş olduğu bütün insanlardan oluşmuş bu ırmağın ivecenlik içinde olduğunu sezdi. Bütün dalgacıklar bütün su ivedi içindeydi, ereklere, birçok ereğe, çağlayana, anaforlara, denize, okyanusa doğru ivecenlikle, acı çekerek akıyordu, bu akış ereklere varıyor ama onları yenileri izliyordu. Su buhara dönüyor, yükseliyor, yağmur olup düşüyor, pınar oluyor, çay oluyor, ırmak oluyor, yeniden değişiyor, yeniden akıyordu. Fakat özlemli ses biraz değişmişti şimdi. Hâlâ üzüntüyle arayarak yankılanıyordu, ama başka sesler katılmıştı ona, üzüntülü ve gönenmiş sesler, iyi ve kötü sesler, gülen ve ağlayan sesler, yüzlerce, binlerce sesler.

Sidhartha dinledi. Şimdi daha dikkatle dinliyordu, kuru bir sünger gibi emerek, hiç bir ayrıntıyı kaçırmadan dinliyordu. Artık dinleme sanatını tamamen öğrendiğini anlıyordu. Bütün bunları, ırmağın bu sayısız seslerini, daha önce de işitmişti, fakat onlar bugün başka türlü sesleniyordu. Bu değişik sesleri şimdi birbirinden ayıramıyordu, sevimçli sesler hıçkıran seslere, çocuk sesleri büyük insan seslerine karışıyordu. Onların hepsi birbirine aitti: özleyenin ağlayışı, bilgenin gülüşü, ölmek üzere olanın iniltisi ve

isyanın çığlığı. Onların hepsi binlerce değişik biçimde birbiriyle örülmüş, birbirine kitlenmiş, birbirine dolanmıştı. Bütün sesler, bütün erekler bütün özlemler, bütün üzüntüler ve sevinçler bütün iyilik ve kötülükler, bunların hepsi, dünyanın kendisiydi. Bunların hepsi olayların akışını, yaşamın müziğini oluşturuyordu.

Siddhartha bu ırmağı, bu binlerce sesin birden söylediği şarkıyı dikkatle dinlediği zaman sadece hüznün ya da sadece sevincin sesini işitip Ben'ini onunla doldurmak yerine hepsini, bütünü, «birliği» dinlediği zaman o zaman bu binlerce seslik koronun okuduğu büyük türkü tek bir sözcükten meydana geliyordu: Om, mükemmeliyet.

Vasudeva'nın bakışı bir kez daha «İşitiyor musun?» diye sordu.

Vasudeva'nın gülümseyişinden nur yayılıyordu; ihtiyar yüzünün bütün kırışıkları ışıkla dolmuştu, ve ırmağın bütün sesleri Om'la doluydu. Arkadaşına bakan yüzünün nurlu gülümseyişi şimdi Siddhartha'nın yüzünde yansımıştı. Yarası iyileşiyor, acısı diniyor, Ben'i «Birliğin» içinde eriyordu.

O andan sonra Siddhartha yazgısına karşı savaşmaktan vazgeçti. Artık yüzünde çelişkili özlemlerin tutsağı olanın değil, kurtuluşa erişmiş olanın, bilgeliğin dinginliği okunuyordu; yüzünde yaşamın akışı ile uyum halinde olmanın, anlayış ve sevecenliğin, kendini büyük akışa bırakmışlığın anlatımı, ermişlik okunuyordu.

Vasudeva ırmağın kıyısında doğrulup ayağa kalktı, Siddhartha'nın gözlerinin içine baktı, orada anlayışın ışığını gördü, herzamanki sevecen, koruyucu haliyle arkadaşının omuzunu tuttu, «Bu anın gelmesi için çok bekledim, sevgili dostum,» dedi. «O an geldi, artık ben gideyim. Ben kayıkcı Vasudeva idim uzun zamandan beri. Artık bu sona erdi. Hoşca kal kulübe, hoşca kal ırmak Allaha ısmarladık Siddhartha.»

Siddhartha ayrılmak üzere olan arkadaşının önünde saygıyla eğildi.

«Biliyordum.» dedi, yavaşca. «Ormana mı gidiyorsun?»

«Evet, ormana gidiyorum. Bütün şeylerin birliğine gidiyorum.» Yüzü ışıldıyordu.

Böylece yürüyüp uzaklaştı. Siddhartha ardından ona bakıyor, bu aydınlık yüzlü, nurlu insanın sakin adımlarla uzaklaşmasını duyarak ve içi sevinçle dolarak seyrediyordu.

GOVİNDA

Govinda başka keşişlerle birlikte, bir süre dinlenmek için Kamala'nın Gotama ve onun müritlerine armağan ettiği koruya gelmişti. Burada kaldığı sırada, bir günlük mesafede ırmağın yanında yaşayan ve bir çoklarınca bilge bir kişi olarak bilinen ihtiyar bir kayıkcıdan söz edildiğini işitmişti. Bu kayıkcıyı görmek istediği için, dönüş vakti geldiğinde onun bulunduğu yerden geçen yolu seçti. Ömrü boyunca yasalara ve kurallara göre yaşamış, yaşı ve alçak gönüllülüğü ile genç keşişlerin sevgi ve saygısını kazanmıştı, ama bütün bunlara karşın içi rahata kavuşmamış, arayan susuzluğu dinmemişti.

Yolun ırmağı kesen yerine geldiğinde, ihtiyar kayıkcıdan kendini karşıya geçirmesini istedi. Karşı yakaya geldiklerinde kayıkdan çıkarken şöyle söyledi ihtiyar adama:«Sen keşişlere ve hacılara çok sevecenlik gösteriyorsun; bizlerden çoğunu bu ırmağın bir yanından öbür yanına taşıdın. Sen, kendin de doğru yolu arayanlardan biri değil misin?»

Siddhartha onu yanıtlarken gözlerinde bir gülümseme vardı. «Sen ki yıllarını doldurmuş,

Gotama'nın keşişlerinin sarı cüppesini giymişsin, kendine hâlâ arayan mı diyorsun, ey muhterem efendim?»

«Gerçekten yaşlıyım, fakat aramanın yolundan hiç bir zaman ayrılmadım, bu yoldan hiç bir zaman da ayrılmayacağım,» diye karşılık verdi Govinda. «Benim yazgım böyle görünüyor. Bana öyle geliyor ki sen de epeyce aramışsın. Bana biraz bundan söz eder misin, dostum?»

«Değeri olacak ne söyleyebilirim ki? Belki sana ancak şunu söyleyebilirim: Çok arıyorsun ve bu yüzden bulamıyorsun.»

«Biraz daha açıklamaz mısın?» dedi Govinda.

«İnsan aradığı zaman,» dedi Siddhartha, «mümkündür ki o yalnız aradığı şeyi görebilir, başka hiç bir şey bulamaz, hiç bir şeyin kökenine inemez. Çünkü ereği onun dünyası olmuştur, çünkü aradığı şeyin dışında düşünemez olmuştur.

Aramak bir ereği olmak demektir, ama bulmak, özgür olmak, alıcı olmak, hiç ereği olmamak demektir. Ey değerli kimse, sen belki gerçekten bir arayansın, çünkü ereğinin yolunu bulma çabası içinde burnunun ucundaki birçok şeyi görmüyorsun.»

«Hâlâ tam olarak anlamıyorum,» dedi Govinda, «ne demek istiyorsun?»

Siddhartha ona şöyle karşılık verdi: «Ey değerli kimse, bir çok yıl önce bir gün sen bu ırmağa geldin ve burada uyuyan bir adam bul-

dun. Onu uykusunda koruyabilmek için yanında oturdun, ama sen o uyuyan adamı tanımadın, Govinda.»

Keşiş şaşkınlıktan büyülenmiş gibi kayıkcıya baktı.

«Sen Siddhartha mısın?» diye sordu utangaç bir sesle. «Bu kez de seni tanıyamadım. Seni gördüğüm için çok sevinçliyim Siddhartha, çok sevinçliyim. Çok değişmişsin, dostum. Şimdi de kayıkcı mı oldun?»

Siddhartha sıcak gülüşüyle güldü. «Evet, kayıkcı oldum. Bazıları pekçok değişmek ve her çeşit giysiyi giymek zorundadırlar. Ben onlardan biriyim, dostum. Hoş geldin Govinda, konuğum olup, bu geceyi kulübemde geçirmeye çağırıyorum seni.»

Govinda o gece kulübede kalıp, bir zamanlar Vasudeva'nın olan yatakta yattı. Gençlik arkadaşına birçok sorular sordu. Siddhartha'nın ona yaşamı hakkında anlatacak çok şeyi vardı.

Ertesi sabah olup da gitme vakti gelince, Govinda biraz duraksadıktan sonra arkadaşına şu soruyu sordu: «Ayrılmadan, Siddhartha, sana son bir soru sormak istiyorum. Bağlı olduğun ve senin doğruyu seçip doğru yaşamana yardım eden bir öğreti, inanç ya da bilgi var mı?»

Siddhartha onun bu sorusunu şöyle yanıtladı: «Biliyorsun ki dostum, gençken, seninle birlikte ormanda zahitlerin arasında yaşarken bile öğretilerden ve öğreticilerden umudumu kesmiş onlara arkamı dönmüştüm. O zamandan be-

ri çok öğreticim olmasına karşın hâlâ bu düşüncem değişmedi. Kibar bir fahişe öğretmenimdi uzun süre, sonra bir tüccar ve bir kumarbaz. Bir kezinde Buddha'nın gezici keşişlerinden biri benim öğretmenim oldu: Ormanın içinde uyuya kaldığım bir sıra kutsal yolculuğundan vakit ayırıp beni beklemişti. Ondan da bir şey öğrendim, bunun için ona çok, pek çok teşekkür borçluyum. Ama hepsinden çok bu ırmaktan ve ustam olan Vasudeva'dan öğrendim. O sade bir insandı, bir düşünür değildi, fakat önemli olanı tıpkı Gotama'nın gördüğü gibi görebilmişti. O kutsal bir insan, bir azizdi.»

«Bana öyle geliyor ki Siddhartha, sen hâlâ eskisi kadar şakacısın,» dedi Govinda. «Söylediklerine inanıyorum ve hiç bir öğreticinin peşine takılmadığını biliyorum, fakat bir öğreti olmasa bile bazı düşüncelerin yok mu? Yaşamana yardım eden bir bilgi keşfetmedin mi? Bunun hakkında birşeyler söylersen sevindirmiş olursun beni.»

«Evet düşüncelerim oldu, zaman zaman da bilgi edindim,» dedi Siddhartha, «Bazan bir saat için ya da bir gün için, insanın yaşamı benliğinde duyması gibi, bilginin farkına vardım. Bir çok düşüncelerim oldu, şimdi sana onları anlatmak çok zor olacaktır. Fakat beni en çok etkileyen düşünce şu oldu. Govinda. Bilgelik aktarılamaz. Eğer bir bilge bilgeliğini başkasına öğretmeye kalkarsa, söyledikleri çok aptalca şeyler olur.»

«Beni ciddiye almıyorsun,» dedi Govinda.

«Sana keşfettiğim şeyi söylüyorum. Bilgi aktarılabilir, fakat bilgelik, asla. Kişi onu bulabilir, onu yaşayabilir, ondan güç kazanır, onunla inanılmaz şeyler yapabilir, ama onu ders gibi öğretip başkasına aktaramaz. Bunu daha çocukken sezmiştim, beni öğreticilerden uzaklaştıran da bu oldu. Bir düşüncem oldu, Govinda sen şimdi buna da alay diyeceksin o da her gerçeğin içinde onun karşıtının da bulunduğudur. Örneğin eğer bir gerçek tek yanlıysa, yalnız o zaman anlatılabilir, sözcüklerle kuşatılabilir, Sözcüklerle düşünülen, anlatılan herşey tek yanlıdır, gerçeğin yarısıdır; bütünlük, tamamlık ve birlik'ten yoksundur. Nurlu Buddha dünyayı anlatırken onu Samsara ve Nirvana, imge ve gerçek, acı çekiş ve kurtuluş diye ayırmak zorunda kalmıştı. Başka türlü yapamazdı, öğretenler için başka yöntem yoktur. Fakat bizim içimizde ve etrafımızda olan dünya hiç bir zaman tek yanlı değildir. Bir insan ya da bir iş hiç bir zaman tam Samsara ya da tam Nirvana değildir; bir insan asla bütünüyle aziz ya da bütünüyle günahkâr olamaz. Bu böyle görünür çünkü biz zamanın gerçek olduğu sanısına kapılırız. Zaman gerçek değildir, Govinda. Ben bunu birçok kez yeniden anladım. Ve eğer zaman gerçek değilse, bu dünya ile sonsuzluğu, acı çekişle mutluluğu, iyi ile kötüyü, ayıran çizgi de sadece bir görüntüdür.»

Govinda şaşkın, «Nasıl oluyor bu?» diye sordu.

«Dinle, dostum! Ben de bir günahkârım,

sen de bir günahkârsın, fakat birgün günahkâr dönüp Brahman olacak, birgün Nirvanaya erişecek, birgün Buddha olacak. Bu «birgün» görüntüdür; o sadece bir karşılaştırmadır. Günahkâr, sonunda Buddha gibi olunacak bir yolda değildir, o evrim halinde değildir, ama bizim düşüncemiz başka türlüsünü kavrayamaz. Hayır, gizil Buddha baştan günahkârın içinde vardır, geleceği şimdiden oradadır. Saklanmış gizil Buddha onun içinde, senin içinde, herkesin içinde vardır. Dünya, Govinda, gittikçe kusursuzlaşan, ama şimdi noksanları olan birşey değildir. Hayır, o her anı ile mükemmeldir; her günah erdemi de içinde taşır, bütün çocuklar gizil birer yaşlı insandır, memedeki bebeğin içinde ölüm vardır, bütün ölenlerde sonsuz yaşam. Bir insanın başka birinin ne kadar yol aldığını görmesi olanaksızdır; Buddha hırsızda ve kumarbazda vardır, hırsız Brahminde vardır. Yoğun düşünce içinde zamanı sonra aynı an içinde geçmişi, şimdiki zamanı ve geleceği görmek, mümkündür. O zaman herşey iyi, herşey mükemmel, herşey Brahman olur. Böylece bana öyle geliyor ki var olan herşey iyidir yaşam olduğu kadar ölüm, kutsallık kadar günah, budalalık kadar bilgelik. Herşey gereklidir, herşey sadece benim onayımı, benim evetimi benim severek anlamamı bekler; o zaman ben rahata ererim ve hiç bir şeyin bana zararı dokunamaz. Benim günahkâr olmam ihtirası duymam, mal peşinde koşmam, iç bulantısını tatmam, acının derinlerine inmem gerekiyordu; bunlara karşı

koymamayı öğrenmem, dünyayı sevmeyi öğrenmem, artık onu düşsel bir dünya, düşsel bir kusursuzluk imgesiyle karşılaştırmamam için, onu sadece kendi haline bırakıp olduğu gibi sevmem ve onun parçası olmaktan mutluluk duymam için. Ben bu gereği bedenimden ve ruhumdan öğrendim. Bunlar, Govinda, kafamdaki düşüncelerden bazılarıdır.»

Siddhartha eğildi, yerden bir taş alıp avucunun içinde tuttu.

«Bu taş,» dedi göstererek, «bir süre sonra belki toprak olacak sonra da bitki, hayvan ya da insan olacak. Eskiden olsa şöyle söylerdim: Bu sadece bir taştır; bir değeri yoktur, o Maya-nın dünyasına aittir, fakat değişimin süreci içinde insan ve ruh olabileceği için bir önem de taşır. Ben öyle düşünürdüm. Fakat şimdi diyorum ki: Bu bir taştır; o aynı zamanda hayvan, Tanrı ve Buddha'dır. Onu önceden birşey olduğu, sonra başka birşey olacağı için sayıp sevmiyorum, onu eskiden beri herşey olduğu ve her zaman bir şey olduğu için seviyorum. Onu sadece taş olduğu için, bugün ve şimdi bana taş gibi göründüğü için seviyorum. Onun en ince çizgilerinde, çukurlarında, sarısında, grisinde, sertliğinde, vurduğum zaman çıkardığı sesde yüzünün kuruluğunda ıslaklığında değer ve anlam görüyorum. Yağ gibi, sabun gibi olan taşlar var, yaprağa ya da kuma benzeyen taşlar var fakat her biri değişik ve kendi yolunda Om'a ibadet eder her biri Brahman'dır. Aynı zamanda hepsi de tastamam taşdır, yağlı veya sabun gi-

bi de olsa. İşte beni sevindiren, bana olağan üstü ve tapınmağa değer görünen budur. Fakat bunun üzerine başka şey söylemeyeceğim. Sözcükler düşünceleri yeterince açıklıyamıyor. Söylenir söylenmez düşünülenden biraz farklı, biraz çarpık, biraz aptalca oluyorlar. Yine de benim hoşuma giden bana doğru gibi görünen şey, bir kimse için değerli ve bilgece olanın başka birine saçma görünmesi.»

Govinda ses çıkartmadan dinlemişti.

Biraz bekledikten sonra çekinerek, «Bana neden taşdan söz ettin?» diye sordu.

«İstiyerek yapmadım. Bu belki de taşı, ırmağı ve gördüğümüz ve bakarak onlardan öğrenebildiğimiz bu şeyleri sevdiğimi gösteriyor. Ben bir taşı, bir ağacı, ya da bir parça ağaç kabuğunu sevebilirim, Govinda. Bunlar «şeyler» dir, ve insan «şeyler» i sevebilir. Fakat insan sözcükleri sevemez. Bunun için öğretimlerin bana bir yararı yok; onların sertliği, yumuşaklığı, rengi, köşeleri, kokusu ve tadı yoktur - onların sözcüklerden başka bir şeyi yoktur. Belki de senin huzuru bulmana engel olan budur. Belki kurtuluş ve erdem için de gereğinden fazla sözcük var. Samsara ve Nirvana yalnız sözcüklerdir, Govinda. Nirvana bir şey değildir, yalnız Nirvana sözcüğü vardır.»

«Nirvana sadece bir sözcük değildir, dostum; o bir düşüncedir,» diye ölçündü Govinda.

Siddhartha sözüne devam etti: «O bir düşünce olabilir dostum, fakat ben düşüncelerle sözcükler arasında bir ayrım yapmadığımı söy-

lemeliyim. Açıkça, ben düşüncelere de büyük bir önem vermiyorum. Ben şeylere daha çok önem veriyorum. Örneğin burada benden önce kayıkcılık yapan ve benim öğreticim olan biri vardı. Bu kutsal insan yıllar boyunca ırmağın dışında hiç bir şeye inanmadı. Irmakla konuşurdu sade. Ondan pek çok şey öğrendi; ırmak onu eğitti. Irmak ona bir tanrı gibi görünüyordu; yıllarca, rüzgarların, bulutların, kuşların ve her bir böceğin sevgili ırmağı ile eşdeğerde tanrısal ve öğretici olduğunu anlıyamadı. Fakat bu kutsal insan ormanın içinde uzaklaşıp gözden yittiği zaman herşeyi biliyordu; hiç bir öğreticisi olmadan, kitapları olmadan, senden ve benden daha çok biliyordu, çünkü ırmağa inanıyordu.»

«Bu şey dediklerin, gerçek olan, esasda var olan mıdır onlar?» diye sordu Govinda. «Mayanın sadece bir imgesi, bir görüntü, bir dış görünüş değil midir? Senin taşın, senin ağacın onlar gerçek midir?»

«Bu da beni pek ilgilendirmiyor,» diye yanıtladı Siddhartha «Eğer onlar birer imge ise o zaman ben de bir imgeyim, böylece onlarla ben aynı yapıdanız. Onları bu kadar sevilmeye ve sayılmaya lâyık yapan da budur. Onları bunun için severim. Ve işte senin güleceğin bir öğreti, Govinda. Sevgi dünyanın en önemli şeyi gibi görünüyor bana. Büyük düşünürler için dünyayı incelemek, onu anlamak ve ondan nefret etmek önemli olabilir. Fakat bence dünyayı sevmektir önemli olan şey; onu küçük görüp nefret etmek değil, dünyayı, birbirimizi ve bütün var olanı

hayranlıkla, sevgiyle, ve saygıyla kuşatabilmektir önemli olan.»

«Anlıyorum,» dedi Govinda. «Fakat Nurlu kişinin de imge dediği buydu. O hayırseverlik, dayanıklılık, cana yakınlık ve sabır öğütledi ama sevgi öğütlemedi. O bizim dünyasal sevgiyle kendimizi bağlamamızı yasakladı.»

Siddhartha coşkuyla gülümseyerek, «Biliyorum bunları,» dedi. «Bunları hep biliyorum, Govinda. Anlam karışıklığına sözcüklerin çatışmasına düşmüş olduk, sevgi hakkında söylediklerimin Gotamanın öğretimleri ile apaçık çelişki halinde olduğunu yadsımayacağım. Sözcüklere işte bu yüzden güvenim yok, çünkü biliyorum ki bu çelişki gerçek değildir. Gotama ile bir olduğumu biliyorum. İnsanların ne denli ereksiz, ne denli boş şeyler peşinde olduğunu görmüş ve onlara yardım etmek, onlara bazı şeyleri gösterebilmek için insanlığa ömrünü adamış olan kimse... sevgiyi nasıl bilmeyebilirdi? Bu büyük öğreticiye baktığım zaman da «şey» in sözcükler'den daha önemli olduğunu görüyorum; bence onun yaşamı ve yaptıkları onun düşünülerinden daha önemlidir. Onun büyüklüğünü, konuşma ve düşüncelerinde değil, sürdürdüğü yaşamda buluyorum.»

İki eski arkadaş uzun süre sesiz kaldılar. Govinda gitmek için kalkarken şöyle söyledi: «Bana düşüncelerini anlattığın için teşekkür ederim, Siddhartha. Onların bazıları garip düşünceler. Bir anda hepsini kavrayamam. Yine de

teşekkür ederim, sana rahatlık ve esenlik dilerim.»

Halbuki içinden şöyle düşünüyordu: Siddhartha anlaşılmayan bir insan, yabancı ve delice düşünceleri var. Oysa Nurlu Kişinin öğretileri bambaşka ne denli açık, ne denli sade, insan kolayca anlıyabiliyor onları. Tuhaf, yabancı ya da gülünecek hiç bir yanı yok onların. Fakat Siddhartha'nın elleri, ayakları, gözleri, kaşları, nefes alışı, gülüşü selâm verişi, yürüyüşü düşüncelerinden başka türlü etkiliyor beni. Nurlu Gotama'nın Nirvanaya geçişinden bu yana, «İşte kutsal bir insan,» diyebileceğim bir kimseyle karşılaşmadım Siddhartha'dan başka. Düşünceleri tuhaf olabilir, sözleri aptalca olabilir, fakat bakışı, elleri, derisi, saçları, nurlu saflığı, sükûneti, dinginliği, yumuşaklığı ve azizliğini nurlu öğreticimizin ölümünden sonra hiç bir insanda görmedim.

Govinda bir yandan bunları düşünürken bir yandan da yüreğinde kararsızlığın savaşını veriyordu. Sakin, yerinde oturan Siddhartha'nın önünde bir kez daha sevgi ve saygıyla eğildi.

«Siddhartha,» dedi, «biz artık yaşlı insanlarız. Yaşamımızda bir daha birbirimizi görmeyebiliriz. Senin sükuna kavuştuğunu görebiliyorum. Ben ise onu bulamadım. Bana bir şey daha söyle sevgili arkadaşım, kavrayabileceğim, anlayabileceğim birşey söyle bana. Yolumda bana destek olacak bir şey söyle Siddhartha. Benim yolum çoğu zaman karanlık ve zor.»

Siddhartha sessizdi, dingin ve rahat gülüm-

seyişiyle ona bakıyordu. Govinda tedirgin arzu ile ve umutla bekliyordu. Ardı gelmeyen arayış, ardı gelmeyen yenilgi ve acı çekiş bakışlarında okunuyordu. Siddhartha bunu gördü ve gülümsedi.

«Bana doğru eğil,» diye fısıldadı Govinda'nın kulağına. «Daha yakına, çok yakınıma gel! Beni alnımdan öp, Govinda.»

Govinda şaşkınlığına karşın, ona olan sevgisi ve iç itilimi ile isteğine uyma zorunluğunu duyuyordu; ona doğru eğildi ve dudaklarını alnına değdirdi. Bunu yaparken kendine olağandışı birşey olduğunu anladı. Siddhartha'nın hâlâ tam kavrayamadığı sözlerini düşünürken, zaman kavramını yenmeye çalışırken Nirvana ile Samsara'nın özdeşliğini anlamaya uğraşırken ve arkadaşının söylediklerine karşı kızgınlığı, ona duyduğu sevgi ile çarpışırken bu olağandışı şey olmuştu ona.

Artık arkadaşı Siddhartha'nın yüzünü görmüyordu. Onun yerinde başka yüzler, uzun bir dizi halinde, binlerce, onbinlerce yüzün oluşturduğu bir ırmak görüyordu. Hepsi geliyor sonra gözden yitiyor, ama aynı anda hepsi yine de oradaymış gibi görünüyor, hepsi durmadan değişiyor, kendilerini yeniliyor, yine de hepsi Siddhartha oluyordu. Bir balığın, korkunç bir acıyla ağzını açmış bir sazanın, ölen ve gözleri sönen bir balığın yüzünü gördü. Yeni doğmuş bir bebeğin kırmızı, buruşuk ve ağlamaya hazır yüzünü gördü. Bir insanın gövdesine bıçağını sap-

layan bir caninin yüzünü gördü, aynı anda bu suçlunun elleri bağlı diz çöküşünü ve celladın onun kafasını uçuruşunu gördü. Sevişme anındaki erkek ve kadınların coşkuyla kendinden geçmiş çıplak vücutlarını gördü. Yere uzanmış, devinimsiz, soğuk ve boşalmış cesetler gördü. Hayvan başları, domuzlar, timsahlar, filler, öküzler, kuşlar gördü. Krishna ve Agni'yi gördü. Bütün bu biçimleri ve yüzleri birbiriyle binlerce çeşitli ilişki içinde, birbirine yardım ederken, birbirini severken, nefret ederken, yok ederken ve yeniden dünyaya gelirken gördü. Herbiri ölümlüydü, geçici olanın duygulu acılı birer örneğiydi. Fakat hiç birisi ölmüyor, sadece değişiyor, hep yeniden doğuyor, hep başka bir yüze sahip oluyordu. Bir yüzle başka biri arasında sadece zaman duruyordu. Bütün bu biçimler ve yüzler duruyor, akıyor, çoğalıyor, yüzüyor, birbirinin içine girip karışıyordu ve bunların hepsinin üstünde ince, gerçek dışı fakat var olan bir şey vardı; onları, su üstündeki ince buz gibi, saydam bir zar gibi, bir kabuk ya da sudan yapılmış bir örtü gibi kaplıyordu; bu örtü, Govinda'nın o anda dudakları ile dokunmuş olduğu Siddhartha'nın gülümseyen yüzüydü. Govinda görüyordu ki, bu kaplayan gülümseyiş, bu su gibi akan biçimlerin birliğini kapsayan, gülümseyiş binlerce doğuş ve ölüşün bir an'lığını dile getiren gülümseyiş Siddhartha'nın bu gülümseyişi tıpkı aydınlanmış Gotamanın, ona saygı ve korkuyla yüzlerce kez bakarken gördüğü, sakin, ince, nüfuz edilemez, belki merha-

metli, belki alaylı, bilge, bin kat gülümseyişi gibiydi. Govinda Nurlu Kişinin işte bu türlü gülümsediğini biliyordu.

Artık zamanın var olup olmadığından habersiz, bu eriş'in bir saniye mi yoksa yüz yıl mı sürdüğünden habersiz, karşısındaki Siddhartha mı, Gotama mı yoksa «Ben» mi anlamadan, tanrısal bir okun onu doyuran yarası ile mutlu, yüreği sevinçle dolu ve kendini yücelmiş duyarak duruyordu Govinda; Sidhartha'nın bir an önce öpmüş olduğu ve o anın ve geleceğin bütün biçimlerini yansıtan sakin yüzünün üstüne eğilmiş kıpırdamadan biraz daha bekledi. Üstündeki binlerce biçimin aynası gözden yittikten sonra Siddhartha'nın yüzü değişmemişti. Sakin, incelikle belki de alayla, ama tıpkı Nurlu Kişinin güldüğü gibi gülümsüyordu.

Govinda yerlere kadar eğildi. Önüne geçilmez yaşlar akıyordu gözlerinden. Büyük bir sevgi ve en alçak gönüllü saygı sarmıştı benliğini. Gülümseyişi ona ömrü boyunca sevmiş olduğu herşeyi, değer vermiş olduğu, kutsal bildiği herşeyi birden anımsatan bu hareketsiz insanın önünde yere kadar eğildi, yerlere kadar eğildi.

——0——

YANKI YAYINLARINDAN ŞİMDİYE KADAR ÇIKMIŞ OLAN ESERLER

	Kuruş
1 — GÜNEY POSTASI: Antoine de Saint Exupery	400
2 — FAKİR ÇALGICI Franz Grillparzer	Bitti
3 — ANTİGONE: Kemâl Demirel	Bitti
4 — MAX SCHELER ve Fr. NİETZSCHE'de Trajik olan: Dr. İoanna Kuçuardi	Bitti
5 — YAZIŞMALAR: Maksim Gorki Anton Çehov	Bitti
6 — ALTINCI KOĞUŞ: Anton Çehov	Bitti
7 — KANAYAN İSPANYA: Antoine de Saint Exupery	500
8 — İLK YILLARIN EMEĞİ. Heinrich Böll	Bitti
9 — FRİDERİKE'YE MEKTUPLAR Stefan Zweig	Bıtti
10 — KEŞİŞ SOFRONİE: Panaıt İsrati	400
11 — PARKTA: Marguerite Duras	Bitti
12 — SİSTE BİR SES: Jens Peter Jacopsen	500
13 — SCHOPENHAUR VE İNSAN Dr. İoanna Kuçuradi	750
14 — NİETZSCHE ve İNSAN: Dr. İoanna Kuçuradi	Bitti
15 — FARELER VE İNSANLAR ÜZERİNE John Steinbeck	Bitti
16 — SUÇ Ve CEZA (Oyun) Dostoyevski	500

17 — İNSANLARI SEVECEKSİN
E. M. Remarque (I) Bitti
18 — İNSANLARI SEVECEKSİN
E. M. Remarque (II) Bitti
19 — SAVAŞ KURBANLARI: G. Duhamel 500
20 — GÜN IŞIĞINDA: E. Kazakiyeviç 400
21 — KÜÇÜK PRENS Antoine de Saint Exupery 750
22 — KAFKADA İNANÇ ve MUTSUZLUK M. Brod 400
23 — İNSANLAR ÜZERİNDE: Kemâl Demirel Bitti
24 — RODİN: R. Maria Rilke 500
25 — KODİN: Panait İsrati Bitti
26 — OTUZ YAŞ: İngeborg Bachmann Bitti
27 — THEO'ya MEKTUPLAR: Van Gogh Bitti
28 — CALIGULA Albert Camus 500
29 — DÜNYANIN BİR ÖĞLE SONRASI: W. Saroyan 10.00
30 — MİNKA ABLA: Panait İsrati 500
31 — GECE UÇUŞU: A. de Saint Exupery 400
32 — YAŞADIKTAN SONRA Tahsin Yücel 500
33 — MANHATTAN'IN İYİ TANRISI: İngeborg Bachmann 400
34 — UYGARLIK ve İNSANLIK Albert Schweitzer Bitti
35 — BEYAZ GECELER: Dostoyevski 400
36 — EYLÜL YORGUNU : Güner Ener 500
37 — BİR TAŞRALININ ÖYKÜSÜ A. Çehov 600
38 — HAPİSHANE MEKTUPLARI Rosa Luxemburg 500
39 — SAVAŞ UÇUŞU A. de Saint Expery 10.00
40 — KARA ANIT: E. Maria Remarque 20.00
41 — HAYATA GİRİŞ: Panait Israti 500
42 — KALE: A. de Saint - Exupery 10.00
43 — BÜYÜK YARGIÇ: Kemâl Demirel Bitti
44 — NİŞAN Hans Erich Nossack 500
45 — İNSANLARIN DÜNYASI: A. de Saint Exupery 10.00
46 — KONOVALOF: Maksim Gorki 500
47 — SIKI YÖNETİM: Albert Camus 750

48 — SAVAŞ ve BARIŞ: Leo Tolstoy (Oyun) 10.00
50 — İNSAN ve DEĞERLERI
Dr. İoanna Kuçuradi 10.00
51 — YABANCI: Albert Camus 750
52 — ŞEYTANLAR: John Whiting 10.00
53 — IŞIKLAR SÖNÜNCE
Vladimir Tendrejakow 750
54 — MİHAYİL: Panait İsrati 12.50
55 — BECKET: Jean Anouilh 10.00
56 — AÇLIK: Knut Hamsun 17.50
57 — DÖRT OYUN: M. Cevdet Anday 15.00
58 — NOA NOA Paul Gauguin 750
59 — FARENİN ÖLÜMÜ: Kemâl Demirel 500
60 — MEKTUPLAR: Saint - Exupery 10.00
61 — MARTI Richard Bach 750
62 — ANGEL DAYI Panait İstrati 15.00
63 — İSTEP KURDU: Hermann Hesse 20.00
64 — BU ZAMAN HİKÂYELERİ :
Siegfried Lenz 600
65 — SIDDHARTHA: Hermann Hesse 10.00

YÖNETİM ve GENEL DAĞITIM

YANKI YAYINLARI Koll. Şti.

Beyoğlu, Alyon Sokak 17/1

Tel: 49 86 75

Herman Hesse
(1877-1962)

DURAN OFSET BASIMEVİ 27 71 34

10 ■ Lira